

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ»**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Σε συνεργασία με το
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

**«Ο ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ
ΦΥΛΟΥ, ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ»**

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΗ: ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ ΑΛΕΚΑ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΕΛΗ: ΜΑΓΓΑΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΩ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ»**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Σε συνεργασία με το
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

*«Ο ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ
ΦΥΛΟΥ, ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ»*

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ ΑΛΕΚΑ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΕΛΗ: ΜΑΓΓΑΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΩ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
<i>Λέξεις Κλειδιά</i>	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ	13
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ	25
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΕΤΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ	32
ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	38
ΠΑΙΔΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	39
ΚΙΝΟΥΜΕΝΑ ΣΧΕΔΙΑ	65
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	71
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΣΕΙΡΩΝ	79
ΣΧΟΛΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΡΟΚΕΜΟΝΣ ΚΑΙ ΤΗ ΣΙΣΣΥ	83
ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	92
α) <i>Γλώσσα</i>	92
β) <i>Αξίες που προβάλλονται</i>	95
γ) <i>Θεματολογία</i>	98
δ) <i>Χώρος</i>	102
ε) <i>Χρόνος</i>	104
στ) <i>Ήχος</i>	105
ζ) <i>Εικόνα</i>	106
η) <i>«Γυναικεία» Στοιχεία</i>	107
θ) <i>«Ανδρική» Στοιχεία</i>	114
ι) <i>Σtereοτυπικός Ρόλος του Φύλου</i>	116
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΛΑΝΩΝ	128
Σίσσυ	128
Pokemons	133
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	144
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	148
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	173
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	187

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Επειδή το φύλο αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των κοινωνικών σχέσεων, στη ζωή των ατόμων, έχει ιδιαίτερη σημασία, να καταδειχτεί η σταδιακή πορεία προς το σχηματισμό της ταυτότητας του φύλου. Η κοινωνικοποίηση των παιδιών ως προς την εκμάθηση του ρόλου των φύλων, αρχίζει από τη μικρή ηλικία, αλλά στα προσχολικά χρόνια, μεταξύ πέντε και έξι ετών, τα παιδιά αποκτούν τη φυλετική τους ταυτότητα, καθώς οριοθετούν, διαμορφώνουν και εσωτερικεύουν τους ρόλους των φύλων.

Από τις ήδη υπάρχουσες έρευνες και μελέτες, βεβαιώνεται ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, μαθαίνουν τους αποδεκτούς από την κοινωνία ρόλους και συμπεριφορές, ανάλογα με το φύλο τους. Τα παιδιά κοινωνικοποιούνται, ενσωματώνοντας πληροφορίες περί ανδρικού και γυναικείου ρόλου, μέσω της οικογένειας, του σχολείου, της ομάδας των συνομηλίκων φίλων και των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στο ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, διότι σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, στο χώρο της πληροφορίας, η ενασχόληση με τις ανάγκες και τα δικαιώματα των παιδιών παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον. Το σύγχρονο οπτικοακουστικό περιβάλλον συμβάλλει στη ψυχαγωγία, στην πληροφόρηση, στην εκπαίδευση και στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Μελετάται η αρνητική επιρροή που ασκείται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και συγκεκριμένα από την τηλεόραση, ως προς τη διαμόρφωση της φυλετικής ταυτότητας των παιδιών. Η επικοινωνιακή σχέση μεταξύ παιδιού και τηλεόρασης, μέσα από τις πολλαπλές δυναμικές που δημιουργεί, σε πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο, οδηγεί στην ανάγκη ελέγχου της επίδρασής της, ώστε να πάψει να λειτουργεί αρνητικά, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των παιδιών.

Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση στην αλληλεπίδραση μεταξύ παιδιών και τηλεόρασης, διότι αυτή αντικατοπτρίζει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη δόμηση της κοινωνίας και στη δόμηση της προσωπικότητας. Η τηλεόραση ως σημαντικός θεσμός κοινωνικοποίησης, μεταδίδει μηνύματα που εξαρτώνται άμεσα από τις εκάστοτε κοινωνικές αντιλήψεις. Ερευνάται λοιπόν, ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, προσλαμβάνουν, ενσωματώνουν και εσωτερικεύουν τα τηλεοπτικά μηνύματα.

Ειδικότερα, σημειώνεται η επιρροή των κινουμένων σχεδίων, στην απόκτηση από τα παιδιά, συγκεκριμένων προτύπων συμπεριφοράς, ανάλογα με το φύλο τους. Επιλέχθηκαν να αναλυθούν τα περισσότερο αγαπημένα παιδικά κινούμενα σχέδια, σύμφωνα με τις προτιμήσεις παιδιών, συγκεκριμένου δείγματος. Τα κινούμενα σχέδια που επιλέχθηκαν είναι: η Σίσου και τα Pokemons.

Στη συνέχεια, έγινε ανάλυση στο περιεχόμενο αυτών των σειρών και καταγράφηκαν τα αποτελέσματα. Εντοπίστηκε έντονος φυλετισμός και στις δυο σειρές και αυστηρή διάκριση των γυναικείων και ανδρικών ρόλων. Ακόμα, πιστοποιήθηκε η σεξιστική τοποθέτησή πάνω σε διάφορα προβαλλόμενα θέματα των εκπομπών αυτών, καθώς κι η άμεση και έμμεση προπαγάνδα υπέρ της ανισότητας των φύλων. Αυτό που παρατηρήθηκε στις σειρές αυτές είναι μια σειρά από στοιχεία τα οποία ενθαρρύνουν το σεξισμό και τη διαφοροποίηση των φύλων και προωθούν την κατασκευή μιας υποδεέστερης ταυτότητας για τα κορίτσια.

Στην εργασία επίσης γίνεται αναφορά στις προσπάθειες που έχουν γίνει ως τώρα και τα θετικά βήματα για την επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος, από την πλευρά της πολιτείας και προτείνονται πιθανές λύσεις οι οποίες δεν θα πρέπει να έχουν ως στόχο τη μείωση της παιδικής τηλεθέασης, ώστε να αποφύγουμε την αρνητική επίδραση του τηλεοπτικού μέσου, στην εκμάθηση στερεοτυπικών προτύπων συμπεριφοράς για το κάθε φύλο. Αντίθετα, αυτό που κυρίως ενδιαφέρει, είναι

να αποκτήσουν τα παιδιά οπτικοακουστική παιδεία, η οποία θα βοηθήσει όχι μόνο στη βελτίωση του τηλεοπτικού μηνύματος, αλλά και στη βελτίωση της ίδιας της κοινωνίας. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να στοχεύουν στη διαμόρφωση προτύπων συμπεριφοράς τα οποία να είναι ισοδύναμα και για τα δύο φύλα, όπως αυτά προβάλλονται στις παιδικές κυρίως τηλεοπτικές εκπομπές, προκειμένου να εξασφαλισθεί η προστασία της παιδικότητας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:

Σtereότυπα-φύλο- παιδί –τηλεόραση.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σύγχρονη πραγματικότητα διαθέτει ποικίλα μέσα μαζικής επικοινωνίας (ΜΜΕ), τα οποία καθώς ολοένα και περισσότερο εξελίσσονται και εμπλουτίζονται, διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Μέσα από την κατάργηση κάθε απόστασης και την επέμβαση στις χωρικές και χρονικές έννοιες, κατορθώνουν να αλλάζουν καθετί πραγματικό και να δημιουργούν ένα φανταστικό κόσμο ειδώλων. Σ' αυτή την πραγματικότητα, τα ΜΜΕ και κυρίως η τηλεόραση, παίζουν ουσιαστικό ρόλο στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, προσφέροντάς τους περισσότερες πληροφορίες απ' αυτές που τους παρέχει η οικογένεια και το εκπαιδευτικό σύστημα. Η τηλεόραση προσφέρει γνώσεις, ψυχαγωγεί, αλλά παράλληλα μεταφέρει συγκεκριμένες αξίες και στάσεις ζωής, κοινωνικοποιώντας με τον τρόπο αυτό τα παιδιά. Παρά το γεγονός ότι αυτές οι γνώσεις και αυτός ο τρόπος ψυχαγωγίας έχει χαρακτήρα επιφανειακό περισσότερο παρά ουσιαστικό και καθώς οι συγκεκριμένες αξίες είναι αυτές της κυρίαρχης κοινωνίας, η τηλεόραση έχει τη δύναμη, αν αξιοποιηθεί με κατάλληλους χειρισμούς, να αποτελέσει ένα πολύτιμο μέσο κοινωνικοποίησης, μάθησης και πολιτισμού.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία ερευνά την ύπαρξη των στερεοτύπων του φύλου στα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα και το ρόλο τους στο σχηματισμό της ταυτότητας του φύλου, στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Στοχεύει να δείξει τον τρόπο με τον οποίο η τηλεόραση κοινωνικοποιεί τα παιδιά ηλικίας τεσσάρων έως έξι ετών, σε σχέση με τη διαμόρφωση της έννοιας της ταυτότητας του φύλου τους και αν αυτός ο τρόπος είναι στερεοτυπικός.

Στη συγκεκριμένη έρευνα, επιλέχθηκε να μελετηθεί: από τα διάφορα ΜΜΕ, ο ρόλος της τηλεόρασης, από τις ποικίλες κοινωνικές διακρίσεις, η ανισότητα των φύ-

λων και από το ευρύ φάσμα των ηλικιών, η ηλικία των τεσσάρων έως έξι ετών, η λεγόμενη προσχολική ηλικία.

Η επιλογή της τηλεόρασης ως μέσου μαζικής επικοινωνίας, στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η ίδια, αποτελεί μέσο της καθημερινής ζωής κάθε παιδιού, είναι κομμάτι του προσωπικού, οικογενειακού του χώρου και με αυτόν τον τρόπο είναι ένας από τους φορείς κοινωνικοποίησής του. Τα παιδιά κοινωνικοποιούνται καθώς αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους και η τηλεόραση είναι ένα κυρίαρχο στοιχείο του περιβάλλοντός τους. Ακόμα ένας λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε το μέσο της τηλεόρασης, είναι ότι ο οπτικός χαρακτήρας της, έχει περισσότερο ισχυρή επίδραση στην κοινή γνώμη και στην προσωπική αντίληψη.

Η ανισότητα των φύλων επιλέχθηκε ως φαινόμενο για μελέτη, γιατί ακριβώς έχει μελετηθεί λιγότερο σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές ανισότητες. Στις πιο πολλές χώρες της Ευρώπης και στις Η.Π.Α υπάρχει επιστημονικό ενδιαφέρον πάνω στο ζήτημα του σεξισμού. Στην Ελλάδα όμως το αντικείμενο αυτό δε θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό. Γενικά σε όλες τις χώρες, «ο σεξισμός δεν έχει ακόμα γίνει απολύτως έγκυρο αντικείμενο της επιστήμης. Η ανισότητα των φύλων δε θεωρείται ζήτημα εξίσου σοβαρό ή εξίσου επιστημονικό με την κοινωνική ανισότητα ή με τις διακρίσεις που αφορούν όλες τις άλλες ανθρώπινες ομάδες».¹

Η επιλογή της ηλικίας έγινε με βάση τη γνώση της ψυχοσύνθεσης των παιδιών αυτής της ηλικίας, σε σχέση με τη δυσκολία τους να χρησιμοποιούν αυτό το μέσο. Στην ηλικία αυτή, οι μικροί τηλεθεατές δεν είναι παθητικοί δέκτες, αλλά σίγουρα δεν είναι και κατάλληλα προετοιμασμένοι, ώριμοι στο να επεξεργαστούν τα τηλεοπτικά μηνύματα.

¹ Φραγκουδάκη, Α. (2000), *Επιστήμη και γυναίκες, Βήμα: ένθετο: πρόσωπα -21^{ος} αιώνας*.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η άποψη που κυριαρχεί είναι ότι στις σύγχρονες κοινωνίες δεν τίθεται πλέον ζήτημα περί ανισότητας των δυο φύλων. Πολλοί αναφέρουν ως επιχείρημα, ένα πλήθος παραδειγμάτων από τις προσπάθειες που έγιναν τα τελευταία χρόνια, για την εξάλειψη αυτής της ανισότητας. Η ενασχόληση με το θέμα αυτό, στη συγκεκριμένη μελέτη, επιχειρεί να δείξει ότι παρά την ισχύουσα νομοθεσία για την ισότητα των φύλων και τις όποιες θετικές αλλαγές, το πρόβλημα των διακρίσεων ανάμεσα στα φύλα, συνεχίζει να υφίσταται. Τα φύλα διαφοροποιούνται συνεχώς, αλλά με μια βασική διαφορά σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες, ότι η διαφοροποίηση γίνεται με τρόπο έμμεσο και όχι ιδιαίτερα εμφανή.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και κυρίως η τηλεόραση, είναι ένας από τους χώρους που αν μελετηθεί προσεχτικά, διαπιστώνεται η διάκριση των φύλων, η έλλειψη εκσυγχρονισμού των αξιών και η μη αλλαγή της νοοτροπίας, πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση το 1986, στόχευε ν' αμβλύνει την κοινωνική ανισότητα γενικά και ειδικότερα την ανισότητα των φύλων στο σχολείο. Ο στόχος που είχε και έχει τεθεί είναι να προβάλλουν ένα σύγχρονο πρότυπο συμπεριφοράς, σύμφωνα με το οποίο το παιδί διαμορφώνει την ταυτότητά του, με αυτοεκτίμηση και ελευθερία, μαθαίνοντας να έχει κριτικό πνεύμα κι αίσθημα ισοτιμίας προς τους άλλους. Έρευνες ανέδειξαν ότι ενώ κάποιες προσπάθειες που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση ήταν προοδευτικές και σημαντικές δεν λύθηκε το πρόβλημα της ανισότητας των φύλων. Σύμφωνα με την κ. Φρειδερίκου, για να προωθηθεί ουσιαστικά η ισότητα

όλων των μαθητών, θα πρέπει να αμφισβητηθούν συνολικά οι παραδοσιακοί ρόλοι των φύλων και η θέση των γυναικών στην κοινωνική δομή.²

Με το ίδιο σκεπτικό, έγιναν και στην τηλεόραση ανάλογες αξιόλογες προσπάθειες, οι οποίες είναι όμως μεμονωμένες και δεν έχουν σημαντικά, ανατρεπτικά της υπάρχουσας νοοτροπίας, αποτελέσματα. Οι Askew και Ross στο βιβλίο τους που έχει τίτλο « τα αγόρια δεν κλαινε», πιστεύουν ότι: «η διάκριση των φύλων στο σχολείο, είναι μικρογραφία της ανάλογης διάκρισης στην κοινωνία».³

Θα επιχειρήσουμε, αναλύοντας το περιεχόμενο συγκεκριμένων κινούμενων σχεδίων, ως δείγμα των παιδικών τηλεοπτικών προγραμμάτων, να αποκρυπτογραφήσουμε τα φανερά και λανθάνοντα στερεοτυπικά μηνύματα, που δρουν σαν ένας έμμεσος μηχανισμός συντήρησης και διαίωνισης των ανισοτήτων ανάμεσα στα φύλα και διαμορφώνουν τις παιδικές προσωπικότητες. Η ερμηνεία τους, θα φέρει στο φως αυτούς τους μηχανισμούς που λειτουργούν έμμεσα και προτείνουν στα παιδιά στερεοτυπικά πρότυπα συμπεριφοράς. Στη συνέχεια, θα γίνουν προτάσεις για ενδεχόμενους τρόπους και ιδέες αναδόμησης των προτύπων που προβάλλονται στην τηλεόραση, ώστε στο μέλλον τα παιδικά προγράμματα όχι μόνο να βελτιωθούν, αλλά και να αλλάξουν ουσιαστικά, προβάλλοντας ισότητα και τα δυο φύλα.

Η μελέτη των συγκεκριμένων κινούμενων σχεδίων, θα γνωστοποιήσει τον τρόπο με τον οποίο η τηλεόραση κοινωνικοποιεί τα παιδιά και διαμορφώνει τις συνειδήσεις τους και θα δείξει πως αυτός ο τρόπος μπορεί να σταματήσει να είναι στερεοτυπικός. Στα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα παρατηρείται μεγάλος αριθμός διακρίσεων, αδικιών και προκαταλήψεων σε σχέση με τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς των δυο φύλων. Γι' αυτό, είναι αναγκαία η προσεκτική «ανάγνωση» των

² Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα., σ.32.

³ Askew, S. Ross, C. (1994), *Τα αγόρια δεν κλαινε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 15.

κινούμενων σχεδίων, ώστε ν' αποκαλυφθούν τα όρια μέσα στα οποία περικλείεται η δράση των αγοριών και των κοριτσιών.

Σύμφωνα με την έρευνα της κ. Φρειδερίκου, η αλήθεια που αποδέχονται και διδάσκουν τα σχολικά εγχειρίδια για τη γλώσσα, είναι ότι « οι άνθρωποι ιεραρχούνται ως προς τη συμπεριφορά, την ιδεολογία, τη συναισθηματική και διανοητική τους συγκρότηση, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, με κριτήριο το φύλο». ⁴

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να δείξει ότι και τα κινούμενα σχέδια, είναι γεμάτα από εικόνες, ιδέες και λόγια που δείχνουν σαφή διαφοροποίηση της συμπεριφοράς, ανάλογα με το κάθε φύλο. Σε μια εποχή που πλέον δεν αναφερόμαστε στην κατωτερότητα των γυναικών και η ισότητα των δυο φύλων θεωρείται δεδομένη, διαπιστώνεται ότι οι σχετικές προκαταλήψεις παραμένουν. Η κοινωνία θέλει ακόμα, μόνο τα κορίτσια να παίζουν με κούκλες και μόνο τα αγόρια με όπλα κι αυτοκίνητα. Οι άνθρωποι περιμένουν από τα αγόρια να είναι ζωντανά και επιθετικά, ενώ τα κορίτσια να είναι ευαίσθητα κι υπάκουα. Η κοινωνία μαθαίνει στα παιδιά τι θεωρείται «ανδρικό» και τι «γυναικείο», μέσω της κοινωνικοποίησης. Τα παιδιά μαθαίνουν τις αντιλήψεις και τις αξίες της κοινωνίας στην οποία μεγαλώνουν, από την οικογένειά τους, την ομάδα των συνομηλίκων τους, τους εκπαιδευτικούς και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Όλοι αυτοί είναι υπεύθυνοι για την εκμάθηση των κατάλληλων κοινωνικών ρόλων, στα παιδιά. Η κάθε κοινωνία έχει τα δικά της στερεότυπα για το ποιους ρόλους θεωρεί καθαρά «ανδρικούς» και ποιους καθαρά «γυναικείους». Οι αναπτυγμένες τεχνικά χώρες έχουν περίπου τα ίδια στερεότυπα.

Η παρούσα εργασία, θα μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται ο κοινωνικός ρόλος του φύλου μέσα από τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα. Θα γίνει προσπάθεια να εξηγηθεί το πρόβλημα της διάκρισης των φύλων, που είναι υπαρκτό,

⁴ Φρειδερίκου, Α. (1995), ο.π, σ.183

αλλά όχι τόσο εμφανές όσο παλιότερα. Οι μηχανισμοί που ευθύνονται για τη στερεότυπη διαμόρφωση του «ανδρισμού» και της «θηλυκότητας», είναι δυσδιάκριτοι. Στα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια που εξετάζονται εδώ, θα μελετηθούν τέτοιου είδους μηχανισμοί.

Η απόσταση στη διπολικότητα των ανδρικών και γυναικείων ρόλων έχει μικρύνει, αλλά οι διαφορές στους κοινωνικούς ρόλους του φύλου δεν έχουν εξαλειφθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι, ότι υπάρχουν ακόμα πολλά παιδιά που πιστεύουν και το λένε πως «οι άνδρες δεν κλαινε». Είναι γεγονός ότι θεωρείται πολύ φυσικό από όλους, ένα κορίτσι να κλαίει, γιατί το κορίτσι είναι πρόπον να εξωτερικεύει τα συναισθήματά του και αναμένεται να είναι δειλό. Ένα αγόρι όμως, πρέπει σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα να είναι σκληρό και να μη «λυγίζει».

Παρόλο λοιπόν που οι περισσότεροι άνθρωποι των Δυτικών κοινωνιών παραδέχονται την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τα αγόρια απ' ό,τι τα κορίτσια. Συνήθως, ενισχύεται η συμπεριφορά που θεωρείται πρόπουσα για κάθε φύλο και απορρίπτεται εκείνη που δεν θεωρείται κατάλληλη.⁵

Έχουν γίνει μελέτες για τους ρόλους των φύλων, όπως αυτοί προβάλλονται στα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού σχολείου, οι οποίες απέδειξαν ότι ο κόσμος «ανήκει» στα αγόρια και αυτή η προτίμηση οδηγεί σ' ένα είδος ιδεολογικής και παιδαγωγικής βίας.⁶

Η παρούσα εργασία προσπαθεί να ερευνήσει αν και στα εξεταζόμενα παιδικά προγράμματα, συμβαίνει το ίδιο. Αν ο κόσμος των συγκεκριμένων κινουμένων σχεδίων είναι φτιαγμένος μόνο για άντρες και οι γυναίκες έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Η

⁵ Askew, S- Ross, C. (1994), *τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.9-11.

⁶ Δουλκέρη, Τ. (1994), *Παιδικά μέσα και σεξισμός*, που αναφέρεται στην Φραγκουδάκη, Α. (1978), *Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού σχολείου, ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*, Θεμέλιο.

μελέτη αυτή, ερευνά την κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των φύλων, όπως διαφαίνεται στα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα και συγκεκριμένα στα κινούμενα σχέδια Pokemons και Σίσου και έχει ως αφετηρία της τη δυνατότητα της τηλεόρασης να εγγράφει συστήματα αξιών και να επηρεάζει το κοινό. Παράλληλα υποθέτει ότι η αποκρυπτογράφηση των μηνυμάτων που περιέχονται σ' αυτά τα κινούμενα σχέδια, παρά τους νόμους και τις εξαγγελίες περί ισότητας, προδιαγράφουν διακριτούς ρόλους για τα δυο φύλα. Το κεντρικό ενδιαφέρον είναι η διερεύνηση των αναπαραστάσεων των φύλων, στα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα. Στόχος της έρευνας είναι τελικά να αναδειχθεί, αν η κατάσταση στην παιδική τηλεόραση είναι στάσιμη, σταθερή στα παραδοσιακά πρότυπα ή έχει εκσυγχρονισθεί σε κάποια σημεία.

Γενικότερα, η εργασία αυτή θα προσπαθήσει να συνεισφέρει στη γνώση του ζητήματος της άνισης μεταχείρισης των γυναικών. Η μελέτη της καταπίεσης των γυναικών δε θεωρείται από όλους σοβαρό επιστημονικό θέμα, αλλά και η ίδια η επιστήμη είναι ένα «ανδρικό» πεδίο. Η επιστήμη όμως δεν πρέπει να έχει φύλο και για να γίνει αυτό, θα πρέπει να έχει σαν θέμα της και τα ζητήματα των γυναικών.⁷ Για την ευκολότερη κατανόηση της παρούσας εργασίας, είναι σημαντικό να διευκρινιστούν κάποιοι όροι, οι οποίοι επαναλαμβάνονται σε πολλά σημεία του κειμένου.

Με τον όρο σεξισμό, εννοείται η μεροληπτική αντιμετώπιση των ατόμων, ανάλογα με το φύλο στο οποίο ανήκουν και την κοινωνική ανισότητα εις βάρος του ενός ή του άλλου φύλου.⁸

Ο όρος στερεότυπο στη συγκεκριμένη μελέτη, αναφέρεται στις ιδιότητες βάσει των οποίων χαρακτηρίζουμε τα άτομα και στη γνώμη που έχουμε εκ των προτέρων γι' αυτά, χωρίς προηγουμένως να κρίνουμε ή να προβληματιστούμε.⁹

⁷ Φραγκουδάκη, Α. (2000), «Επιστήμη και γυναίκες», *Βήμα, ένθετο: «πρόσωπα και εικόνες»*.

⁸ Δουλκέρη, Τ. (1994). *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαϊζήση, Αθήνα, σ.10.

⁹ Ο.π., σ.14.

Ο ρόλος του φύλου, αποδίδεται στις συμπεριφορές οι οποίες σε κάθε κοινωνία και εποχή, «ταιριάζουν» στους άνδρες και τις γυναίκες, ανάλογα με τις αντιλήψεις της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Ο ορισμός ταυτότητα του φύλου, αναφέρεται στο αποτέλεσμα της πορείας εκμάθησης, εκ μέρους των αγοριών, να ταυτίζονται με τις ανδρικές συμπεριφορές και των κοριτσιών με τις γυναικείες. Η απόκτηση της ταυτότητας είναι μια δύσκολη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει την αποδοχή και την απόρριψη ποικίλων συμπεριφορών.¹⁰

Στην ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται ο όρος σεκάνς¹¹ και πλάνο. Πλάνο είναι μια σταθερή και χωρίς διακοπή λήψη εικόνας. Σεκάνς είναι η σειρά των πλάνων που αποτελούν μια πλήρη νοηματική ενότητα, όπως η πρόταση στο λόγο. Πολλές φορές η σεκάνς και το πλάνο ταυτίζονται, γιατί ή το πλάνο είναι πολύ μεγάλο ώστε εμπεριέχει και τη σεκάνς, ή η σεκάνς είναι μικρή ώστε μετατρέπεται σε πλάνο.

¹⁰ Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.42,43.

¹¹ Ναυρίδης, Κ. (1993), *Η Αλίκη στη χώρα των πραγμάτων: το παιδί ως διαφημιστικό αντικείμενο*, Ύψιλον, Αθήνα, σ.39.

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Πριν μελετηθεί το συγκεκριμένο ζήτημα της παρούσας έρευνας, θα πρέπει να γίνει γνωστός ο τρόπος που διαμορφώνεται ο ρόλος του φύλου, στα παιδιά που βρίσκονται στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, δηλαδή στην ηλικία των 5 ½ και 6 ετών. Πρέπει κανείς να γνωρίζει ποια είναι τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά ενός παιδιού της ηλικίας αυτής, κατά την πορεία ανάπτυξης του ρόλου του φύλου, για να εξετάσει στη συνέχεια, αν αυτά τα χαρακτηριστικά είναι στερεοτυπικά και πως αυτό συμβαίνει. Στην εργασία ερευνάται το τέλος της προσχολικής ηλικίας, όπου είναι η φάση της ταύτισης με το γονέα του ίδιου φύλου και είναι η περίοδος της λανθάνουσας σεξουαλικότητας,¹² όπου κυριαρχούν τα ομόφυλα ενδιαφέροντα και οι συναναστροφές. Λίγο πριν την είσοδο στη σχολική ηλικία και κατά τη διάρκεια αυτής, οι παιδικές ομάδες είναι ομόφυλες, αποτελούνται μόνο από κορίτσια ή μόνο από αγόρια. Είναι επομένως, φυσιολογική μια πιθανή αντιπαράθεση ή αδιαφορία μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, στη φάση αυτή. Η έρευνα αυτή όμως, θα δείξει μέχρι ποιο σημείο αυτή η έντονη διαφοροποίηση είναι φυσιολογική και πότε αυτή υφίσταται εξαιτίας της εκμάθησης των κοινωνικών στερεοτύπων για τα φύλα.

Το φύλο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό, τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των διαπροσωπικών σχέσεων, στην πορεία της ζωής του ατόμου. Έχει λοιπόν, μεγάλη σημασία να γνωρίζει κανείς την πορεία ανάπτυξης και τις διαδικασίες που συντελούνται για τη διαμόρφωση του ρόλου του φύλου. Ο ρόλος του φύλου εξετάζεται από δύο πλευρές. Η πρώτη έχει σχέση με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά για κάθε φύλο όσον αφορά την ερωτική ορμή και συμπεριφορά, οπότε εννοείται ο βιολογικός ρόλος

¹² Σύμφωνα με τον Freud, κατά τη βρεφική ηλικία το άτομο διανύει το ναρκισσιστικό στάδιο, όπου η ερωτική ικανοποίηση προέρχεται από το ίδιο το σώμα. Στη νηπιακή ηλικία το άτομο διανύει το φαλλικό στάδιο, όπου η ερωτική ικανοποίηση επιτυγχάνεται μέσα από την τάση για αιμομικτική σεξουαλική ένωση με το γονέα του αντίθετου φύλου, το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στα αγόρια και το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας στα κορίτσια. Στο τέλος της προσχολικής ηλικίας γίνεται η ταύτιση με το γονέα του ίδιου

του φύλου. Η άλλη πλευρά, σχετίζεται με τις διαφορές στα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς για κάθε φύλο, δηλαδή εννοείται ο κοινωνικός ρόλος του φύλου.¹³

Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου σχετίζεται άμεσα με τις διαφορετικές συμπεριφορές που η κάθε κοινωνία καθορίζει ως κατάλληλες για κάθε φύλο, δηλαδή τα πρότυπα συμπεριφοράς που αποδέχεται και στα οποία πρέπει να συμμορφώνονται τα άτομα, ανάλογα με το φύλο τους. Τα άτομα οφείλουν να προσαρμόζονται στα γυναικεία ή ανδρικά πρότυπα, που η κοινωνία κατασκευάζει και να γνωρίζουν πώς να συμπεριφέρονται κάθε φορά, σύμφωνα με το φύλο στο οποίο ανήκουν.

Οι κοινωνίες διαπλάθουν γυναικεία και ανδρικά πρότυπα, με τρόπο απόλυτο, καθώς μέσα από τη μίμηση του παιδιού με το γονέα του ίδιου φύλου και την επικοινωνία του με τα άλλα παιδιά και τους ενήλικες, μαθαίνει το ίδιο ν' αντιγράφει τους ρόλους του φύλου που επικρατούν στην κάθε κοινωνία και που είναι προκαθορισμένοι από αυτήν. Οι έννοιες «γυναικείο» και «ανδρικό» διαμορφώνονται πρώιμα στη ζωή του ατόμου και βασίζονται στις κοινωνικές αντιλήψεις για το τι είναι γυναικείο και τι ανδρικό.¹⁴

Τα ανδρικά και γυναικεία πρότυπα παίρνουν στην Οιδιπόδεια φάση μια τελική μορφή, που δύσκολα αλλάζει γιατί ήδη η προσωπικότητα σε σχέση με το φύλο έχει δομηθεί και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συγκεκριμένη κοινωνία όπου μεγαλώνει το κάθε παιδί και τα συγκεκριμένα πρότυπα για τα φύλα που αυτή προωθεί. Η ταύτιση με το φύλο είναι μια ψυχολογική διαδικασία, μέσω της οποίας τα παιδιά εσωτερικεύουν στάσεις και συμπεριφορές που είναι σύμφωνες με το ανατομικό τους φύλο. Τα ψυχολογικά τυποποιημένα χαρακτηριστικά για κάθε φύλο, είναι αυτά που συνθέτουν το ρόλο του φύλου. Το παιδί αποκτά την ταυτότητα και το ρόλο του

φύλου και διανύεται η φάση της λανθάνουσας σεξουαλικότητας. Στο 11^ο έτος εγκαθιδρύεται η ετερόφυλη σεξουαλικότητα. Παρασκευόπουλος, Ι., *Εξελικτική ψυχολογία*, τόμος 2, σ.96,97.

¹³ Παρασκευόπουλος, Ι., ο.π σ.99.

¹⁴ Basch-Kahrc, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.254-307.

φύλου, στην αρχή, μαθαίνοντας να διαφοροποιεί τα κορίτσια απ' τα αγόρια, αργότερα διαχωρίζοντας τα άτομα σε αρσενικά και θηλυκά και στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, διαμορφώνοντας τις στάσεις του σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες που καθορίζουν τι είναι «σωστό» για κάθε φύλο. Τα παιδιά αφομοιώνουν τις χαρακτηριστικές για τα φύλα συμπεριφορές και προσπαθούν να μην παρεκκλίνουν από αυτές.¹⁵

Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν τους στερεοτυπικούς ρόλους των φύλων σταδιακά. Αρχικά, κατανοούν τη διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, μέσα από τη διαφορετική εμφάνιση. Στη συνέχεια, καταλαβαίνουν τις διαφορετικές δραστηριότητες αγοριών και κοριτσιών και μετά, ότι τα δύο φύλα έχουν και διαφορετικές ικανότητες. Αργότερα, μαθαίνουν το διαφορετικό «προορισμό» κάθε φύλου.¹⁶ Η διαμόρφωση του ρόλου του φύλου είναι μια διαδικασία σταδιακή: αρχικά, γνωρίζει κανείς να χρησιμοποιεί τις έννοιες «κορίτσι»-«αγόρι» και αργότερα, γνωρίζει και το ουσιαστικό περιεχόμενο αυτών. Ο διαχωρισμός των φύλων γίνεται στην αρχή απλά, από το χτένισμα, το ντύσιμο, τον τρόπο ομιλίας.

Το άτομο δηλαδή, νομίζει ότι αν αλλάξει κάποιο από αυτά τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, μπορεί ν' αλλάξει και το φύλο. Με την πάροδο της ηλικίας όμως, γύρω στο 5^ο και 6^ο έτος, τα παιδιά κατανοούν ότι το φύλο είναι σταθερό χαρακτηριστικό και έχει σχέση με ανατομικές διαφορές, κι όχι επιφανειακές.¹⁷

Σε όλο το χρονικό διάστημα που ένα παιδί μαθαίνει να διαφοροποιεί τα αγόρια από τα κορίτσια, μαθαίνει παράλληλα και τις διαφορετικές συμπεριφορές που αρμόζουν σε κάθε φύλο. Στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, το παιδί φυσιολογικά έχει μια ξεκάθαρη αντίληψη του ρόλου του φύλου.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην προσχολική ηλικία, ακριβώς επειδή είναι ιδιαίτερα σημαντική στη διαδικασία διαμόρφωσης του ρόλου του φύλου. Επίσης

¹⁵ Ο.π., σ. 122-129.

προτιμήθηκε αυτή η ηλικία, γιατί είναι γενικά η φάση διαμόρφωσης της προσωπικότητας και γιατί μετά το τέλος της προσχολικής ηλικίας είναι η κρίσιμη φάση όπου εκδηλώνονται τα σταθερά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, αυτά που θα συνεχιστούν να υπάρχουν και στην ενήλικη ζωή. Πριν το τέλος του 6^{ου} χρόνου ηλικίας, κάθε πρόβλεψη για διάφορες όψεις της προσωπικότητας δεν έχει ισχύ.¹⁸

Το ενδιαφέρον είναι ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία, καταλαβαίνουν και μιλούν για τα φύλα με στερεοτυπικούς όρους, όπως και οι ενήλικες. Χρησιμοποιούν κοινωνικά στερεότυπα για να περιγράψουν τις διαφορετικές συμπεριφορές των φύλων, κι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί φαίνεται απ' αυτό, πόσο επηρεάζεται ο τρόπος που εξηγούν τα πράγματα που συμβαίνουν γύρω τους και που αντιδρούν σ' αυτά.¹⁹

Το παιδί αποκτά την ταυτότητα του ρόλου του φύλου μέσα από συγκεκριμένους ψυχολογικούς μηχανισμούς. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία, ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται, είναι η ταύτιση με το γονέα του ίδιου φύλου και η μίμηση της συμπεριφοράς του, στην ηλικία των 5 ετών περίπου. Με βάση τη συμπεριφοριστική θεωρία, της κοινωνικής μάθησης, ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται στη διαμόρφωση του ρόλου του φύλου, είναι η μίμηση προτύπων και η ενίσχυση. Τα παιδιά δηλαδή, αντιγράφουν ορισμένες συμπεριφορές των άλλων, συνήθως αυτές που είναι αμειβόμενες ή που προσδίδουν δύναμη. Η γενετική- γνωστική θεωρία, αντιμετωπίζει την ταυτότητα του φύλου σαν μια οποιαδήποτε έννοια καινούρια, που το παιδί πρέπει να κατανοήσει. Έτσι, τα παιδιά στην αρχή μαθαίνουν τις ονομασίες των φύλων και τις χρησιμοποιούν ως προέννοιες. Στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, που αρχίζει η συστηματική λογική σκέψη, κατανοούν πως το φύλο είναι αμετάβλητο χαρακτη-

¹⁶ Δούλκερη, Γ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός* Παπαζήση, Αθήνα, σ.15.

¹⁷ Παρασκευόπουλος, Ι., *Εξελικτική Ψυχολογία, Τόμος 2*, σ. 100.

¹⁸ Herbert, M. (1998), *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.245.

¹⁹ Παρασκευόπουλος, Ι. ο.π σ.102.

στικό παρά τις όποιες εξωτερικές αλλαγές. Τα παιδιά μέσα από τις εμπειρίες τους, μαθαίνουν σιγά-σιγά τις συμπεριφορές κάθε φύλου, διαμορφώνουν ένα πρότυπο συμπεριφοράς για τα αγόρια κι ένα για τα κορίτσια. Στο σημείο αυτό έχουν πλήρως κατανοήσει την έννοια του φύλου τους, ξεχωρίζουν αυτές κυρίως τις συμπεριφορές και τις μιμούνται.²⁰

Αν θέλει κανείς να ερμηνεύσει τον τρόπο που σχηματίζεται ο ρόλος του φύλου, θα πρέπει να δώσει βάρος στην αλληλεπίδραση των βιολογικών διαφορών των δυο φύλων, με τα κοινωνικά πρότυπα και τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που χρησιμοποιούν τα παιδιά για υιοθετήσουν τα πρότυπα αυτά.²¹

Στη διαδικασία διαμόρφωσης του ρόλου του φύλου από το παιδί, τον κεντρικό ρόλο παίζει ο μηχανισμός της ταύτισης, διότι μέσα απ' αυτόν μαθαίνει συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς και τα μιμείται. Το παιδί καθώς κοινωνικοποιείται, ενσωματώνει τις πληροφορίες περί ανδρικού και γυναικείου ρόλου, τις εμπεδώνει και παράλληλα υιοθετεί ως πρότυπα συμπεριφοράς σημαντικούς άνδρες ή γυναίκες της ζωής του και ανάλογα με το φύλο που έχει, μιμείται τη συμπεριφορά τους και ταυτίζεται μαζί τους.²²

Οι παιδικές προδιαθέσεις για παγιωμένες αντιλήψεις και συμπεριφορές, είναι αρχικά γενικές κι όχι ξεκάθαρες. Οι αναπαραστάσεις δεν είναι σταθερές, αλλά μεταβάλλονται καθώς η προσωπικότητα των παιδιών βρίσκεται σε μια διαδικασία διαμόρφωσης και καθώς τα ίδια είναι δεκτικά στο να προσλαμβάνουν νέες εμπειρίες και ερεθίσματα. Δεν έχουν την ικανότητα της αντίστασης στα πρότυπα που τους επιβάλλονται, γιατί ακόμα δεν έχουν συνειδητά παγιωμένα πρότυπα. Έτσι, επηρεάζονται πολύ εύκολα απ' αυτά που βλέπουν και είναι έτοιμα κάθε στιγμή να μιμηθούν τα προβαλλόμενα πρότυπα, γιατί στην παιδική ηλικία και κυρίως στην προσχολική, δεν

²⁰ Ο.π., σ. 103.

είναι μόνο η προσωπικότητά τους υπό διαμόρφωση, αλλά και η βούληση και το πνεύμα τους. Η τηλεόραση, το σχολείο, η οικογένεια και η παρέα των συνομηλίκων τροφοδοτούν τα παιδιά με ερεθίσματα σε σχέση με τα πρότυπα των ρόλων των φύλων. Τα παιδιά λοιπόν, έχουν στη διάθεσή τους, πρότυπα ταύτισης και καταλήγουν να συνειδητοποιήσουν τους συγκεκριμένους ρόλους.²³

Στην αρχή της ζωής τους τα παιδιά δεν έχουν συνείδηση, την αποκτάνε κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους, μέσα από διαδικασίες χρονοβόρες και επίπονες. Η «φωνή» των γονιών, του σχολείου, των συνομηλίκων και των μέσων μαζικής επικοινωνίας, που εκφράζει την ιδεολογία της κοινωνικής δομής, «μπαίνει» στις παιδικές ψυχές κι έτσι τα παιδιά φτιάχνουν τη δική τους «φωνή» συνείδησης. Μέσα λοιπόν από τη μάθηση και την ταύτιση, τα παιδιά διαμορφώνουν τη συνείδησή τους, που το περιεχόμενό της αποτελείται από τον ηθικό κώδικα και τη βούληση να τηρεί κανείς ή να μην τηρεί τους κοινωνικούς κανόνες. Τα παιδιά μαθαίνουν τι είναι καλό και τι όχι, μαθαίνουν να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένους τρόπους. Το πρώτο στάδιο κοινωνικοποίησης του παιδιού είναι όταν μαθαίνει συνειδητά να κάνει ότι του λένε οι άλλοι. Η οικογένεια είναι το πρώτο σημαντικό περιβάλλον, το οποίο κατευθύνει τα παιδιά προς την αντίληψη του κοινωνικού φύλου, γιατί εκεί μαθαίνουν τους διαφορετικούς ρόλους. Τα κορίτσια και τα αγόρια μαθαίνουν να επιθυμούν ανάλογα με το φύλο τους, διαφορετικά πράγματα, χρώματα, στάσεις, συναισθήματα και αντιλήψεις.²⁴

Στη συγκεκριμένη εργασία, μελετάται η περίπτωση που η διαδικασία της κοινωνικοποίησης λειτουργεί με αρνητικό τρόπο, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να συμπεριφέρονται με στερεοτυπικούς, για τα δυο φύλα, τρόπους. Η ταυτότητα του κοινωνικού φύλου, είναι λοιπόν μια κατασκευή που σχετίζεται άμεσα με συγκεκριμένα δεδο-

²¹ Ο.π, σ. 104.

²² Askew, S-Ross, C., (1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.10,11.

²³ Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.13,14.

μένα της κοινωνικής ζωής και από αυτή τη σκοπιά, το φύλο μπορεί να ερμηνευτεί ως πολιτισμικό σύμβολο και κοινωνική σχέση.

Η κατηγοριοποίηση ανδρών και γυναικών ποικίλλει στις διάφορες κοινωνίες και επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις. Το φύλο αποτελεί φυσικό ανατομικό χαρακτηριστικό πριν ακόμα γίνει κοινωνικό, που εξοπλίζει άνδρες και γυναίκες με διαφορετικές δυνατότητες. Είναι επίσης, κριτήριο «κανονικής» συμπεριφοράς, με την έννοια ότι αναμένεται να λειτουργήσει με συμπεριφορές που είναι αρμόζουσες για κάθε ένα από τα φύλα. Το φύλο είναι όμως και κοινωνικό χαρακτηριστικό, γιατί διαχωρίζει «κανονικές» συμπεριφορές για άνδρες και γυναίκες, που διαφοροποιούν τους ρόλους σε γυναικείους και ανδρικούς.

Τέλος, το φύλο είναι και ηθικό χαρακτηριστικό διότι αν η συμπεριφορά είναι διαφορετική απ' αυτή που το φύλο καθορίζει, τότε δεν υπάρχει «κοινωνική ευταξία» αλλά «κοινωνική απαξίωση». Το φύλο είναι σε γενικές γραμμές, μια κοινωνική κατασκευή, όπως και οι διαφορές των φύλων είναι κοινωνικά κατασκευασμένες.²⁵ Το φύλο αποτελεί μια συμβολική κατηγορία που διαφοροποιεί το αρσενικό από το θηλυκό. Το φύλο συνιστά και πολιτισμική κατασκευή. Είναι ένα σύμβολο που διαφέρει στους διάφορους πολιτισμούς. Η μελέτη των έμφυλων σχέσεων πρέπει να βασίζεται στις σχέσεις που καθορίζει ο εκάστοτε πολιτισμός ανάλογα με τις σημασίες που δίνει στο αρσενικό και στο θηλυκό. Η κοινωνική θέση των γυναικών δε μπορεί να αξιολογηθεί με τα ίδια κριτήρια για διαφορετικές κοινωνίες.

Από την άλλη πλευρά, το φύλο είναι φυσικό σύμβολο γιατί σχετίζεται με την ανατομία ανδρών και γυναικών. Και εφόσον είναι όργανο συμβολικής ταξινόμησης, ευθύνεται για τη δημιουργία αλλά και το αποτέλεσμα των κοινωνικών σχέσεων. Το φύλο δηλαδή, οργανώνει τους άνδρες και τις γυναίκες σε κατηγορίες, βάζει τα όρια

²⁴ Ο.π., σ.51.

μεταξύ τους και τους κανόνες της δράσης τους. Το φύλο ευθύνεται για τις ιεραρχίες ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες.²⁶ Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη, «οι κοινωνικές δομές είναι έμφυλες όπως και οι αναπαραστάσεις του φύλου είναι κοινωνικά προσδιορισμένες».²⁷ Οι αναπαραστάσεις του φύλου στα παιδιά, προσδιορίζονται από τις συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές των γονιών, του σχολείου, της παρέας των συνομηλίκων και των προτύπων της τηλεόρασης και των άλλων μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Η οικογένεια είναι ισχυρός παράγοντας στην εκμάθηση των ρόλων του φύλου στα παιδιά, γιατί διαθέτει σημαντικά πρότυπα για μίμηση. Οι πατέρες, έχει παρατηρηθεί, ότι παίζουν κυρίως σωματικά παιχνίδια με τα αγόρια, κι έτσι τα μαθαίνουν από μικρά να αγαπούν τη δράση. Ενώ με τα κορίτσια συνήθως, συζητάνε και παίζουν με διαφορετικό τρόπο, διακονίζοντας το γυναικείο στερεότυπο της συναισθηματικότητας και της επικοινωνίας στις σχέσεις. Ακόμα και η γλώσσα που χρησιμοποιούμε όταν απευθυνόμαστε στα παιδιά, είναι διαφορετική ανάλογα με το φύλο τους. Τα παιδιά λίγο πριν πάνε σχολείο, έχουν αποκτήσει τις στερεότυπες ιδέες περί «ανδρισμού» και «θηλυκότητας».²⁸ Στη συνέχεια, στο σχολείο σταθεροποιείται η διαφοροποίηση των ρόλων του φύλου. Το νηπιαγωγείο, που ενδιαφέρει κυρίως στην παρούσα μελέτη, έχει σημαντικό ρόλο στην αναπαραγωγή των στερεοτύπων της άνισης κατασκευής των φύλων, γιατί κοινωνικοποιεί τα παιδιά μετά την οικογένεια, σε μια ηλικία που μπαίνουν τα θεμέλια για την κατασκευή και εσωτερικεύση των ρόλων του κάθε φύλου. Το Νηπιαγωγείο έχει ένα συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης του χώρου, του περιεχομένου του προγράμματος και των σχέσεων, που αρκετές φορές διευκολύνει έμμεσα, την ύπαρξη στερεοτύπων στάσεων και προσδοκιών. Οι νηπιαγωγοί άτυπα και ασυνείδητα

²⁵ Παπαταξιάρχης, Ε-Παραδέλλης, Θ., (1998), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρει-
α, σ.9-14.

²⁶ Ο.π., σ.23,24.

²⁷ Ο.π., σ.36.

πολλές φορές προωθούν τρόπους συμπεριφοράς που « συμφωνούν» με κάθε φύλο και αναμένουν από τα παιδιά ανάλογες συμπεριφορές. Τα παιδιά από την άλλη πλευρά, στο παιχνίδι και στη σχέση μεταξύ τους, αναπαράγουν τα κοινωνικά στερεότυπα για τα φύλα.

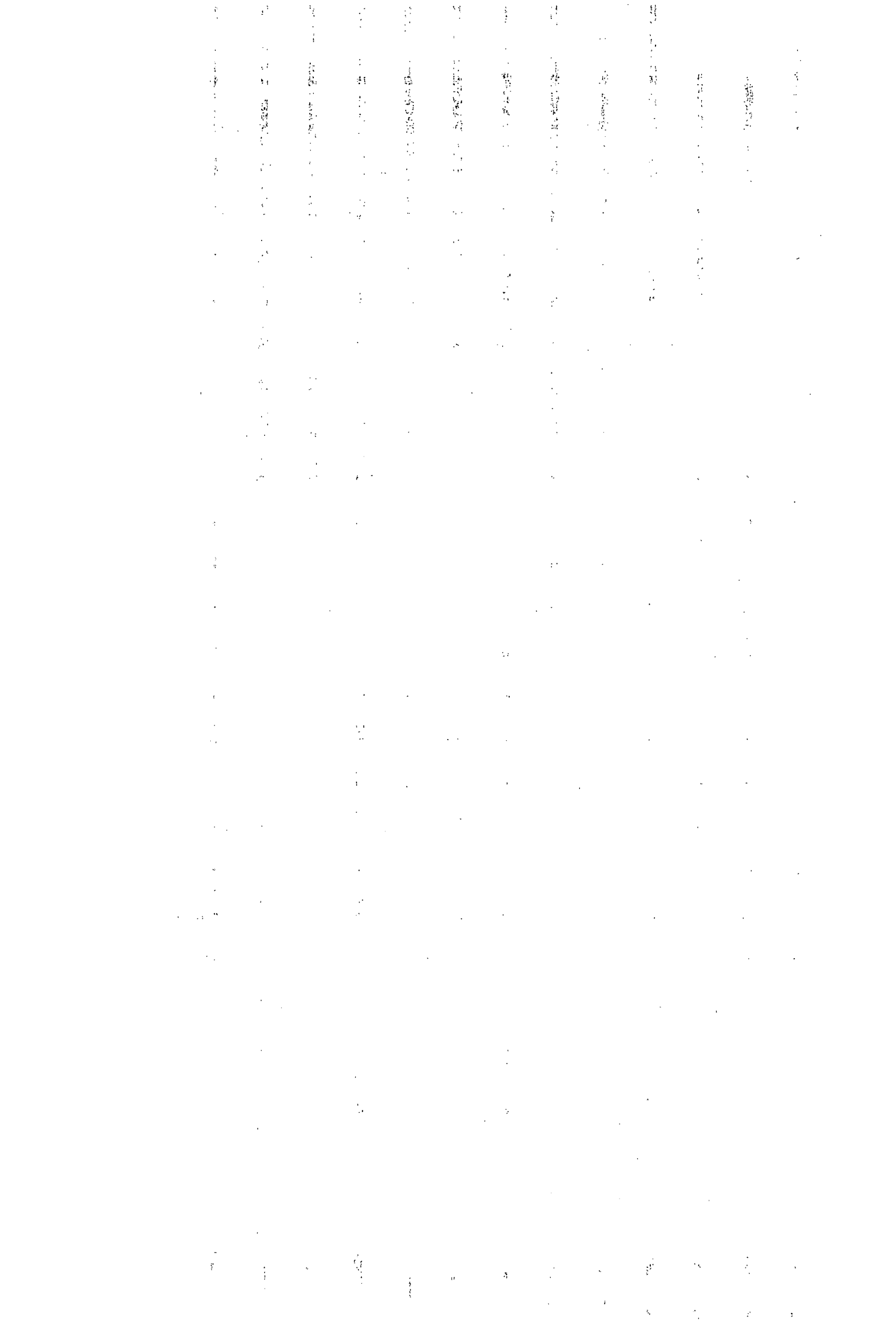
Σύμφωνα με σχετική έρευνα ²⁹ που έχει γίνει, αποδείχτηκε ότι η χρήση του χώρου του νηπιαγωγείου, είναι αρκετά στερεοτυπική. Ο τρόπος που τα παιδιά οικειοποιούνται αυτό το χώρο, παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίησή τους και στην εκμάθηση του κοινωνικού ρόλου των φύλων. Ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι χωρισμένος σε «γωνιές» δραστηριοτήτων, που χρησιμοποιούνται από τα παιδιά με τρόπο στερεοτυπικό και συχνά σεξιστικό. Στις «γωνιές» που είναι «ουδέτερες», όπως της μουσικής, της βιβλιοθήκης, της ζωγραφικής, πηγαίνουν παιδιά και των δύο φύλων. Στις τυπικές για τα φύλα «γωνιές», περισσότερα αγόρια προτιμούν τη γωνιά του οικοδομικού υλικού και των κατασκευών και τα κορίτσια προτιμούν τη γωνιά του κουκλόσπιτου ή της μεταμφίεσης. Οι νηπιαγωγοί μπροστά σ' αυτές τις προτιμήσεις των παιδιών, για να μην εμποδίσουν τον αυθορμητισμό τους, δεν παρεμβαίνουν και τα αφήνουν να παίζουν τα παιχνίδια που «συμβαδίζουν» με το φύλο τους, γιατί στην πραγματικότητα αυτές οι επιλογές, μάλλον συμφωνούν και με τις δικές τους αντιλήψεις και προσδοκίες.

Ο εκπαιδευτικός μηχανισμός διαφοροποιεί τα παιδιά ανάλογα με το φύλο τους. Οι εκπαιδευτικοί σε μεγάλο ποσοστό, προάγουν τα καθιερωμένα στερεότυπα συμπεριφοράς για κάθε φύλο και διαμορφώνουν με τον τρόπο τους τη γυναικεία και την ανδρική ταυτότητα. ³⁰

²⁸ Askew, S.-Ross, C, (1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.28-30.

²⁹ Η έρευνα έγινε τον Απρίλιο του 1997, με ερωτηματολόγια που δόθηκαν σε 124 νηπιαγωγούς. Βλ. Κακανά, Δ. (1999), «Χώρος και φύλο: στερεότυπα για το ρόλο των δυο φύλων μέσα από τη χρήση του χώρου στο νηπιαγωγείο», *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τεύχος 12, σ.6-11.

³⁰ Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του Δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.22.

Από πολύ νωρίς λοιπόν, οι γονείς και οι συγγενείς επιλέγουν ροζ χρώμα για τα πράγματα του κοριτσιού και γαλάζιο χρώμα για τα αγορίστικα πράγματα. Ο ίδιος διαχωρισμός γίνεται και στην επιλογή παιχνιδιών: στρατιωτάκια για τα αγόρια, σκευή μαγειρικά και κούκλες για τα κορίτσια.³¹ Έρευνες έχουν δείξει ότι οι γονείς σε γενικές γραμμές, αρνούνται να αγοράσουν στα παιδιά παιχνίδια που δεν ταιριάζουν με το φύλο τους.³² Αντικείμενο εξέτασης έχει αποτελέσει η στερεότυπη συμπεριφορά του φύλου σε σχέση με την κοινωνικοποίηση των αγοριών και τη διαδικασία διαμόρφωσης του ανδρισμού τους. Βρέθηκε, ότι δεν είναι μόνο τα κορίτσια θύματα της διάκρισης των φύλων, αλλά και τα αγόρια. Μαθαίνουμε στα αγόρια να μην εξωτερικεύουν τα συναισθήματά τους, κι αυτό είναι μορφή καταπίεσης, διότι τα πιέζουμε να αποδεικνύουν κάθε φορά τον ανδρισμό τους. Τα αγόρια, θύματα των πιέσεων αυτών, αποτελούν τους μελλοντικούς άντρες που θα διατηρήσουν τις διακρίσεις εις βάρος τους και εις βάρος των γυναικών.³³ Από όλα τα παραπάνω, αντιλαμβάνεται κανείς ότι επικρατεί μια μεγάλη αντίφαση. Όλοι υποστηρίζουν την ισότητα των δυο φύλων, νόμοι θεσπίζονται υπέρ αυτής, κανένας σχεδόν δημόσια δε θεωρεί κατώτερες τις γυναίκες, αλλά την ίδια στιγμή τίποτα δεν έχει αλλάξει στη νοοτροπία του κόσμου.

Αυτή η κατάσταση είναι αποτέλεσμα της δυσκολίας που υπάρχει να αλλάξει μια παγιωμένη κατάσταση. Οι ριζικές αλλαγές γίνονται σταδιακά και χρειάζονται πολύ χρόνο. Ο σεξισμός που επικρατεί οφείλεται όμως και στο γεγονός ότι, τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά για τους άνδρες και τις γυναίκες, προωθούνται απ' αυτούς που κυριαρχούν στην εκάστοτε κοινωνία, γιατί θέλουν να εξακολουθήσουν να έχουν τα προνόμια που η κοινωνία της ανισότητας τους προσφέρει.

³¹ Κακανά, Δ. (1999), «Χώρος και φύλο: στερεότυπα για το ρόλο των δυο φύλων μέσα από τη χρήση του χώρου στα νηπιαγωγεία», *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τεύχος 12, σ.6-11.

³² Στόφορος, Κ. (2000), «Αγόρια-κορίτσια: σε τι διαφέρει το ...γαλάζιο από το ροζ», *Η ζωή με το παιδί*, No. 24, σ.46-49.

³³ Askew, S.-Ross, C. (1994), *Ta αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.16.

Όσοι έχουν κάθε φορά την κυρίαρχη θέση στις κοινωνίες, από τη μια μεριά διαφημίζουν την ισότητα των δυο φύλων και από την άλλη, με «ύπουλο» τρόπο, διαιωνίζουν γυναικεία και ανδρικά στερεότυπα, σύμφωνα με τα οποία θα πρέπει να συμπεριφέρεται κάθε φύλο. Η ερμηνεία των αγαπημένων κινούμενων σχεδίων των παιδιών και η συζήτηση μαζί τους, πιστεύεται ότι θα δείξει καθαρά αυτό τον έμμεσο τρόπο προώθησης των στερεοτύπων για τα φύλα. Η εκμάθηση του ρόλου του φύλου είναι μια από τις σημαντικές όψεις της κοινωνικοποίησης, με προφανή επίδραση στις προσδοκίες του παιδιού, την αυτοεικόνα και τη συμπεριφορά του.³⁴

Έχει αποδειχτεί η δύναμη των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην ενδυνάμωση της εκμάθησης των παραδοσιακών ρόλων των φύλων. Η τηλεόραση συγκεκριμένα προβάλλει σεξιστική πληροφόρηση σχετικά με τους ρόλους των φύλων. Οι ανδρικοί χαρακτήρες ξεπερνούν σε αριθμό τους γυναικείους και τα παιδιά επίσης, παρουσιάζονται με παραδοσιακούς στερεότυπους τρόπους. Ακόμα και ο σεξισμός στα παιχνίδια συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση, σε σχέση με τους ρόλους των φύλων.

Στη συγκεκριμένη μελέτη, επικεντρωθήκαμε στην προσχολική κυρίως ηλικία, γιατί τα ανδρικά και γυναικεία πρότυπα, κατά την Οιδιπόδεια φάση, σταματούν κατά κάποιο τρόπο τη διαδικασία μορφοποίησής τους, διότι η μορφή που παίρνουν είναι εκείνη που θα έχουν και στην ενήλικη ζωή. Υπάρχει πιθανότητα για αλλαγές αργότερα, αλλά είναι σπάνιες, καθώς απαιτείται η αναδόμηση της προσωπικότητας.³⁵ Αυτό είναι σημαντικό γιατί διαπιστώνεται ότι τα παιδιά σ' αυτή τη φάση έχουν ήδη διαμορφώσει την προσωπικότητά τους, κι έτσι έχει μεγάλη σημασία να ξέρουμε τι πρότυπα προβάλλουμε στα μικρά παιδιά σε σχέση με τους ρόλους του φύλου.

Ο ρόλος του φύλου και η προσωπική ταυτότητα του ενήλικου, εξαρτάται από τον τρόπο που ο ίδιος όταν ήταν παιδί έλυσε το πρόβλημα της Οιδιπόδειας φάσης και

³⁴ Schwartz, L., Markham, W. (1985), "Sex stereotyping in children's toy advertisements", *Sex-Roles*,

έχει σχέση με την προβληματική της οικογένειάς του και την κοινωνία στην οποία μεγάλωσε. Στις πατριαρχικές κοινωνίες, οι γυναίκες εξαρτώνται από τους δυναμικούς άνδρες και οι άνδρες εξαρτώνται από το να έχουν στην κατοχή τους τις γυναίκες, να είναι κυρίαρχοι, ώστε να διατηρούν τη δυναμικότητά τους και κατ' επέκταση τον ανδρισμό τους.³⁶

Μεγαλύτερη πιθανότητα να διατηρηθούν στο μέλλον, έχουν τα χαρακτηριστικά που είναι σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα. Διαπιστώθηκε ότι τα χαρακτηριστικά που παρουσίασαν διαχρονική σταθερότητα στο κάθε φύλο, ήταν αυτά που και η κοινωνία θεωρεί ότι «ταιριάζουν» στο καθένα από τα δυο φύλα.³⁷

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Σύμφωνα με τον Kohlberg(1966) και τη γνωστική θεωρία, οι γνώσεις για τους φυλετικούς ρόλους ξεκινούν να μαθαίνονται πριν από τη μάθηση της σταθερότητας του φύλου και την έκθεση των παιδιών μπροστά σε τυπικές συμπεριφορές σύμφωνες με τα φύλα. Έρευνα που έγινε σε παιδιά ηλικίας 3-5 ετών, έδειξε ότι τα παιδιά γνωρίζουν καλά τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά του ρόλου των φύλων, όπως ακριβώς οι ενήλικες στην κουλτούρα κάθε κοινωνίας. Η υπόθεση της έρευνας ήταν ότι η στερεοτυπική γνώση σχετικά με τα φύλα των παιδιών, αυξάνεται με την πάροδο της ηλικίας. Η υπόθεση επιβεβαιώθηκε, καθώς βρέθηκε ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, όσο μεγαλώνουν κάνουν περισσότερες σεξιστικές κατηγοριοποιήσεις, για ποικίλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συμπεριφοράς.³⁸

Ο Kohlberg θεωρεί ότι τα παιδιά ηλικίας 5-8 ετών, όταν διαμορφώσουν την ταυτότητα του φύλου, περνάνε στο στάδιο που πιστεύουν ότι η αυστηρή συμφωνία με τους ρόλους του φύλου είναι ηθική αναγκαιότητα. Επίσης πιστεύει, ότι τα κορίτσια σε κάποιο στάδιο της ζωής τους βρίσκουν ότι η θετική αξία που έχουν για το φύλο τους, συγκρούεται με τις αξίες της κοινωνίας για την «ποιότητα» των ανδρών.

Ο Kuhn το 1978, σημείωσε ότι οι αντιλήψεις των παιδιών ηλικίας 3 ετών, είναι διαφορετικές σε κορίτσια και αγόρια.

Μια έρευνα³⁹ μελέτησε τα πιστεύω των παιδιών για τις διαφορές των φύλων και έδειξε όπως και προηγούμενες σχετικές έρευνες, ότι τα μικρότερα παιδιά δίνουν περισσότερη έμφαση σε βιολογικούς και φυσικούς παράγοντες, κι ότι τα κορίτσια απέδιδαν τις διαφορές των φύλων σε κοινωνικούς παράγοντες περισσότερο, ενώ τα αγόρια σε βιολογικούς. Αυτό εξηγείται από τις διαφορετικές εμπειρίες που έχουν τα

³⁸ Harry, R.-Wright, S. (1982), "Knowledge of Sex-Role stereotypes in children aged 3 to 5", *Sex Roles*, Vol. 8, No 10.

³⁹ Smith, J-Russell, G.(1984), "Why do males and females differ? Children' s beliefs about sex differences", *Sex Roles*, Vol. 11, Nos. 11/12.

αγόρια και τα κορίτσια καθώς μεγαλώνουν. Τα κορίτσια έχουν κυρίως εμπειρίες συγκρούσεων ανάμεσα στις δικές τους αξίες για τους ρόλους των φύλων και τις αντίστοιχες της κοινωνίας. Τα αγόρια δεν έχουν συνήθως τέτοιες εμπειρίες συγκρούσεων κι έτσι οι θεωρίες τους για τις διαφορές των φύλων δεν αλλάζουν ιδιαίτερα, καθώς μεγαλώνουν σε ηλικία. Τα περισσότερα παιδιά της παραπάνω έρευνας, ανέφεραν ότι οι διαφορές στα φύλα σχετίζονται με διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετικές προτιμήσεις και διαφορετικούς μελλοντικούς ρόλους. Αρκετά παιδιά έκαναν υποτιμητικά σχόλια για το αντίθετο φύλο. Η έρευνα, γενικά, απέδειξε ότι τα μικρότερα παιδιά έχουν βιολογικό προσανατολισμό ως προς την εξήγηση που δίνουν για τις διαφορές των φύλων και τα μεγαλύτερα παιδιά έχουν κοινωνικό προσανατολισμό. Ειδικότερα, αποδείχτηκε ότι είναι αποδεκτό για τα κορίτσια να είναι αγοροκόριτσα σε μικρή ηλικία, αλλά όταν μεγαλώνουν πιέζονται να συμμορφώνονται με το στερεοτυπικό γυναικείο ρόλο, κι αυτό τα παιδιά το γνωρίζουν. Τα δεκαπεντάχρονα κορίτσια της έρευνας αυτής, υποστήριζαν ότι και τα δύο φύλα μπορούν να κάνουν τα ίδια πράγματα, αλλά στη συνέχεια όταν ρωτήθηκαν για το μελλοντικό τους επάγγελμα, επέλεξαν επαγγέλματα σύμφωνα με τα στερεότυπα των φύλων, όπως δασκάλα, γραμματέας, νοσοκόμα κ.λ.π. Αυτό εξηγείται από τις αντιφατικές εμπειρίες που έχουν στην καθημερινή τους ζωή. Για παράδειγμα, παρά το μεγάλο αριθμό γυναικών που εργάζονται, υπάρχει ακόμα η πλατιά διαδεδομένη αντίληψη, κυρίως στους άνδρες, ότι η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι.

Μία άλλη έρευνα,⁴⁰ βασίστηκε στην παρατήρηση της αυθόρμητης συμπεριφοράς των παιδιών που έπαιρναν ρόλους στα φανταστικά τους παιχνίδια και έδειξε ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία, αποκτούν τους ρόλους των φύλων μέσα από την αφομοιωτική και υποχρεωτική λειτουργία του παιχνιδιού φανταστικών ρόλων. Μέσα

από τη φανταστική αλληλεπίδραση με τους συνομήλικους, οι συμμετέχοντες μιμούμενοι τους ρόλους ανθρώπων του περιβάλλοντός τους, αντανακλούν φανερά τις αντιλήψεις τους για τα χαρακτηριστικά αυτών των ρόλων. Οι ρόλοι που επιλέγουν τα αγόρια στα φανταστικά τους παιχνίδια, αποκαλύπτουν τη γενική αντίληψή τους για το ρόλο της γυναίκας, ως μητέρα και νοικοκυρά. Αν είχαν στο παιχνίδι τους και ρόλο γυναίκας-συζύγου, την αναπαριστούσαν ως αδύναμη κι ανόητη. Ο ρόλος του άνδρα «παιζόταν» σα να ήταν ο αρχηγός πατέρας και σύζυγος. Η κοριτσίστικη άποψη εμφάνισε τη μητέρα ως γενναϊόδωρη, που ανατρέφει τα παιδιά και διοικεί στο σπίτι. Το αγόρι παρακινείται να ενσωματώσει μόνο συμπεριφορές που είναι σύμφωνες με την ταυτότητα του φύλου του. Η συμπεριφορά των άλλων ανδρών είναι αυτόματα αποδεκτή, ενώ των κοριτσιών ύποπτη και ιδιαίτερα μπροστά στους συνομηλικούς του ίδιου φύλου, συνήθως την αποφεύγουν.

Θεωρητικοί έχουν δείξει πως τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, στην προσπάθειά τους να κατηγοριοποιήσουν και να καταλάβουν τον αληθινό κόσμο, εστιάζουν την προσοχή τους σε πολύ ειδικούς και φυσικούς ρόλους που εύκολα κατανοούν. Έτσι, χαρακτηριστικά που συνδέονται με τους ρόλους αυτούς, όπως το φόρεμα για τις γυναίκες και το μεγαλύτερο σώμα για τους άνδρες, είναι φανερά στις αναπαραστάσεις των παιδιών για το φύλο. Αλλά η αντίληψη των παιδιών για τους ρόλους των φύλων, επεκτείνεται, πέρα από τα φυσικά χαρακτηριστικά και σε συμπεριφορές. Τα κορίτσια της έρευνας, δεν επιθυμούσαν να παίζουν με δραστηριότητες πατρικού ρόλου, αλλά μητρικού κυρίως. Στα παιχνίδια ρόλων, όλα τα κορίτσια προσπαθούν να βρουν γυναικείους ρόλους, όπως της μητέρας, της αδελφής, της γιαγιάς.

Αυτό που επηρεάζει τον τρόπο που τα παιδιά αναπτύσσουν την ταυτότητα του ρόλου του φύλου, είναι οι διαφορές στους ρόλους των φύλων των ενηλίκων. Σύμφω-

⁴⁰ Schempp, W. (1981), "Sex-role perception, portrayal and preference in fantasy play of young chil-

να με τον Maccoby(1959), τα παιδιά παίζουν και εξασκούν τους ανδρικούς και γυναικείους ρόλους των ενηλίκων, μιμούνται τις συμπεριφορές τους σα να ήταν δικές τους, κάνοντας πρακτική στα κρυφά ή στο φανταστικό παιχνίδι ρόλων φανερά, ενεργώντας όπως ακριβώς οι ενήλικες. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχουν αντιλήψεις, αναπαραστάσεις και προτιμήσεις που επηρεάζονται από τους τυποποιημένους σύμφωνα με τα φύλα ρόλους των ενηλίκων και αποκτούν και τα ίδια συμπεριφορές που είναι καθορισμένες στερεοτυπικά ανάλογα με τα φύλα.

Μια άλλη έρευνα,⁴¹ είχε σαν στόχο να μελετήσει κατά πόσο τα παιδιά που χαρακτηρίζονται ως «αγοροκόριτσα» και «αδελφές», τα χαρακτηρίζουν και ως αμφισεξουαλικά παιδιά. Οι ταμπέλες του «αγοροκόριτσου» για τα κορίτσια και της «αδελφής» για τα αγόρια, δεν είναι παράγοντες αμφισεξουαλικών παιδιών, αλλά ο κόσμος συνηθίζει να συνδέει σημαντικές κοινωνικές συμπεριφορές με αυτές τις ταμπέλες. Η έρευνα έδειξε ότι τα αγόρια αποθαρρύνονται να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους κι ότι τα παιδιά που τους έχουν βάλει τις παραπάνω «ταμπέλες», δε συμπεριφέρονται πάντα με τους τυπικούς τρόπους για τα φύλα, αλλά περισσότερο με μη παραδοσιακούς τρόπους. Η ενεργητικότητα είναι απαραίτητο και φυσιολογικό χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας, πολλοί όμως στην κουλτούρα μας, τη θεωρούν ανδρικό χαρακτηριστικό και χαρακτηρίζουν τα ενεργητικά κορίτσια ως «αγοροκόριτσα». Το αγοροκόριτσο όμως δε θεωρείται υποτιμητική λέξη, όπως η λέξη αδελφή και είναι πιο συνηθισμένη η εμφάνιση αγοροκόριτσων παρά θηλυπρεπών αγοριών. Και οι δύο συμπεριφορές ανησυχούν τους γονείς, τα αγόρια όμως δέχονται περισσότερες πιέσεις για να συμμορφώνονται με τη σωστή συμπεριφορά του ρόλου του φύλου τους, από νωρίς στην παιδική ηλικία, ενώ τα κορίτσια δεν καταπιέζονται τόσο, ακόμα κι αν δε συμπεριφέρονται με τον τυπικό για το φύλο τους τρόπο.

dren”, *Sex-Roles*, Vol. 7, No.10.

Το αγοροκόριτσο που δείχνει δύναμη, γίνεται αρχηγός, είναι πολυμήχανο και ανεξάρτητο, χαρακτηριστικά που παραδοσιακά είναι ανδρικά, δεν αντιμετωπίζεται αρνητικά πολύ, γιατί αυτά τα χαρακτηριστικά επειδή είναι ανδρικά, θαυμάζονται από το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας. Θα περίμενε κανείς, αντίστοιχα και τα αγόρια που θεωρούνται θηλυπρεπή, να είναι εκείνα τα παιδιά που φροντίζουν τους άλλους, τους υποστηρίζουν και είναι ευαίσθητα, δηλαδή που έχουν τυπικά γυναικεία χαρακτηριστικά σύμφωνα με τα στερεότυπα. Από την έρευνα όμως βρέθηκε ότι, τα αγόρια που χαρακτηρίστηκαν «αδελφές», δεν είχαν τέτοιου είδους χαρακτηριστικά αλλά είχαν έντονο το χαρακτηριστικό της δημιουργικότητας. Η δημιουργικότητα θεωρείται γυναικείο χαρακτηριστικό, σύμφωνα με την έρευνα. Ακόμα, φάνηκε ότι τα αγόρια πιέζονται πολύ περισσότερο από τα κορίτσια, να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων. Αν ισχύουν όλα αυτά και υπάρχουν τέτοιου είδους στερεότυπες συμπεριφορές, θα πρέπει να βοηθάμε τα παιδιά να συμπεριφέρονται και να δρουν μέσα από δραστηριότητες που τα ικανοποιούν και τα ευχαριστούν, χωρίς να περιορίζουμε τις επιλογές τους.

Μια έρευνα ανέλυσε τα τηλεοπτικά προγράμματα της απογευματινής ζώνης, για να βρουν τη συχνότητα των επιβραβεύσεων και των τιμωριών που οι ήρωες ανταλλάσσουν, ανάλογα με το φύλο τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι άνδρες είχαν περισσότερες τέτοιου είδους ανταλλαγές, αρνητικές και θετικές. Οι γυναίκες είχαν θετικές ενισχύσεις κυρίως, ενώ οι άνδρες περισσότερο δέχτηκαν και ενέργησαν και οι ίδιοι με τιμωρίες. Τα αποτελέσματα αυτά, σε συνδυασμό με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, ερευνήθηκαν για να εντοπιστούν οι συνέπειες που έχουν αυτές οι προβολές, στην εκμάθηση αρνητικών και θετικών συμπεριφορών από τα παιδιά.

⁴¹ Douglas, K. (1981), "Tomboys and Sissies: androgynous children?", *Sex-Roles*, Vol. 7, No. 12.

Ένας από τους πιο βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των στερεοτύπων για τους ρόλους των φύλων στα παιδιά, είναι η τηλεόραση. Η τηλεόραση δεν αποτελεί μόνο συμπληρωματική πηγή κοινωνικοποίησης στους γονείς, το σχολείο και την παρέα των συνομηλίκων, αλλά προσφέρει σε μεγάλο βαθμό, μια ακόμα πιο στερεοτυπική άποψη των φύλων από τις άλλες πηγές.

Προηγούμενες έρευνες αποκάλυψαν ότι η πλειοψηφία των τηλεοπτικών ηρώων στα προγράμματα της απογευματινής ζώνης αλλά και της παιδικής, είναι άνδρες. Όταν οι γυναίκες εμφανίζονται, παρουσιάζονται σε στερεότυπους οικιακούς και επαγγελματικούς ρόλους, αδύναμες, παθητικές και με ενδιαφέρον για την οικογένεια, ενώ οι άνδρες παρουσιάζονται δυνατοί, θετικοί και με ενδιαφέρον κυρίως για τη δουλειά. Στα παιδικά προγράμματα, οι ρόλοι αυτοί εμπλουτίζονται, καθώς παρακολουθούμε άνδρες που είναι έμπειροι και πετυχαίνουν πάντα αυτό που θέλουν. Έχει επίσης αποδειχτεί ότι τα παιδιά που βλέπουν περισσότερο τηλεόραση, έχουν και πιο στερεότυπες αντιλήψεις για τους ρόλους του φύλου, από τα παιδιά που βλέπουν λιγότερο.

Όλοι οι θεωρητικοί της κοινωνικής μάθησης, έχουν τονίσει την επιρροή των ιδιαίτερων συμπεριφορών των ηρώων της τηλεόρασης που είναι σύμφωνες με τα πρότυπα για τα φύλα, στην απόκτηση των ίδιων συμπεριφορών από τους μικρούς τηλεθεατές. Ειδικά όταν οι αντιδράσεις των ηρώων αμείβονται, οι μικροί παρατηρητές αντιγράφουν τις συμπεριφορές τους με ακρίβεια.

Άλλες έρευνες που έγιναν σε σχέση με το περιεχόμενο του πρωινού του Σαββάτου που έχει σχεδιαστεί ειδικά για παιδιά, βρήκαν ότι αυτά τα προγράμματα έχουν μεγαλύτερη ακόμα επίδραση στα παιδιά.

Μια συγκεκριμένη έρευνα έδειξε ότι η τηλεόραση συνεχίζει να κυριαρχείται από άνδρες ενήλικες και η πρόοδος που έγινε ως προς την ισοτιμία των φύλων στην

τηλεόραση, ήταν ελάχιστη. Αφού οι άνδρες κυριαρχούν στην τηλεόραση, αυτοί αποτελούν τα πρότυπα για την εκμάθηση των παιδιών. Οι άντρες εμφανίστηκαν ως κυρίαρχοι της δύναμης και του υψηλού status και αυτοί που ελέγχουν την ενίσχυση και την τιμωρία. Τα παιδιά πιο εύκολα μιμούνται προβαλλόμενα πρότυπα που έχουν δύναμη και κυριαρχία, που είναι ενήλικες και που έχουν το ίδιο φύλο με αυτά. Αυτή η έρευνα κατέληξε στο ότι η ισότητα των φύλων παραμένει απατηλός στόχος.

Από έρευνες του 1976, φάνηκε ότι τα ^{παιδιά} μιμούνται και αρνητικές και θετικές συμπεριφορές.⁴²

Τα έτη 1977 και 1978, μια έρευνα ασχολήθηκε με τα παιδιά που εμφανίζονταν στις διαφημίσεις και εξέτασε την κατανομή τους ανάλογα με το φύλο, τι παιχνίδια εικονίζονταν με το κάθε φύλο και την ενεργητικότητα και παθητικότητα του κάθε φύλου. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα κορίτσια εμφανίζονται λιγότερο από τα αγόρια στις παιδικές διαφημίσεις και παρουσιάζονται κυρίως σε παθητικούς ρόλους. Από τις διαφημιζόμενες κατηγορίες παιχνιδιών, τα οχήματα και οι «ανδρικές» κούκλες απευθύνονταν μόνο στα αγόρια. Τα κορίτσια εμφανίζονταν πιο παθητικά σε σχέση με την ενέργεια των αγοριών και τα πολεμικά παιχνίδια συνδέονταν με την ενεργητικότητα, άρα θεωρούνταν αγορίστικά παιχνίδια. Οι κούκλες απευθύνονταν στα κορίτσια. Τα αγόρια συνδέονταν με μεγαλύτερη ποικιλία παιχνιδιών απ' ό,τι τα κορίτσια.⁴³

⁴² Downs, A-Gowan, D. (1980), "Sex differences in reinforcement and punishment on prime-time television", *Sex-Roles*, Vol.6, No. 5.

⁴³ Feldstein, J.-Feldstein, S. (1982), "Sex differences on televised toy commercials", *Sex-Roles*, Vol. 8, No. 6

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΕΤΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ

Η τηλεόραση και τα άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας, έχουν φτιάξει συγκεκριμένες ανδρικές και γυναικείες εικόνες, τις οποίες και συνεχώς προβάλλουν. Παρουσιάζει άντρες που είναι σκληροί, δυνατοί, επιθετικοί, γενναίοι, ανεξάρτητοι και έξυπνοι. Οι γυναίκες από την άλλη μεριά, παρουσιάζονται αδύναμες, ευάλωτες, παθητικές, συμπονετικές και φοβισμένες. Τα αγόρια επηρεάζονται από την κυρίαρχη στερεότυπη εικόνα που προβάλλεται και δεν αναπτύσσονται ολοκληρωμένα. Παράλληλα σχηματίζουν αρνητική άποψη για τα κορίτσια και τα κορίτσια με τη σειρά τους, μαθαίνουν τους κατώτερους ρόλους τους και τους θεωρούν δεδομένο.⁴⁴

Όχι μόνο η τηλεόραση παρουσιάζει με σεξιστικό τρόπο τους ρόλους των φύλων αλλά και τα ίδια τα παιδιά ως τηλεθεατές, επιλέγουν τηλεοπτικά προγράμματα ανάλογα με το φύλο τους. Τα αγόρια βλέπουν περισσότερο γουέστερν και αστυνομικά έργα καθώς επίσης και ταινίες περιπέτειας, ενώ τα κορίτσια βλέπουν συνήθως αισθηματικές ταινίες και «σαπουνόπερες». Οι αθλητικές εκπομπές προσελκύουν μεγάλο ποσοστό αγοριών και πολύ μικρό κοριτσιών.⁴⁵ Τα αγόρια γενικά προτιμούν την περιπέτεια και τη δράση, ενώ τα κορίτσια τα προγράμματα που περιέχουν συναίσθημα, έρωτα, μόδα κι ομορφιά. Οι διαφορές αυτές στις προτιμήσεις των παιδιών, θεωρούνται φυσικές από τους περισσότερους γιατί σχετίζονται άμεσα με τους κοινωνικούς ρόλους που από τη μικρή ακόμα ηλικία διαχωρίζουν τα δύο φύλα.⁴⁶ Έχει βρεθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών προτιμά ηθοποιούς του ίδιου φύλου και πολύ σπάνια του άλλου φύλου. Τα κορίτσια επίσης, σε μεγάλο ποσοστό επιλέγουν ηθοποιούς που ανήκουν στο ανδρικό φύλο. Τα αγόρια δεν επιλέγουν, σχεδόν ποτέ, γυναικεία πρότυπα της τηλεόρασης γιατί υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να χαρακτηριστούν ως άτομα θηλυπρεπή. Τα ανδρικά τηλεοπτικά πρότυπα που παραμένουν παραδοσια-

⁴⁴ Askew, S.-Ross, C., (1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.22,23.

κά, εμφανίζονται πολύ ενεργητικά, σε εξωτερικό περιβάλλον και επιτυχημένα επαγγελματικά. Τα κορίτσια πολλές φορές επιλέγουν τέτοιου είδους ανδρικά πρότυπα, χωρίς να φοβούνται τις κοινωνικές αντιδράσεις, που σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι ιδιαίτερα έντονες.⁴⁷

Παλιότερες έρευνες έδειξαν ότι οι κεντρικοί ήρωες της τηλεόρασης είναι άνδρες δυναμικοί, έξυπνοι, δραστήριοι και οι γυναίκες που είναι δίπλα τους λειτουργούν απλά ως «συμπλήρωμά» τους. Επίσης, η γυναίκα όπως παρουσιάστηκε στις πιο σύγχρονες τηλεοπτικές εκπομπές, άφησε τον κλασικό ρόλο της γυναίκας που θέλει να παντρευτεί και να κάνει παιδιά και εμφανίστηκε να προβάλλει τη γοητεία της για ν' ανέβει κοινωνικά. Οι επιτυχημένες επαγγελματικά γυναίκες όταν παρουσιάζονταν, ήταν άσχημες και απεριποίητες, ενώ οι άντρες ποτέ δεν εμφανίστηκαν έτσι. Οι γυναίκες παρουσιάζονταν να δρουν δίπλα στους άντρες, να υποκύπτουν σ' αυτούς και να είναι ευάλωτες.⁴⁸

Τα περισσότερα τηλεοπτικά προγράμματα είναι ακόμα στερεοτυπικά, γεμάτα με άνδρες – ήρωες καλούς και κακούς. Οι γυναίκες όταν προβάλλονται, θαυμάζουν τα ανδρικά κατορθώματα, απλά βρίσκονται δίπλα στους άνδρες και κάποιες φορές ζητάνε τη βοήθειά τους. Σύμφωνα με μια έρευνα του Υπουργείου Εξωτερικού της Βρετανίας που έγινε από τη «Sunday Times», το 1985, απέδειξε για άλλη μια φορά ότι τα παιδιά μιμούνται τις συμπεριφορές των ηρώων της τηλεόρασης. Τα τελευταία χρόνια που οι αντιλήψεις περί φύλων έχουν αλλάξει, έχουμε μερικά κινούμενα σχέδια όπου ο κεντρικός ήρωας είναι γυναίκα όμορφη σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα, αλλά όμως δυνατή, που πολεμά τους κακούς και τους νικά.⁴⁹

⁴⁵ Κορωνάου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.131,132.

⁴⁶ Ο.π, σ.152.

⁴⁷ Ο.π, σ.145.

⁴⁸ Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ισότητα των δύο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.43,44.

⁴⁹ Askew, S- Ross, C.(1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 28

Η πραγματική γυναικεία προσωπικότητα ήταν απύσχα από τα τηλεοπτικά πράγματα. Ιδιαίτερα στα παιδικά προγράμματα, εμφανίζονταν οι γυναίκες κι οι άνδρες χωρισμένοι σε διαφορετικούς κόσμους, στερεότυπους. Τα αγόρια προβάλλονται να κυριαρχούν και τα κορίτσια να περιφέρονται γύρω τους ζητώντας τους προστασία. Η γυναίκα παρουσιαζόταν να προσφέρει και να βοηθά αλλά και ν' αγωνίζεται σε περίπτωση κινδύνου. Οι άντρες εμφανίζονταν πάντα ενεργητικοί, σε αντίθεση με τη στερεότυπη γυναικεία παθητικότητα.⁵⁰

Ο εκσυγχρονισμός απουσιάζει από την τηλεόραση, όπως αποδείχτηκε και από τις στερεότυπες εικόνες των διαφημίσεων. Ιδιαίτερα στις παιδικές διαφημίσεις ο διαχωρισμός των φύλων είναι πολύ έντονος. Οι διαφημίσεις έχουν μεγάλη επιρροή στο κοινό γιατί προβάλλουν με έξυπνο τρόπο «πρότυπα» που είναι κάθε φορά στη μόδα.⁵¹ Τα σεξιστικά πρότυπα που διοχετεύονται σε μεγάλο ποσοστό μέσα από τις διαφημίσεις, είναι κλασικά και σταθερά, κι έτσι είναι πάντα στη μόδα. Οι παιδικές διαφημίσεις είναι σταθερά στερεότυπες. Κούκλες, ζωάκια, κουζινικά και είδη κομμωτικής, επικρατούν στις «κοριτσίστικες» διαφημίσεις. Μηχανικά παιχνίδια, όπλα, αυτοκίνητα, τέρατα και αεροπλάνα, είναι παντού στις «αγορίστικες διαφημίσεις». Ακόμα και τα επιτραπέζια παιχνίδια απευθύνονται κυρίως στα αγόρια.⁵²

Στην πραγματικότητα, διαπιστώνεται ότι τα ΜΜΕ και κυρίως η τηλεόραση, αναπαράγουν τα κλασικά στερεότυπα των φύλων, αποδίδοντας δηλαδή συγκεκριμένες ιδιότητες στους άνδρες και άλλες στις γυναίκες, προβάλλοντας έτσι ορισμένους ρόλους που είναι σύμφωνοι με αυτούς που η κοινωνία κάθε εποχής θεωρεί ότι αρμόζουν στο κάθε φύλο. Οι ιδέες κι οι αξίες της εκάστοτε κοινωνίας, παρουσιάζονται με στερεοτυπικό τρόπο μέσα από την τηλεόραση. Ενδιαφέρον είναι ότι από παγκόσμιες

⁵⁰ Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ισότητα των δύο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.61,62.

⁵¹ Ο.π., Δουλκέρη, σ.87.

⁵² ο.π. Askew, S. – Ross, C., σ.29.

έρευνες έχει διαπιστωθεί η ομοιότητα του στερεοτυπικού ρόλου των φύλων. Γενικά, οι άνδρες εικονίζονται ως έξυπνοι, κυρίαρχοι και δυναμικοί, ενώ οι γυναίκες ως ανώριμες, εξαρτημένες και στοργικές.⁵³

Οι αξίες του σχολείου, της οικογένειας, των συνομηλίκων και των μέσων μαζικής επικοινωνίας και συγκεκριμένα της τηλεόρασης, διοχετεύονται στα παιδιά μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και επειδή συμπίπτουν στα περισσότερα σημεία, είναι υπεύθυνες για τη διακρίση των διακρίσεων ανάμεσα στα δύο φύλα.

Μια έρευνα⁵⁴ μελέτησε την επίδραση της τηλεόρασης στις αναπαραστάσεις που αποκτούν για τα φύλα, οι άνθρωποι, μέσα από τηλεοπτικές διαφημίσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά στον τρόπο που αναπαριστούνται οι άνδρες και οι γυναίκες στις τρεις τηλεοπτικές ζώνες(το πρωί, νωρίς το βράδυ και στα αθλητικά του Σαββατοκύριακου). Μεγάλες διαφορές βρέθηκαν στον τρόπο που οι άντρες και οι γυναίκες αναπαριστούνται, στις διαφημίσεις ανάμεσα στις σαπουνόπερες, το πρωί και στις διαφημίσεις του Σαββατοκύριακου, την ώρα των αθλητικών. Η στρατηγική που ακολουθείται από τους διαφημιστές, είναι να συνδέουν το ιδιαίτερο προϊόν που διαφημίζεται με τη συγκεκριμένη ώρα προβολής και δίνουν έμφαση στη σύνδεση της εικόνας του φύλου όπως την προβάλλουν, με το ιδιαίτερο κοινό που βλέπει εκείνη την ώρα. Οι διαφημιστές επιθυμούν να κάνουν τις διαφημίσεις μια ευχάριστη εμπειρία για το κοινό το οποίο στοχεύουν, γι' αυτό τις φτιάχνουν έτσι ώστε να ενδυναμώνεται η εικόνα του φύλου που είναι κάθε φορά ο στόχος, για να είναι πιο οικεία σ' αυτόν.

Οι πρωινές διαφημίσεις στοχεύουν στις γυναίκες νοικοκυρές και εστιάζουν σε παραδοσιακές στερεότυπες εικόνες. Τα προϊόντα σε αυτές, έχουν σχέση με οικιακές ασχολίες, τη φροντίδα των παιδιών και τη συντήρηση μιας ελκυστικής εμφάνισης. Οι

⁵³ Δούλκερη, Τ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ. 13-15.

άνδρες εκείνη την ώρα, εμφανίζονται σε λίγες απ' αυτές τις διαφημίσεις και όταν εμφανίζονται έχουν θέση εξουσίας και πατριαρχικής κυριαρχίας. Στην πρωινή τηλεοπτική ζώνη, οι άνδρες εμφανίζονται με προϊόντα που έχουν σχέση με την τροφή και το σώμα και ενισχύουν την άποψη ότι η γυναίκα έχει και το ρόλο να φροντίζει ώστε να καλύπτει τις ανάγκες του άνδρα.

Οι διαφημίσεις του Σαββατοκύριακου, απευθύνονται σε άλλο κοινό και είναι διαφορετικές στο στυλ και το περιεχόμενο. Εκεί, εμφανίζονται τα παραδοσιακά στερεότυπα ανδρισμού, όπως η φυσική δύναμη, η ανεξαρτησία, η επιθετικότητα, ο ανταγωνισμός και η τόλμη. Στις οικογενειακές σκηνές, που είναι λίγες σ' αυτή τη ζώνη, οι άντρες υπάρχουν για να θυμίζουν στους εαυτούς τους την παραδοσιακή τους ευθύνη ως προστάτες και άτομα που πρέπει να εξασφαλίζονται επαγγελματικά για να έχουν χρήματα..

Οι διαφημίσεις για αλκοόλ, που είναι περισσότερες τα Σαββατοκύριακα, απεικονίζουν την εκμετάλλευση της ανδρικής φαντασίας και της τάσης που έχουν για φυγή, όπως και αυτές των αυτοκινήτων, χρησιμοποιούν το όχημα ως σύμβολο επέκτασης της ανδρικής δύναμης και σεξουαλικότητας. Οι γυναίκες όταν εμφανίζονται στη ζώνη αυτή, δεν είναι ποτέ χωρίς τους άνδρες και δεν πρωταγωνιστούν ποτέ. Οι ρόλοι τους είναι συνήθως κατώτεροι από αυτούς των ανδρών και η μόνη τους λειτουργία είναι μια «γεύση» ερωτισμού στη διαφήμιση.

Το βραδινό κοινό είναι πιο ετερογενές απ' ότι στις άλλες ζώνες, κι οι διαφημιστές εκείνη την ώρα προωθούν προϊόντα που απευθύνονται σ' ένα πιο γενικό κοινό. Αυτή η ώρα είναι κατάλληλη για να πλησιάσουν τις εργαζόμενες γυναίκες.

Οι γυναίκες που εργάζονται δεν βλέπουν το πρωί τηλεόραση, κι οι διαφημιστές διαφημίζουν τα προϊόντα που απευθύνονται σε αυτές, το βράδυ. Εκεί οι γυναίκες

⁵⁴ Craig, S (1992), "The effect of television day part on gender portrayals, in television commercials",

εμφανίζονται σε θέσεις εξουσίας και μακριά από το σπίτι. Είναι η μόνη ώρα που οι άνδρες μπορεί να εμφανιστούν ως σύζυγοι και γονείς, μέσα στο σπίτι.

Από τα παραπάνω παρατηρούμε μια αλλαγή στα στερεότυπα και τις παραδοσιακές απεικονίσεις των γυναικών. Η δική μας έρευνα θα μελετήσει, αν και στα κινούμενα σχέδια έχουν γίνει τέτοιου είδους αλλαγές. Η βραδινή ζώνη αναπαριστά μια πιο ισορροπημένη εικόνα των φύλων από τις άλλες ζώνες, γιατί οι διαφημιστές πιστεύουν ότι οι εργαζόμενες γυναίκες δεν θα δέχονταν ένα προϊόν που θα παρουσιάζονταν με στερεότυπο για το φύλο τους τρόπο, όπως γίνεται στις άλλες ζώνες που απευθύνονται σε άλλο τύπο γυναικών. Οι διαφημιστές ξέρουν καλά να διαχειρίζονται τις ανησυχίες των ατόμων σχετικά με τις ταυτότητες των φύλων. Δεν έχουν ενδιαφέρον στο να κάνουν διαφημίσεις γεμάτες με απάνθρωπα στερεότυπα, προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους. Η διαφήμιση εκμεταλλεύεται τη σύνδεση των ειδικών συμπεριφορών των φύλων με συγκεκριμένα προϊόντα, για να τα προσθεί ευκολότερα. Η ενίσχυση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων, έχει σημαντικό οικονομικό κίνητρο για τις επιχειρήσεις.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Η επίδραση της τηλεόρασης στα παιδιά ήταν και είναι ενδιαφέρον θέμα για έρευνες και συζητήσεις. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η τηλεόραση αποτελεί μέσο ψυχαγωγίας, διαπαιδαγώγησης και παρουσίασης νέων πληροφοριών, καθώς και απόκτησης κοινών οικογενειακών εμπειριών. Άλλοι, θεωρούν την τηλεόραση βλαπτική λόγω των ακατάλληλων προγραμμάτων, καθώς και αποτρεπτική από άλλες ωφέλιμες δραστηριότητες, όπως είναι το διάβασμα, το παιχνίδι, η επικοινωνία.

Τα παιδιά είναι περισσότερες ώρες μπροστά στην τηλεόραση, απ' ό,τι στο σχολείο. Υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στα παιδιά και την τηλεόραση και οι απόψεις γι' αυτή τη σχέση είναι συνήθως αρνητικές.⁵⁵ Το τηλεοπτικό μέσο ελέγχει και καθοδηγεί τα άτομα, γιατί είναι σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητάς τους αλλά και γιατί μέσα από την ψυχαγωγία και την πληροφόρηση που προσφέρει, παράλληλα προωθεί αξίες και στάσεις ζωής.

Το ενδιαφέρον της συγκεκριμένης μελέτης βρίσκεται στο ότι υπάρχουν έρευνες που αποδεικνύουν μια αυξανόμενη τάση για παρακολούθηση τηλεόρασης, περισσότερο στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία παρακολουθούν όχι μόνο περισσότερες ώρες σε σχέση με το παρελθόν, αλλά και υπερέχουν σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη ηλικία.

Αναμφισβήτητα η τηλεόραση αν χρησιμοποιείται ανεξέλεγκτα από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας και εφόσον τα απομακρύνει από διαφορετικές και πιο δημιουργικές δραστηριότητες, έχει τεράστια δύναμη στο να τα επηρεάζει, κυρίως γιατί σ' αυτή την ηλικία διαπλάθουν το χαρακτήρα τους.⁵⁶

⁵⁵ Κορωναίου, Α. (1999), *Θεωρίες για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα, φάκελος σημειώσεων για το μάθημα: «Διάκριση, αποκλεισμός, στερεότυπα και ΜΜΕ», του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

⁵⁶ Κουτσουβάνου, Ε. (1991), *Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας και η τηλεόραση*, Οδυσσεάς, Αθήνα, σ.33.

Το κέντρο βάρους της προσοχής μας πρέπει να πέφτει στο πώς χρησιμοποιείται το μέσο αυτό από τα παιδιά. Σύμφωνα με κάποιες μελέτες που έχουν γίνει, φάνηκε ότι ενώ τα παιδιά είχαν την ευκαιρία μέσα από συγκεκριμένα τηλεοπτικά προγράμματα να μάθουν πρότυπα ρόλων, ομάδες αναφοράς και επαγγέλματα που δύσκολα θα μπορούσαν να τα δουν με άλλο τρόπο και να τα ενσωματώσουν στις εμπειρίες τους, παρόλα αυτά υπήρχε το αρνητικό αποτέλεσμα της παρουσίασης μιας καθαρά στερεότυπης εικόνας των επαγγελμάτων, μιας τηλεοπτικής απεικόνισης που παροικούσε την πραγματικότητα και που τα παιδιά την εκλάμβαναν ως αληθινή.⁵⁷

Είναι αποδεκτό πλέον από όλους, πως η τηλεόραση συμβάλλει στην κοινωνική μάθηση και την κοινωνικοποίηση των μικρών παιδιών, ως πηγή πληροφόρησης αλλά παράλληλα παρουσιάζει και την αρνητική εικόνα του κόσμου και παραμορφώνει την πραγματικότητα. Πράγματι, η τηλεόραση αποτελεί μέρος της καθημερινής μας πραγματικότητας και οι απόψεις για τη θετική ή αρνητική λειτουργία της, κατά καιρούς συγκρούονται. Από τη μια μεριά, υπάρχουν αυτοί που μιλάνε για ένα νέο πολιτισμό, τον πολιτισμό της εικόνας, για μια νέα ευκαιρία δημιουργικότητας και από την άλλη πλευρά, άλλοι μιλούν για τον κίνδυνο της τυποποίησης και της ομοιογενοποίησης των προϊόντων της τηλεόρασης. Φαίνεται ότι υπάρχει μεγάλη δυσκολία, στο να δουν τα πράγματα και οι μεν κι οι δε, χωρίς προκαταλήψεις και με περισσότερη λογική. Σ' αυτή τη φάση των πολιτισμικών αλλαγών, η κοινωνική δομή καλείται να προσαρμοστεί.⁵⁸

Η ίδια η τηλεόραση είναι μια πολιτισμική αλλαγή που από μόνη της δεν είναι ευεργετική ή καταστρεπτική, αλλά λειτουργεί θετικά ή αρνητικά ανάλογα με το πώς χρησιμοποιείται από το τηλεοπτικό κοινό. Χρέος της κοινωνίας λοιπόν, δεν είναι να βρίσκει επιχειρήματα υπέρ ή κατά της τηλεόρασης, αλλά να εξοπλίζει, από μικρή α-

⁵⁷ ο.π, Κουτσοβάνου, σ. 34-41.

κόμα ηλικία τα άτομα στο να είναι έτοιμα και ικανά να προσαρμόζονται σ' αυτή την αλλαγή και να εισπράττουν θετικά μηνύματα από αυτή.

Η τηλεόραση έχει την πρώτη θέση στις επιλογές δραστηριοτήτων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου και στους ενήλικους και στα παιδιά. Οι ώρες που αφιερώνουν οι νέοι μπροστά στην οθόνη, έχει άμεση σχέση με το status της οικογένειας από την οποία προέρχονται. Περισσότερες ώρες την ημέρα μπροστά στην τηλεόραση, κάθονται τα παιδιά μη προνομιούχων κοινωνικών τάξεων, τα οποία δεν έχουν ευκαιρίες για να αξιοποιήσουν διαφορετικά τον ελεύθερο χρόνο τους.⁵⁹ Η τηλεόραση έχει το προνόμιο να περιδιαβαίνει ελεύθερα στην καθημερινή ζωή των παιδιών και να παρεμβαίνει ιδεολογικά στη συνείδησή τους.

Σύμφωνα όμως με έρευνες που έχουν γίνει, η επίδρασή της δεν είναι καθοριστική αλλά δεν είναι και μικρής σημασίας. Εξαρτάται από το περιεχόμενο των τηλεοπτικών προγραμμάτων και τον τρόπο που κάθε παιδί, ανάλογα με την προσωπικότητά του, τη χρησιμοποιεί. Η τηλεόραση επηρεάζει τα παιδιά, όμως τα ίδια δεν είναι παθητικά υποκείμενα αλλά ενεργοί τηλεθεατές που αλληλεπιδρούν με το τηλεοπτικό μέσο και αναπτύσσουν διαφορετικές δυναμικές, με βάση τις ιδιαίτερες κάθε φορά κοινωνικές και ψυχολογικές διεργασίες.⁶⁰

Η ίδια η προσωπικότητα του παιδιού είναι πολυσύνθετη για να μπορεί κάποιος να βεβαιώσει ότι η τηλεόραση μόνη της επηρεάζει με άμεσο τρόπο, τη συμπεριφορά του. Ο τρόπος που κάθε παιδί αντιλαμβάνεται τα τηλεοπτικά μηνύματα είναι διαφορετικός, ανάλογα με τις εμπειρίες, την ηλικία και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που έχει. Τα παιδιά δεν εσωτερικεύουν όλα τα μηνύματα αλλά επιλέγουν κάποια από αυτά, βασιζόμενα στις ανάγκες και τις επιθυμίες τους.⁶¹

⁵⁸ Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 20.

⁵⁹ Ο.π., σ.128,129.

⁶⁰ Βρύζας, Κ. (1997), *Μέσα επικοινωνίας και παιδική ηλικία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σ.8.

⁶¹ Ο.π., σ.83.

Ο τρόπος που κάθε παιδί χρησιμοποιεί την τηλεόραση είναι διαφορετικός γιατί υπάρχει ποικιλία στο κατά πόσο συχνά παρακολουθούν, στο πόσο διαρκεί αυτό που βλέπουν, στο αν βλέπουν συνεχώς ή με περικοπές, αν προσέχουν πολύ ή λίγο, στο μέγεθος της κατανόησης, στο αν βλέπουν μόνα ή με παρέα και στο αν συζητούν για όσα είδαν.⁶² Η τηλεόραση όντας μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με τους υπόλοιπους φορείς κοινωνικοποίησης, επενεργώντας στην κοινωνική μάθηση των παιδιών. Είναι κοινώς αποδεκτό, ότι τα ΜΜΕ ανήκουν στους φορείς κοινωνικοποίησης των παιδιών μαζί με την οικογένεια, το σχολείο και την ομάδα των συνομηλίκων.

Στη συγκεκριμένη μελέτη, ενδιαφέρον είναι να τονιστεί ότι τα ΜΜΕ είναι αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων και συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών δυνάμεων και ιδεών, που συντελούνται και στο εσωτερικό των ΜΜΕ αλλά και ανάμεσα σε αυτά και στους άλλους θεσμούς. Έτσι, η κοινωνία με τους θεσμούς της, συμβάλλει στη δημιουργία τους και τα ΜΜΕ αντιπροσωπεύουν την ίδια καθώς επίσης τις ιδέες και τις αντιλήψεις της.⁶³

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας θεωρούνται υπεύθυνα για τη μαζικοποίηση του κοινού, όμως ο ρόλος αυτός αμφισβητείται καθώς όλα τα άτομα βρίσκονται μπροστά στα ΜΜΕ αλλά σε διαφορετικά πλαίσια, όχι πάντα ατομικά αλλά και φιλικά, οικογενειακά, σχολικά, επαγγελματικά. Επομένως, όταν είναι κανείς μέλος του κοινού των ΜΜΕ, είναι ταυτόχρονα και μέλος διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.⁶⁴ Αυτές οι ομάδες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινό δέχεται τα μηνύματα και αντιδρά σε αυτά. Παίζουν λοιπόν σημαντικό ρόλο οι διαπροσωπικές σχέσεις στη λειτουργία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Έχει αποδειχτεί ότι τα παιδιά που έχουν υγιείς

⁶² Ο.π, σ.81.

⁶³ Κορωναίου, Α. (1999), Θεωρίες για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, Αθήνα, σ.19, φάκελος σημειώσεων, ο.π.

⁶⁴ Ο.π, σ. 7.

σχέσεις με την οικογένεια και την ομάδα των συνομηλίκων τους, έχουν την ευκαιρία να διαθέτουν λιγότερο χρόνο μπροστά στην τηλεόραση και να αντιγράφουν λιγότερο τις συμπεριφορές των ηρώων που βλέπουν, απ' ό,τι τα παιδιά που έχουν προβληματικές οικογενειακές ή φιλικές σχέσεις. Τα μηνύματα των μέσων μαζικής επικοινωνίας δεν επηρεάζουν άμεσα το κοινό, αλλά το ίδιο το κοινό επιδρά στα μηνύματα και τα οικειοποιείται, ερμηνεύοντάς τα με το δικό του τρόπο.⁶⁵ Τα παιδιά μιμούνται τους ήρωες που βλέπουν στην τηλεόραση, επηρεάζονται από αυτούς και τις περισσότερες φορές ταυτίζονται μαζί τους. Μιμούνται τις κινήσεις, τις εκφράσεις τους, το ντύσιμό τους και αναπαριστούν τις σκηνές που παρακολούθησαν. Η τηλεόραση ελκύει τα παιδιά γιατί έχει χρώματα και θεαματικές εναλλαγές εικόνων, κινήσεων και γρήγορων ρυθμών. Τα παιδιά ευχαριστιούνται όταν παρακολουθούν τηλεόραση, γιατί δεν χρειάζεται να σκεφτούν ή να συγκεντρώσουν ιδιαίτερα την προσοχή τους. Επειδή ακριβώς οι εμπειρίες που τους προσφέρει η τηλεόραση είναι ευχάριστες, πολύ εύκολα εσωτερικεύουν τους τρόπους συμπεριφοράς που προβάλλονται και τους υιοθετούν.⁶⁶

Με αυτόν τον έμμεσο και διασκεδαστικό τρόπο η τηλεόραση μετατρέπεται από μέσο επικοινωνίας σε φορέα κοινωνικοποίησης για τα παιδιά, καθώς μαθαίνουν συγκεκριμένες κοινωνικές συμπεριφορές και αξίες. Ειδικότερα, η τηλεόραση καταλήγει να γίνεται όργανο μύησης στο κυρίαρχο σύστημα αξιών, προσπαθώντας να εξασφαλίσει κοινές αντιλήψεις για τους ρόλους των δυο φύλων, που να συμφωνούν με τις κοινωνικές αντιλήψεις που ισχύουν στις συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνίες. Παρόλο που η τηλεόραση δεν είναι ο μόνος παράγοντας κοινωνικοποίησης των παιδιών, είναι εντούτοις σημαντικός θεσμός που κατασκευάζει και νομιμοποιεί την κοινωνική ταυτότητα του φύλου τους. Η τηλεόραση με έμμεσους μηχανισμούς δομεί τη διαφοροποίηση των φύλων και την καθιερώνει ως μέρος της ταυτότητάς τους.

⁶⁵ Ο.π., σ.39,40.

Παρόλο που το θέμα «τηλεόραση και παιδί», ήταν συνεχώς αγαπημένο και επίκαιρο επιστημονικό θέμα, τις τελευταίες δεκαετίες, διαπιστώνεται ότι τα χρήματα που ξοδεύονται για τις παιδικές τηλεοπτικές παραγωγές, είναι ελάχιστα.⁶⁷ Ελάχιστη είναι και η προσοχή που δίνεται στην ψυχοσύνθεση του παιδιού.

Οι μελέτες για τις επιδράσεις της τηλεόρασης πάνω στην εκμάθηση των φυλετικών ρόλων από τα παιδιά, προτείνουν ότι η ισχύουσα συμβολή του περιβάλλοντος, είναι ικανή ν' αναπτύξει παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, αλλά το περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την εκμάθηση και μη – παραδοσιακών ρόλων.

Μέσα από μια έρευνα⁶⁸ έγινε προσπάθεια να προσδιοριστεί η αποτελεσματικότητα της τηλεόρασης για την προώθηση της εκμάθησης μη-σεξιστικών ρόλων στα παιδιά που ήταν διαφορετικά προσανατολισμένα, για το ρόλο του φύλου. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά που ταυτίστηκαν με τα μη-παραδοσιακά τηλεοπτικά πρότυπα, έτειναν να λειτουργούν όπως τα κορίτσια, κι όχι σαν αγόρια.

Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να εξετάσει ποια παιδιά είναι πιθανότερο να αντιγράψουν τις αναπαραστάσεις των αντιστεροτυπικών ρόλων που είδαν στην τηλεόραση, τα παιδιά που δεν έχουν προδιάθεση να συμφωνούν με τα παραδοσιακά πρότυπα θηλυκότητας κι ανδρισμού, ή αυτά που είναι πολύ προσκολλημένα σε τέτοιου είδους πρότυπα; το παιδί επηρεάζεται από δυο παράγοντες για να μάθει τους ρόλους των φύλων, το φύλο που έχει το πρότυπο και η συμπεριφορά του προτύπου που αντιστοιχεί σε στερεότυπη για τα φύλα συμπεριφορά. Τα παιδιά που προτιμούν τις παραδοσιακές γυναικείες και ανδρικές συμπεριφορές, δεν επιλέγουν αντιστεροτυπικούς χαρακτήρες ως πρότυπα για μίμηση. Τα παιδιά όμως που έχουν πιο σύγχρονες αντιλήψεις για τη θηλυκότητα και τον ανδρισμό, μπορούν να προτιμήσουν μη-

⁶⁶ Δουλκέρη, Τ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.17,18.

⁶⁷ Δουλκέρη, Τ. (1997), *Η εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση και στον ελληνικό τύπο*, Gutenberg, Αθήνα, σ.103.

σεξιστικά πρότυπα. Η τηλεόραση δεν επηρέασε τα αγόρια που ήταν ανδροπρεπή στις εκδηλώσεις τους, γιατί ήταν προσκολλημένα στα παραδοσιακά πρότυπα για τους ρόλους των φύλων. Επειδή η τηλεόραση έχει την ικανότητα να διευκολύνει την ενημέρωση των παιδιών, για τις τρέχουσες αλλαγές ως προς τις ενέργειες που γίνονται για την ισότητα των φύλων, το ερώτημα είναι πώς θα βελτιστοποιήσουμε τη συνδρομή της, ώστε να επηρεάζει θετικά τα παιδιά που έχουν διαφορετικούς προσανατολισμούς για τους ρόλους των φύλων. Αυτό το ενδιαφέρον θα πάψει να υπάρχει, όταν οι διαφορές μεταξύ των φύλων δεν θα είναι αντικείμενο αμφισβήτησης στον αληθινό κόσμο.

Οι επιδράσεις της τηλεόρασης στην ανάπτυξη των φυλετικών ρόλων στους μικρούς τηλεθεατές και της αντίληψής τους γι' αυτούς τους ρόλους, έχει γίνει αντικείμενο μεγάλου ενδιαφέροντος στην προσπάθεια να καθιερωθεί μια πιο δίκαιη κατασκευή ρόλων στην κοινωνία μας. Οι έρευνες των προηγούμενων χρόνων, απέδειξαν ότι η ως τώρα συμβολή της τηλεόρασης στην εκμάθηση του ρόλου των φύλων, από τα μικρά παιδιά, θεωρείται αντιπαραγωγική στην προώθηση της ισότητας στους ρόλους των δυο φύλων, σε τέτοιο βαθμό ώστε η κατεύθυνση των επιδράσεων είναι προς την ανάπτυξη παραδοσιακών ρόλων των φύλων. Η τηλεόραση μπορεί όμως να είναι αποτελεσματική στην καλλιέργεια μη-σεξιστικών ρόλων στα παιδιά, αν λειτουργήσει με διαφορετικό τρόπο.

Εμπειρικές μελέτες οι οποίες έδειξαν στα παιδιά τηλεοπτικές παρουσιάσεις όπου οι γυναίκες ήταν σε παραδοσιακά ανδρικούς επαγγελματικούς ρόλους, απέδειξαν ότι η έκθεση σε αντιστεροτυπικές αναπαραστάσεις, μπορεί να επηρεάσει τις αντιλήψεις των παιδιών για την καταλληλότητα των φύλων στους επαγγελματικούς ρόλους. Τα παιδιά που είδαν τις τηλεοπτικές αντεστραμμένες αναπαραστάσεις των

⁶⁸ Eisenstock, B, (1984), "Sex –role differences in children's identification with counterstereotypical

γυναικείων ρόλων, είχαν τη δυνατότητα να ταυτιστούν με αυτούς τους μη-παραδοσιακούς ρόλους και να τους επιλέξουν ως μελλοντικό τους επάγγελμα.

Σύμφωνα με μια μελέτη, από τις συνεντεύξεις παιδιών που είχαν παρακολουθήσει συγκεκριμένες τηλεοπτικές διαφημίσεις, στην ερώτηση «ποιος θα θέλατε να είστε;» από τους χαρακτήρες κάθε διαφήμισης, αποδείχτηκε ότι οι διαφορές των απαντήσεων ανάμεσα στα κορίτσια και τα αγόρια ήταν σημαντικές. Τα περισσότερα αγόρια ήθελαν να είναι το «αγόρι» ή ο «άνδρας» της διαφήμισης και τα κορίτσια ήθελαν συνήθως να είναι η «γυναίκα» και το «κορίτσι» αντίστοιχα. Στις διαφημίσεις που είδαν τα παιδιά, ο πρωταγωνιστής άλλοτε ήταν αρσενικού γένους κι άλλοτε θηλυκού. Βρέθηκε ότι, τα αγόρια, είτε ο πρωταγωνιστής ήταν άνδρας είτε γυναίκα, αυτά εξακολουθούσαν να επιλέγουν το ανδρικό φύλο. Τα κορίτσια όμως, όταν υπήρχε γυναίκα πρωταγωνίστρια επέλεγαν να είναι γυναίκες, όταν ήταν άνδρας πρωταγωνιστής, μεγάλος αριθμός κοριτσιών, επέλεγε να είναι άνδρες. Τα κορίτσια έδιναν σημασία όχι μόνο στο φύλο, αλλά και στη θέση που είχε το πρόσωπο στη διαφήμιση, ενώ τα αγόρια έδιναν βαρύτητα μόνο στον παράγοντα φύλο.⁶⁹

Από έρευνα⁷⁰ που πραγματοποιήθηκε, φάνηκε ότι τα αγόρια στη νηπιακή ηλικία, προτιμούν τις εκπομπές όπου κυριαρχεί η βία, ο πόλεμος, το ξύλο, ενώ τα κορίτσια ενδιαφέρονται περισσότερο για τις εκπομπές όπου επικρατεί η ηρεμία, η τρυφερότητα και η ομορφιά. Διαπίστωσαν ότι τα παιδιά από πολύ μικρά, μαθαίνουν να διαχωρίζουν τις ανδρικές από τις γυναικείες συμπεριφορές. Τα αγορίστικα πρότυπα είναι οι ήρωες που έχουν δύναμη, θάρρος, που επιβάλλονται, νικούν και τους σκοτώνουν όλους αλλά αυτοί δεν σκοτώνονται. Τα αγόρια παρουσιάζονται χωρίς ευαισθησίες. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας δήλωναν ξεκάθαρα το διαχωρισμό των φύλων.

televised portrayals”, *Sex-Roles*, Vol. 10, Nos. 5/6.

⁶⁹ Νουριδης, Κ. (1993), *Η Αλίκη στη χώρα των πραγμάτων*, Ύψιλον, Αθήνα, σ.166.

⁷⁰ Berby, G. (1993), “Children and television-images in a changing sociocultural world”, *Sage publications*, p.234.

Οι αξίες που κυριαρχούσαν ήταν οι εξής: το χρήμα και για τα δυο φύλα, όπως και η επιτυχία. Η ομορφιά ενδιέφερε πολύ τα κορίτσια και ελάχιστα τα αγόρια. Η απόκτηση δύναμης είναι αξία που ενδιαφέρει μόνο τα αγόρια και ελάχιστα κορίτσια. Κι από παλιότερες έρευνες, διαπιστώθηκε ότι όσο πιο πολύ τα παιδιά βλέπουν τηλεόραση, τόσο περισσότερο μαθαίνουν να διαχωρίζουν τους ρόλους των φύλων, με στερεότυπο τρόπο.

Η σύγχρονη τηλεόραση υπεραντιπροσωπεύεται από άντρες, παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες είναι περισσότερες αριθμητικά, στον πραγματικό πληθυσμό. Το ερώτημα τότε είναι γιατί η τηλεόραση προβάλλει περισσότερο τους άντρες; Δε μπορεί να είναι άλλη η απάντηση από το ότι οι άνδρες είναι ακόμα και σήμερα αυτοί που έχουν περισσότερα λεφτά, περισσότερη δύναμη και υψηλότερο status από τις γυναίκες. Οι άντρες είναι οι παραγωγοί της τηλεόρασης, αυτοί που πληρώνουν για τις διαφημίσεις, αυτοί που αγοράζουν τα προϊόντα.

Ως εκ τούτου, η τηλεόραση και στις μέρες μας, διαιώνίζει τα παραδοσιακά φυλετικά στερεότυπα, γιατί αντανακλά τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες, τις ενισχύει και παρουσιάζει τα στερεότυπα ως «φυσικά». Σε μια κοινωνία που κυριαρχούν οι άντρες, είναι αναμενόμενο οι τηλεοπτικές παραγωγές να είναι κυρίως δικό τους έργο, όπου συνειδητά ή ασυνείδητα αναπαράγουν μια παραδοσιακή «ανδρική» όψη των πραγμάτων και έτσι καθιερώνουν τα στερεότυπα των φύλων. Οι τηλεθεατές συχνά καλούνται να προσδιορίσουν την ταυτότητά τους με βάση τους ανδρικούς χαρακτήρες, ενώ συνήθως αντικειμενοποιούν τους θηλυκούς. Υπάρχει μια αόρατη στερεότυπη αντίληψη ότι η ανδρική πλευρά είναι η νόρμα. Τα κορίτσια μαθαίνουν και από την τηλεόραση ότι ο κόσμος είναι των ανδρών και συνηθίζουν στο να εκτοπίζουν τη δική τους θέση και προοπτική. Η συνηθισμένη εικόνα της τηλεόρασης είναι να πα-

ρουσιάζονται οι θηλυκοί χαρακτήρες πλάι στους ανδρικούς και σπανίως μόνοι τους, γιατί οι άντρες θεωρούνται πάντα οι πιο δυνατοί κι οι πιο έξυπνοι.

Έτσι, ο αριθμός των γυναικών στην τηλεόραση είναι πολύ μικρότερος από τον αντίστοιχο των ανδρών. Συγκεκριμένα, στην παιδική τηλεόραση το 70- 85% είναι άντρες και στα παιδικά κινούμενα σχέδια, τα αγόρια ξεπερνούν σε αριθμό τα κορίτσια, σε αναλογία 10 προς 1. Υπάρχουν επίσης, περισσότεροι άνδρες παρά γυναίκες στους πρωταγωνιστικούς ρόλους, και οι εξαιρέσεις σημειώνονται μόνο ως εξαιρέσεις. Η τηλεόραση δεν αντανακλά τις δημογραφικές πραγματικότητες, παρόλο που αντανακλά με έντονο τρόπο την ισχύουσα διανομή δύναμης και αξιών που είναι καθαρά ανδρικά προνόμια.⁷¹

Η πλειοψηφία των γυναικών στην τηλεόραση περιορίζεται σε λίγους ρόλους. Οι ανδρικοί ρόλοι είναι εκτενέστεροι και πιο εντυπωσιακοί. Οι γυναίκες προβάλλονται συνήθως στους παραδοσιακούς ρόλους της νοικοκυράς, της μητέρας, της γραμματέως ή της νοσοκόμας. Οι άντρες προβάλλονται σαν σύζυγοι και πατέρες αλλά και σαν αθλητές, διασημότητες και επιχειρηματίες. Πιο συχνά εμφανίζονται οι γυναίκες ως σύζυγοι, παρά οι άνδρες. Οι άνδρες συχνά εικονίζονται ως εργαζόμενοι, με υψηλό status και σπανίως στο σπίτι. Αντίθετα οι γυναίκες σπάνια εμφανίζονται επιτυχημένες και έξω από το σπίτι και όταν αυτό συμβαίνει, παρουσιάζονται ως δυστυχημένες στην προσωπική τους ζωή.

Οι αναπαραστάσεις ανδρών και γυναικών είναι ακόμα παραδοσιακές και στερεότυπες αλλά όχι τόσο έντονα όσο στο παρελθόν. Έτσι διατηρείται μια πόλωση στους φυλετικούς ρόλους. Η θηλυκότητα συνδέεται με χαρακτηριστικά όπως: συναισθηματικότητα, σύνεση, συνεργασία, επικοινωνία, υποχωρητικότητα. Ο ανδρισμός συνδέεται αντίθετα με άλλα χαρακτηριστικά όπως: ορθολογισμός, αποδοτικότητα,

ανταγωνιστικότητα, ατομικισμός και απονιά. Στην τηλεόραση οι «καλές» γυναίκες παρουσιάζονται ως υπάκουες, ευαίσθητες, απασχολημένες με τα οικιακά. Οι μη «καλές» γυναίκες είναι επαναστάτριες, ανεξάρτητες και έχουν αυτοπεποίθηση. Το στερεότυπο του «ονειρευμένου κοριτσιού» είναι η αξιαγάπητη, σοβαροφανής, ευαίσθητη, υπάκουη, γλυκιά, εξαρτημένη κι όχι ανταγωνιστική. Ο άνδρας ήρωας τείνει να είναι δυνατός, επιθετικός, θετικός, με πρωτοβουλίες, ανεξάρτητος, ανταγωνιστικός και φιλόδοξος. Η τηλεόραση και οι ανδρικοί ήρωες των ταινιών, αναπαριστούν τη δύναμη, τον έλεγχο, την αυτοπεποίθηση, τον ανταγωνισμό και την επιτυχία. Οι άνδρες παρουσιάζονται πιο κυριαρχικοί, βίαιοι και δυνατοί από τις γυναίκες. Οι άντρες κάποιες φορές προβάλλονται να υποτιμούν τις γυναίκες, ενώ δεν ισχύει το αντίστροφο για τις γυναίκες. Οι άνδρες συνήθως εμφανίζονται να οδηγούν, να καπνίζουν, να πίνουν, να αθλούνται και να κάνουν σχέδια πολύ περισσότερο από τις γυναίκες. Οι άντρες εμφανίζονται περισσότερο σ' έναν κόσμο πραγμάτων παρά σχέσεων. Η τηλεόραση αντανακλά λοιπόν, σε μεγάλο βαθμό, τις παραδοσιακές πατριαρχικές αντιλήψεις για τα φύλα.

Ο στερεοτυπικός ανδρισμός αναπαρίσταται στην τηλεόραση ως φυσικός, κανονικός και παγκόσμιος, αλλά στην πραγματικότητα είναι μια ειδική «κατασκευή». Η αντίληψη των «φυσικών» διαφορών των φύλων βοηθά να διατηρούνται οι ανισότητες στις οποίες στηρίζεται το οικονομικό μας σύστημα.

Τα ίδια ισχύουν και στις διαφημίσεις, όπου οι άνδρες αναπαρίστανται περισσότερο αυτόνομοι από τις γυναίκες. Οι φωνές των εκφωνητών είναι κυρίως αντρικές. Τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι γυναικείες φωνές αλλά μόνο για προϊόντα όπως είναι τα είδη τροφίμων, νοικοκυριού και καλλυντικών. Οι αντρικές φωνές, οι φωνές αυτών που «εξουσιάζουν», ταιριάζουν σε οποιοδήποτε διαφημιζόμενο προϊόν.

⁷¹ Chandler, D., "television and genderroles" <http://scholar.neapean.uws.edu.au/~n9806039/gen->

Και στις παιδικές διαφημίσεις κυριαρχούν τα αγόρια. Οι «αγορίστικες» διαφημίσεις περιέχουν ενεργητικά παιχνίδια, ποικίλες σκηνές, γρήγορα πλάνα και δυνατή μουσική και ήχοι. Οι «κοριτσίστικες» διαφημίσεις έχουν απαλά χρώματα και μουσική. Πάνω από το 85% των χαρακτήρων της παιδικής τηλεόρασης είναι άνδρες, ακόμα κι όταν οι χαρακτήρες δεν είναι ανθρώπινοι αλλά ζώα.

Τα παιδιά που εμφανίζονται στην τηλεόραση παρουσιάζονται, τα μιν αγόρια ως ενεργητικά, επιθετικά και λογικά, ασχολούμενα με σπορ, ταξίδια και δημιουργοί προβλημάτων. Τα δε κορίτσια, παρουσιάζονται να μιλούν στο τηλέφωνο, να διαβάζουν και να κάνουν δουλειές στο σπίτι. Το ίδιο συμβαίνει και στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Τα σπορ στην τηλεόραση κυριαρχούνται από άντρες και εντυπώνουν στο νου ανδρικές αξίες. Τα αθλητικά προγράμματα ορίζουν τους άνδρες συνδέοντάς τους με τον ανταγωνισμό, τη δύναμη και την επιβολή των άλλων σε πειθαρχία. Τα πιο πολλά πολεμικά έργα προωθούν τη βία ως φυσική και ηρωική υπόθεση για τους άνδρες.

Ακόμα και στα τηλεοπτικά πλάνα υπάρχει στερεοτυπική διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο αυτού που προβάλλεται. Οι άντρες τείνουν να παρουσιάζονται συνήθως με διαφορετικά πλάνα στο πρόσωπο, ενώ οι γυναίκες παρουσιάζονται με ολόσωμα πλάνα. Το πρόσωπο συμβολίζει τη διάνοηση και το σώμα το συναίσθημα, σύμφωνα με τις μυθολογίες του δυτικού πολιτισμού. Έχει γίνει γνωστό από έρευνες ότι πολλά αγόρια περνούν περισσότερο χρόνο με τα ανδρικά πρότυπα της τηλεόρασης παρά με τους πατέρες τους. Αλλά η τηλεόραση από μόνη της δεν ευθύνεται για την εκμάθηση των φυλετικών ρόλων στα παιδιά. Παραδείγματα τυπικών συμπεριφορών ανάλογα με το φύλο, υπάρχουν πολλά γύρω τους στην κοινωνία. Μια ιδιαίτερη

συμβολή της τηλεόρασης είναι ότι παρουσιάζει παραδείγματα προσώπων που βρίσκονται σ' ένα κόσμο ευρύτερο από αυτόν που έχουν συνηθίσει στο περιβάλλον τους. Όμως απ' όπου κι αν μαθαίνουν τις συμπεριφορές, τα παιδιά των 6 χρονών περίπου, ακόμα κι αυτά που προέρχονται από οικογένειες αντισεξιστικές, αναπτύσσουν στερεότυπα σχετικά με τι μπορεί και τι δε μπορεί να κάνει το κάθε φύλο. Με δεδομένο ότι η τηλεόραση προβάλλει πολλές σεξιστικές εικόνες και ότι τα παιδιά παρακολουθούν πολύ τηλεόραση, είναι αναμενόμενο να κατηγορείται η τηλεόραση ότι μαθαίνει στα παιδιά στερεότυπους κοινωνικούς ρόλους για κάθε φύλο. Παλιότερες έρευνες έδειχναν ότι η τηλεόραση κοινωνικοποιεί τα παιδιά με παραδοσιακούς στερεοτυπικούς ρόλους εξαιτίας της κυριαρχίας τέτοιων εικόνων και της σημασίας που τους αποδίδουν τα παιδιά. Τέτοιοι όμως υπολογισμοί τείνουν να υπερεκτιμούν τη δύναμη της τηλεόρασης και να υποτιμούν την ποικιλία των τρόπων με τους οποίους ο κόσμος και κυρίως τα παιδιά χειρίζονται τις εμπειρίες τους από αυτή. Η τηλεόραση προσφέρει αντιφατικές εικόνες που μπορεί να ερμηνευτούν με πολλούς τρόπους και οι τηλεθεατές είναι περισσότερο ενεργητικοί ερμηνευτές και όχι παθητικοί δέκτες όπως πιστεύουν οι επικριτές της.

Μεγάλο ρόλο παίζουν οι αναπτυξιακοί παράγοντες. Στην προσχολική ηλικία τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν το φύλο σαν ένα τρόπο για να κάνουν διακρίσεις ανάμεσα στα άτομα. Στο στάδιο αυτό, το παιδί αλληλεπιδρά κοινωνικά με την οικογένεια και τους φίλους περισσότερο και όχι με την τηλεόραση. Άλλωστε η τηλεόραση είναι σε μεγάλο βαθμό ιδιαίτερα πολύπλοκη για να κατανοηθεί πλήρως σ' αυτή την ηλικία. Όμως, στη φάση αυτή τα παιδιά έχουν αποκτήσει ήδη τη γνώση για τα φύλα, αυστηρά στερεοτυπικά. Τα παιδιά έτσι, δίνουν περισσότερη προσοχή στις μορφές της οθόνης που έχουν το ίδιο με αυτά φύλο. Αυτό οδηγεί τα παιδιά και των δύο φύλων να επιβεβαιώνουν τις υποθέσεις τους για τα φύλα. Και πάλι όμως, η τηλε-

όραση δεν είναι η μόνη πηγή πληροφοριών για τα φύλα. Αντίθετα, οι δάσκαλοι, η οικογένεια και η ομάδα των συνομηλίκων, είναι πιο σημαντικοί παράγοντες. Τα μεγαλύτερα παιδιά πιο ώριμα ψυχολογικά, αναπτύσσουν τυπικές με τα φύλα προτιμήσεις για διαφορετικά είδη τηλεοπτικών προγραμμάτων. Αλλά και στο στάδιο αυτό δεν δέχονται ως αληθινά όλα όσα βλέπουν.

Ακριβώς όμως επειδή τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας επηρεάζονται περισσότερο από το οικογενειακό τους περιβάλλον, πρέπει να τονιστεί ότι καθώς οι ενήλικες άνδρες και γυναίκες χρησιμοποιούν με διαφορετικό τρόπο την τηλεόραση, τα παιδιά μιμούμενα τους γονείς τους λειτουργούν στερεοτυπικά. Οι πατεράδες συνήθως, ελέγχουν τις επιλογές των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Το τηλεκοντρόλ για πολλούς άνδρες είναι το σύμβολο της δύναμής τους, ως προς τις επιλογές. Οι γυναίκες σπάνια ενεργούν τόσο μονόπλευρα. Αυτό είναι μια αντανάκλαση της ανδρικής δύναμης στο σπίτι. Οι άντρες παρακολουθούν συνήθως τις ειδήσεις, σύγχρονα θέματα και ντοκιμαντέρ, ενώ οι γυναίκες προτιμούν τα μυθοπλαστικά προγράμματα. Όταν οι γυναίκες βλέπουν ειδήσεις, προτιμούν τα νέα της χώρας τους παρά διεθνή γεγονότα κι αυτό αντανακλά την αντίληψή τους για την οικογενειακή ευθύνη. Θέλουν να βλέπουν, για παράδειγμα τα εγχώρια νέα περί εγκλημάτων, για να προστατεύουν την οικογένειά τους. Οι άντρες προτιμούν να προσέχουν καλά αυτά που παρακολουθούν χωρίς να τους διακόπτουν. Οι γυναίκες συζητούν γι' αυτά που βλέπουν και κάνουν κι άλλα πράγματα παράλληλα με την παρακολούθηση της τηλεόρασης. Αυτό εξηγείται απ' το γεγονός ότι για τους άνδρες το σπίτι είναι κυρίως χώρος ξεκούρασης ενώ για τις γυναίκες όχι. Σύμφωνα με τα παραπάνω, στις οικογένειες που οι ρόλοι των φύλων είναι πολύ παραδοσιακοί, η τηλεόραση τείνει να ενδυναμώνει τους στερεότυπους ρόλους των φύλων. Κατ' αυτόν τον τρόπο η τηλεόραση επενεργεί σημαντικά στην κατασκευή της ταυτότητας των ρόλων των φύλων.

Οι τηλεθεατές μπορούν να επιλέγουν οι ίδιοι πως θα ερμηνεύουν τις εικόνες των φύλων που βλέπουν: μπορούν να τις δεχτούν ως έχουν, να τις παραβλέψουν, να τις συμπληρώσουν με τον δικό τους τρόπο ή να τις απορρίψουν. Η τηλεόραση δεν είναι εργαλείο όπου ο καθένας συμπεραίνει ότι θέλει και δίνει τα δικά του νοήματα μόνο, αλλά ούτε είναι ένα κουτί με έτοιμα κατασκευασμένα νοήματα. Η τηλεόραση προσφέρει ποικιλία από ενδεχόμενα πρότυπα ρόλων αρνητικά και θετικά. Κάθε άνθρωπος βρίσκει στα πρότυπα αυτά κάτι χρήσιμο γι' αυτόν.

Δεν είναι όλες οι γυναίκες, τα παιδιά, ούτε ακόμα όλοι οι άνδρες παθητικά θύματα της πατριαρχικής στερεοτυπίας. Παράλληλα όμως, η τηλεόραση προτείνει παραδοσιακές συμπεριφορές των φύλων κι αυτές οι συμπεριφορές που προβάλλονται επηρεάζουν και τις συμπεριφορές κάθε φύλου στην καθημερινή ζωή. Είναι πολύ δύσκολο να απομονώσει κανείς το ρόλο της τηλεόρασης, καθώς οι άνθρωποι και κυρίως τα παιδιά επηρεάζονται απ' όλο γενικά το περιβάλλον. Μικρή ή μεγάλη η συμβολή της τηλεόρασης στην εκμάθηση των ρόλων των φύλων, είναι σίγουρα δεδομένη.

Έρευνες που έχουν γίνει συνέδεσαν το σεξισμό με τους τηλεθεατές που βλέπουν πολύ τηλεόραση. Επίσης, έδειξαν ότι αντιστεροτυπικές τηλεοπτικές προβολές σε σχέση με τους ρόλους των φύλων, επηρεάζουν τις αντιλήψεις των παιδιών για τις επιλογές τους, αλλά τέτοιες προβολές είναι σπάνιες. Ισχυρές μέχρι στιγμής αποδείξεις δεν υπάρχουν ώστε να αποδεικνύεται η έντονη επιρροή της τηλεόρασης στο να επιλέγουν τα παιδιά να συμπεριφέρονται στερεοτυπικά σε σχέση με τα φύλα.

Οι ήδη υπάρχουσες συμπεριφορές των παιδιών ως προς τους ρόλους του κάθε φύλου, παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά ερμηνεύουν τις εικόνες των φύλων που προβάλλει η τηλεόραση. Ακριβώς όμως επειδή οι υπάρχουσες στάσεις ως προς τους φυλετικούς ρόλους είναι συνήθως σεξιστικές, η τηλεόραση συμπληρώνει και τονίζει τη στερεοτυπία στους ρόλους των φύλων.

Μέχρι στιγμής αυτό που έχει αποδειχτεί είναι ότι η εικόνα της τηλεόρασης ως φορέας που επιδρά στην ανάπτυξη των ρόλων των φύλων, δεν είναι απλή. Πάντα στις κοινωνικές επιστήμες, η εικόνα των φαινομένων είναι περίπλοκη, σύνθετη και πλούσια σε ερεθίσματα για περαιτέρω έρευνα. Τα στερεότυπα του ρόλου του φύλου επηρεάζουν το αξιακό σύστημα του ατόμου. Εμφανίζονται σε πολύ μικρή ηλικία και επηρεάζουν τις επιλογές δραστηριοτήτων των παιδιών. Έρευνες έδειξαν ότι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις ήταν σημαντικές μεταβλητές στην αυτοεικόνα του ατόμου και στην αυτοεκτίμησή του. Το να εντοπιστεί ο τρόπος που αναπτύσσονται και αλλάζουν οι αντιλήψεις για το ρόλο του φύλου, είναι σημαντικό, εφόσον αυτές οι αντιλήψεις παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ατόμων.

Η παρατήρηση ανδρικών και γυναικείων προτύπων στο περιβάλλον του παιδιού, αποδείχτηκε η μεγαλύτερη πηγή πληροφοριών για το ρόλο των φύλων. Το αναπτυσσόμενο παιδί έχει δύο βασικές πηγές προτύπων, το σπίτι και το σχολείο από τη μια, τα οπτικο-ακουστικά μέσα από την άλλη. Μελέτες απέδειξαν την παρουσία προτύπων για τα φύλα σε τηλεοπτικά προγράμματα που απευθύνονταν σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Υπήρξε μεγάλο ενδιαφέρον να εξαλειφθούν τα στερεότυπα των φύλων και απαιτήθηκε να επιβάλλεται ισορροπία στις αναπαραστάσεις των επαγγελματικών κυρίως ρόλων, οι οποίοι παρουσιάζονται παραδοσιακά συνδεδεμένοι με το ένα ή με το άλλο φύλο.

Συγκεκριμένα έγινε μια έρευνα, η οποία εξέτασε την άμεση επιρροή των παιδιών της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας, από μια τηλεοπτική παρουσίαση, στην οποία οι παραδοσιακοί ρόλοι του φύλου είχαν αντιστραφεί και υπήρχαν οι ρόλοι ενός άνδρα νοσοκόμου και μιας γυναίκας γιατρού. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας και μέχρι και τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού, επέλεξαν ονόματα και φωτογραφίες, ανδρικά για τη γιατρό και γυναικεία για το νοσοκόμο, αλλάζοντας τα

φύλα που πραγματικά είδαν. Όταν δηλαδή τους ζήτησαν να θυμηθούν τα ονόματα και να επιλέξουν τις φωτογραφίες των ηρώων της ταινίας, τα παιδιά απάντησαν σύμφωνα με τα στερεότυπά τους κι όχι με τα όσα είδαν. Τα μεγάλα παιδιά θυμήθηκαν τα πραγματικά ονόματα και πρόσωπα.

Τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας, προτείνουν ότι τα παιδιά αλλάζουν την αντίληψή τους ή τα όσα θυμούνται σε σχέση με την αντιστεροτυπική παρουσίαση και τη συνδυάζουν με τα στερεότυπα που έχουν μάθει από πριν για τους επαγγελματικούς ρόλους. Αυτό συμβαίνει ίσως γιατί τα πρότυπα για τα φύλα, είναι ήδη εμπεδωμένα από τα παιδιά που ξεκινούν το σχολείο, ώστε το παιδί αντιστρέφει τα πραγματικά φυλετικά πρότυπα της ταινίας με ακριβώς τα αντίθετα, που έχουν στερεοτυπική κατεύθυνση. Το ενδιαφέρον αυτής της έρευνας είναι ότι και τα μεγαλύτερα παιδιά, όταν επανεξετάστηκαν μετά από μια εβδομάδα, ήταν ανίκανα να επιλέξουν το σωστό φύλο, σύμφωνα με την ταινία που είχαν παρακολουθήσει. Τα μεγαλύτερα παιδιά μπορεί να έχουν σωστή άμεση αντίληψη, όμως τα στερεότυπά τους για το ρόλο των φύλων παραμένουν ενεργά και μπορούν να αλλάξουν μακροπρόθεσμα την πληροφορία για τους ρόλους των φύλων που είδαν στην ταινία. Η έρευνα αυτή απέδειξε ότι τα παιδιά έχουν ήδη καθώς αρχίζουν το σχολείο, στερεότυπα για τα φύλα και τα επαγγέλματά τους. Αποδείχτηκε ότι η προσπάθεια να αλλάξουν τα στερεότυπα των παιδιών για τα φύλα, μέσω της τηλεόρασης, είναι δύσκολο να έχει θετικά αποτελέσματα. Τα τηλεοπτικά προγράμματα πρέπει να πληροφορούν άμεσα τα παιδιά, ότι οι ρόλοι της ζωής είναι διαθέσιμοι και στα δύο φύλα, κι αυτή η προσπάθεια ίσως είναι πιο γόνιμη για την αλλαγή των παραδοσιακών στερεοτύπων για τα φύλα.⁷²

⁷² Drabman, R., Robertson, S., Patterson, J., Jarvie, G., Hammer, D., Cordua, G. (1981), "Children's perception of media-portrayed sex-roles", *Sex-Roles*, Vol. 7, No. 4.

Άλλη έρευνα ⁷³ μελέτησε τις προβολές ανδρικών και γυναικείων προτύπων στα μέσα μαζικής επικοινωνίας. 18 αγόρια και 18 κορίτσια, είδαν μια βιντεοταινία στην οποία οι φανταστικοί ήρωες χρησιμοποιούσαν παιχνίδια ουδέτερα ως προς τα φύλα, αλλά οι ίδιοι έκαναν στερεοτυπικούς χαρακτηρισμούς στο παιχνίδι για να προσδιορίσουν τη θηλυκότητα, τον ανδρισμό ή την ουδετερότητα των ρόλων των φύλων. Αφού είδαν την ταινία, τα παιδιά παρατηρήθηκαν για 10 λεπτά στο ελεύθερο παιχνίδι, με παιχνίδια που είδαν στην ταινία και παιχνίδια λιγότερο ελκυστικά που δεν τα είδαν στην ταινία. Τα παιδιά και των δυο φύλων έπαιζαν περισσότερο με τα παιχνίδια ελέγχου, που είχαν αναγνωρίσει ως κατάλληλα για τα φύλα, παρά με τα παιχνίδια σύγκρισης. Όταν τα παιχνίδια της ταινίας είχαν αναγνωριστεί ως μη κατάλληλα για τα φύλα, τα παιδιά προτιμούσαν να παίξουν με τα λιγότερο επιθυμητά παιχνίδια σύγκρισης. Η έρευνα υποστήριξε ότι η τηλεόραση είναι πολύ αποτελεσματική στο να εγκαθιστά κανόνες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μικρών τηλεθεατών.

Είναι πλέον δεδομένη η επιρροή των τηλεοπτικών προτύπων στη συμπεριφορά των παιδιών. Τα τηλεοπτικά πρότυπα επηρεάζουν και με τη συμπεριφορά τους αλλά και με το λόγο τους. Το ζήτημα είναι να βρεθεί ο βαθμός που τα τηλεοπτικά προγράμματα προάγουν τη στερεοτυπική συμπεριφορά.

Παλιότερες έρευνες έχουν αποδείξει ότι η παιδική τηλεόραση χαρακτηρίζεται από την παρουσία εντυπωσιακών διαφορών στα φύλα. Τα δυο τρίτα των περισσότερων δημοφιλών χαρακτήρων στα παιδιά, από παιδικά προγράμματα, ήταν άνδρες. Οι άνδρες παρουσιάζονται πιο επικοινωνητικοί, πιο επιθετικοί και με περισσότερες πιθανότητες να αμείβονται οι ενέργειές τους, ενώ τα κορίτσια δεν παρουσιάζονται έτσι.

Ακόμα και σε εκπαιδευτικά προγράμματα όπως στο γνωστό «sesame street», υπήρχαν διαφορές στα φύλα και στερεότυπα. Όχι μόνο υπήρχαν λιγότερες γυναικείες

⁷³ Eisenstock, B. (1984), "Sex-role differences in children's identification with counterstereotypical

παρουσίες, αλλά κι όταν αυτές υπήρχαν, ήταν ανώνυμες και χωρίς επάγγελμα. Τα δεδομένα της παραπάνω έρευνας, δείχνουν ότι τα παιδιά προσδοκούν τις συμπεριφορές που είναι κατάλληλες για κάθε φύλο και συμβαδίζουν με αυτές, στις προτιμήσεις παιχνιδιών. Τα ευρήματά της, δίνουν έμφαση στη μεγάλη δύναμη της τηλεόρασης να επηρεάζει τη συμπεριφορά των τηλεθεατών.

Είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί ότι αν τα πιο δημοφιλή παιδικά προγράμματα, προβάλλουν με σοβαρή ανομοιότητα άνδρες και γυναίκες, αναμένεται ότι τα πρότυπα αυτά θα είναι αποτελεσματικά, στο να εγκαθιστούν κανόνες συμπεριφοράς στα παιδιά.

Σε μια διαφορετική έρευνα ⁷⁴ προσπάθησαν να προσδιορίσουν το μέγεθος της στερεοτυπικής παρουσίασης των παιχνιδιών, στους καταλόγους και τα κουτιά τους, συγκρίνοντας τα φύλα των παιδιών που εικονίζονται σε αυτά, με τις κατηγορίες των παιχνιδιών που είναι στερεοτυπικές όσον αφορά τα φύλα.

Οι διαφημίσεις των παιχνιδιών είναι σημαντικές ως προς το σεξισμό στις προτιμήσεις των παιχνιδιών και στην απόκτηση των ρόλων του κάθε φύλου. Τα παιδιά τείνουν να μιμούνται τους γύρω τους και κυρίως αυτούς που ανήκουν στο ίδιο φύλο με αυτά και συμπεριφέρονται με αντιπροσωπευτικό για το φύλο τους τρόπο. Τα παιδιά μαθαίνουν να υιοθετούν συμπεριφορές που είναι σύμφωνες με το φύλο, καθώς αμείβονται για τις συμπεριφορές που μιμούνται και είναι κατάλληλες για το φύλο τους, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που βλέπουν στις διαφημίσεις παιχνιδιών.

Η γνώση ότι το φύλο είναι μόνιμο χαρακτηριστικό, παρακινεί τα παιδιά να μαθαίνουν πώς να συμπεριφέρονται σωστά ανάλογα με το φύλο τους και στα πλαίσια αυτά, μιμούνται τέτοιες συμπεριφορές από τα πρότυπα που βλέπουν στις διαφημίσεις.

televised portrayals", *Sex-Roles*, Vol.10, Nos. 5/6

⁷⁴ Schwartz, L.-Markham, W. (1985), "Sex stereotyping in children's toy advertisements", *Sex-Roles*, Vol.12, Nos. ½.

Οι επιλογές των παιδιών στα παιχνίδια είναι πολύ στερεοτυπικές και αυτό συμβαίνει από μικρή ηλικία και κυρίως στα αγόρια. Τα παιδιά μαθαίνουν τους ρόλους των φύλων από τα παιχνίδια τους, στο βαθμό που τα παιχνίδια τα προετοιμαζουν για τους ενήλικους ρόλους. Τα κορίτσια «εκπαιδεύονται» να γίνουν μητέρες ή να ασχοληθούν με κάποιο γυναικείο επάγγελμα, ενώ τα αγόρια «εκπαιδεύονται» για ποικίλους επαγγελματικούς ρόλους, αλλά όχι για το ρόλο του πατέρα. Τα κορίτσια ενθαρρύνονται να ενδιαφέρονται για την εμφάνισή τους και τα αγόρια για τη σωματική τους δύναμη. Τα κοριτσίστικα παιχνίδια μαθαίνουν το ρόλο της νοικοκυράς, αφού τα κορίτσια συνήθως παίζουν μιμούμενα το ρόλο της μητέρας με κούκλες – μωρά, έπιπλα και κουζινικά. Τα κοριτσίστικα παιχνίδια εκφράζουν παθητικότητα κι όχι προβληματισμό πάνω στην επίλυση προβλημάτων.

Οι παρουσιάσεις της τηλεόρασης ως προς τα παιχνίδια, επηρεάζουν τις επιλογές παιχνιδιών και την κοινωνικοποίηση των παιδιών σε σχέση με τους ρόλους των φύλων. Τα πρότυπά της είναι σημαντικά στην ταξινόμηση των παιχνιδιών ανάλογα με το φύλο. Παλιές έρευνες βρήκαν ότι τα αγόρια στις διαφημίσεις παιχνιδιών εικονίζονταν ως ενεργητικά, ενώ τα κορίτσια παθητικά και τα αγόρια ήταν διπλάσια σε αριθμό από τα κορίτσια.

Η παραπάνω έρευνα, έδειξε ότι οι κατηγορίες των παιχνιδιών εμφανίστηκαν πολύ προσδιορισμένες σύμφωνα με τα στερεότυπα για τα φύλα. Οι κατηγορίες των παιχνιδιών ήταν οι εξής για τα κορίτσια: κούκλες κι οι εξοπλισμοί τους, κουκλόσπιτα, είδη χειροτεχνίας, είδη ομορφιάς και κουζινικά. Τα αγορίστικα παιχνίδια ήταν: οικοδομικό υλικό, παιχνίδια που έχουν σχέση με σπορ, οχήματα και εργαλεία. Αντικείμενα πιο ουδέτερα, διαφημιζόνταν πάλι με στερεοτυπικό τρόπο, όπως τα μουσικά όργανα: ντραμς, τρομπέτες, κιθάρες εικονίζονταν με αγόρια, ταμπουρίνα, πιάνα και φλάουτα με κορίτσια. Τα κορίτσια εικονίζονταν με γαλάζια και ροζ χρώματα, με

λουλούδια και χαριτωμένα ονόματα. Τα αγόρια με σκοτεινά χρώματα και άγρια, ηχη-
ρά ονόματα. Μερικά από τα κοστούμια των κοριτσιών ήταν: νύφης, μαζορέτας, νο-
σοκόμας, μπαλαρίνας. Αντίστοιχα μερικά κοστούμια των αγοριών ήταν: στρατιώτη,
αστυνομικού, αστροναύτη και γιατρού. Ακόμα κι όταν το παιδί που εικονιζόταν, είχε
ένα παιχνίδι μη κατάλληλο για το φύλο του, ο τρόπος παρουσίασης ήταν στερεοτυ-
πικός. Για παράδειγμα, ένα αγόρι εικονιζόμενο σε κουζίνα-παιχνίδι, σερβιριζόταν από
ένα κορίτσι.

Τα δεδομένα της έρευνας αυτής δεν έδειξαν ότι τα παιδιά επηρεάζονται από
κάθε διαφήμιση, αλλά η θεωρίες και η έρευνες αποδεικνύουν ότι, τα πρότυπα των
διαφημίσεων, των τηλεοπτικών κυρίως, που είναι καθορισμένα σύμφωνα με τα στε-
ρεότυπα για τα φύλα και οι προτιμήσεις των παιδιών για παιχνίδια που ταιριάζουν με
αυτά τα στερεότυπα, είναι παράγοντες κοινωνικοποίησης. Το να παίζουν με παιχνίδια
που το κριτήριο επιλογής τους, είναι αν ταιριάζουν με τα στερεότυπα των φύλων, ε-
πηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την εκμάθηση των ρόλων του κάθε φύλου. Στις διαφη-
μίσεις παιχνιδιών υπάρχει υψηλή στερεοτυπία ως προς την αντιστοιχία τους με τα
φύλα.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η ραδιοτηλεοπτική παραγωγή στοχεύει στα μαζικά προγράμματα, γι' αυτό καταλήγει να αδιαφορεί για τις ανάγκες μικρότερων τμημάτων του κοινού όπως είναι τα παιδιά. Επίσης, εξαιτίας του ότι υπάρχει εμπορικός ανταγωνισμός στην αγορά της τηλεόρασης, επικρατεί ένας συγκεντρωτισμός και μια μείωση των διοργανωτών προγραμμάτων, οι οποίοι προτιμούν συνήθως την εύκολη λύση των πανομοιότυπων σειρών.⁷⁵

Τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα κανονικά δεν θα έπρεπε να περιέχουν τις στερεότυπες αξίες που κυριαρχούν στα άλλα είδη προγραμμάτων. Αντίθετα, οι παιδικές εκπομπές ενισχύουν την αναπαραγωγή σεξιστικών στερεοτύπων. Τα παιδικά προγράμματα της τηλεόρασης προβάλλουν αξίες και πρότυπα μ' έναν τρόπο έμμεσο και διασκεδαστικό. Τα παιδιά είναι εκείνα που επιλέγουν να τα παρακολουθήσουν, δεν τους το επιβάλλει κανείς. Και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι σημαντική η επίδραση των προγραμμάτων αυτών, στη συμπεριφορά των παιδιών.⁷⁶

Παρόλο όμως που η παρακολούθηση των παιδικών τηλεοπτικών προγραμμάτων δεν είναι υποχρεωτική για τα παιδιά, αλλά είναι θέμα δικής τους επιλογής, τα ίδια δεν έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν τι θα δουν ή ποιο θέλουν να είναι το περιεχόμενο τους. Τα μικρά κυρίως παιδιά δεν έχουν λόγο και δύναμη στο να ελέγξουν την ποιότητα αυτών των εκπομπών. Επιλέγουν να δουν μια παιδική σειρά που τους ελκύει αλλά δεν είναι σε θέση να κρίνουν τα μηνύματα που εισπράττουν απ' αυτή. Επομένως, δε μπορούν να εμποδίσουν την εκμάθηση αρνητικών στερεοτύπων για τα δυο φύλα. Το νόημα του περιεχομένου τέτοιων παιδικών εκπομπών, δε βρίσκεται στα μηνύματα που εκπέμπουν, αλλά στη δύναμη της σχέσης αλληλεπίδρασης αυτών των μηνυμάτων με το δέκτη τους, υπό την έννοια ότι τα παιδιά ως δέκτες μηνυμάτων,

συμμετέχουν κι αυτά στην παραγωγή των νοημάτων γιατί επενδύουν με τις αξίες και τις φαντασιώσεις τους, σε αυτό που βλέπουν, δίνοντας τις δικές τους σημασίες.

Τα παιδιά βλέποντας αυτές τις σειρές, μαθαίνουν ιδεολογικούς κώδικες, όχι με τρόπο μηχανιστικό και παθητικό αλλά ενεργώντας τα ίδια και συμβάλλοντας στην παραγωγή νοημάτων. Όλη αυτή η διαδικασία σχετίζεται με τη λειτουργία της κοινωνικοποίησης, που στην περίπτωση των ΜΜΕ κυριαρχεί η συμβολική παραγωγή, ώστε τελικά τα παιδιά καθώς κοινωνικοποιούνται με τη βοήθεια της τηλεόρασης, γίνονται τα ίδια υποκείμενα της κοινωνικοποίησής τους.⁷⁷ Παράλληλα όμως με την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών, το πρόβλημα που παραμένει είναι, ότι τα υφιστάμενα κοινωνικά πρότυπα επηρεάζουν το περιεχόμενο των παιδικών προγραμμάτων και οδηγούν στην κατασκευή τους. Κι όπως τα κοινωνικά πρότυπα είναι ριζωμένα και παγωμένα, έτσι κι ο τρόπος που τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα τα αναπαράγουν, είναι σταθερός και δύσκολα μεταβλητός.

Στην ελληνική τηλεόραση, οι παιδικές εκπομπές συνήθως δεν είναι υψηλής ποιότητας και κυριαρχούν τα κινούμενα σχέδια, από την Ιαπωνία κυρίως. Η παιδική ζώνη είναι περιορισμένη στα πρωινά του Σαββατοκύριακου, ενώ κατά τη διάρκεια της απογευματινής ζώνης, που τα παιδιά είναι συνήθως σπίτι, ιδιαίτερα το Χειμώνα, δεν έχουν άλλη επιλογή από το να δουν ελληνικά σίριαλ και σειρές βραζιλιάνικες ή άλλες, οι οποίες είναι χαμηλού συνήθως, αισθητικού και επιστημονικού επιπέδου.

Η διαπίστωση μιας μελέτης –έρευνας σχετικά με την εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση, ήταν ότι η τηλεόραση δε δίνει τη σημασία που χρειάζεται σε ότι αφορά τα παιδιά και η συμβολή της στην διαπαιδαγώγησή τους είναι μικρή. Η επιλο-

⁷⁵ Ζέρη, Π. (1990), *Ιδιωτική ραδιοτηλεόραση: το παράδειγμα των ΗΠΑ*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.41, βλ. ὑποσ. 34.

⁷⁶ Δουλκέρη, Γ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.17.

⁷⁷ Ναυρίδης, Κ. (1993), *Η Αλική στη χώρα των πραγμάτων*, Ύψιλον, Αθήνα, σ.21.

γή των θεμάτων της τηλεόρασης γίνεται χωρίς τη συνεργασία με παιδαγωγούς, ψυχολόγους ή τουλάχιστον με ευαισθητοποιημένους ανθρώπους στα θέματα αυτά.⁷⁸

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την κ. Δουλκέρη δεν προϋπάρχει ένας σχεδιασμός για να προωθεί τα παιδικά προγράμματα στην τηλεόραση. Μόνο η ΕΤ1 έχει ειδικό τμήμα παιδικών εκπομπών και στην ΕΤ2 υπάρχει συνεργασία με σύμβουλο που ασχολείται με τις παιδικές εκπομπές. Στα ιδιωτικά κανάλια, απογοητεύει το γεγονός, ότι παρόλο που ο κόσμος τα προτιμά, αδιαφορούν για την παιδική ζώνη τις καθημερινές και μόνο τα πρωινά του Σαββατοκύριακου υπάρχουν παιδικά προγράμματα. Μόνο ένα ιδιωτικό κανάλι, το TV Μακεδονία, συμβουλευεται Νηπιαγωγό, υπεύθυνη μιας παιδικής εκπομπής του καναλιού.⁷⁹

Τα τελευταία όμως χρόνια παρατηρήθηκε μια ολοένα και μεγαλύτερη ενσχόληση της πολιτείας, για θέματα που αφορούν το κοινό της τηλεόρασης. Το 1986, δημιουργήθηκε μια επιτροπή,⁸⁰ με ανώτερα στελέχη από τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα της Ευρώπης, που είχε ως στόχο την ανταλλαγή εμπειριών, για την ισότητα των φύλων, την προώθηση γυναικών ώστε να εργάζονται στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση και την παροχή ευκαιριών στις γυναίκες για ν' ανταγωνίζονται τους άνδρες και να πετυχαίνουν. Το Γ' κοινοτικό πρόγραμμα δράσης της χρονικής περιόδου 1994-95, εξακολούθησε να προαγάγει την εκπροσώπηση των γυναικών σε σημαντικές θέσεις στην τηλεόραση, ώστε οι ίδιες να βοηθούν στην προβολή μιας πιο θετικής γυναικείας εικόνας, μέσα από προβολές μη-σεξιστικές. Βασική άποψη της Επιτροπής είναι, ότι η αλλαγή της στερεότυπης νοοτροπίας που διαχωρίζει τα φύλα, θα είναι εφικτή μόνο με τη βοήθεια των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Επίσης, καθιερώθηκε από το 1988, ο θεσμός των βραβείων, που δίνεται σε εκείνα τα τηλεοπτικά προγράμματα που προ-

⁷⁸ Δουλκέρη, Τ. (1997), *Η εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση και στον ελληνικό τύπο*, Gutenberg, Αθήνα, σ.9.

⁷⁹ Ο.π. σ.15.

βάλλουν μια καλύτερη εικόνα των γυναικών στην τηλεόραση. Άλλη θετική προσπάθεια της ΕΟΚ, είναι η έκδοση ενός «οδηγού», ο οποίος περιέχει ιδέες και προτάσεις για το πώς μπορούν οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί των κρατών-μελών, να εφαρμόσουν την ισότητα των δυο φύλων σε πρακτικό επίπεδο. Από το 1981, διορίζονται στους Ευρωπαϊκούς Ραδιο-τηλεοπτικούς Οργανισμούς ειδικοί υπάλληλοι, οι οποίοι ασχολούνται με την προώθηση και επίλυση θεμάτων ισότητας.

Στην Ελλάδα, δεν έχουν γίνει σημαντικά βήματα. Για παράδειγμα, η συμμετοχή των γυναικών στην κρατική και ιδιωτική τηλεόραση είναι μικρότερη από αυτή των ανδρών και στις ανώτερες θέσεις βρίσκονται συνήθως άνδρες. Μια αξιολογήσιμη προσπάθεια είναι το παράδειγμα του « Βαλκανικού και Μεσογειακού Δικτύου Παιδικής Τηλεόρασης» στη Θεσσαλονίκη, το οποίο στοχεύει στην εκπαίδευση των όσων ασχολούνται με παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα.⁸¹ Ο κρατικός θεσμός των ΗΠΑ, για την εποπτεία του ραδιοτηλεοπτικού συστήματος, ήταν αναποτελεσματικός στον έλεγχο εφαρμογής των κανόνων για τα παιδικά προγράμματα. Τα παιδικά προγράμματα μειώνονται συνεχώς και δεν εμποδίζεται η εμπορευματοποίηση των παιδικών εκπομπών.⁸² Το 1989, ιδρύεται το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ),⁸³ ως μια ανεξάρτητη αρχή ελέγχου για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Στόχος του Συμβουλίου ήταν η εξασφάλιση της αντικειμενικότητας και της ποιότητας των προγραμμάτων. Αρχικά, το ΕΣΡ είχε περιορισμένες εξουσίες, με το νέο νόμο του 1995 όμως, διεύρυνε τις αρμοδιότητές του. Έτσι, τώρα υπάρχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την ανανέωση των αδειών των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών. Έχουν επίσης οριστεί και αρχές για τα προγράμματα και τις διαφημίσεις, σύμφωνα με την

⁸⁰ Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ισότητα των δυο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.147-152.

⁸¹ Δουλκέρη, Τ. (1997), *Η εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση και στον ελληνικό τόπο*, Gutenberg, Αθήνα, σ.181.

⁸² Ζέρη, Π. (1990), *Ιδιωτική ραδιοτηλεόραση: το παράδειγμα των ΗΠΑ*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.208.

οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για «Τηλεόραση χωρίς σύνορα», αλλά και άρθρα που αφορούν την προστασία του ατόμου, της ιδιωτικής ζωής, της παιδικής ηλικίας και την φροντίδα για τη σωστή χρήση της ελληνικής γλώσσας.

Στη συνέχεια ιδρύεται το 1994, το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (Ι.Ο.Μ.), υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τύπου και Μ.Μ.Ε. Οι σκοποί του ποικίλουν και διαχωρίζονται σε τομείς όπως: την έρευνα των εξελίξεων στην οπτικοακουστική βιομηχανία, τον εθνικό συντονισμό στα θέματα αυτά, την εκπροσώπηση της χώρας μας σε ευρωπαϊκά προγράμματα, την εμπειρία για την εκπαίδευση στα Μ.Μ.Ε., καθώς και τη συγκρότηση Κέντρου Τεκμηρίωσης και Βιβλιοθήκης για θέματα Επικοινωνίας. Επίσης το Ι.Ο.Μ., εργάζεται ως Εθνικό Οπτικοακουστικό Παρατηρητήριο και συντονίζει τη δράση των κέντρων πολιτικής απόφασης, τη δημόσια και ιδιωτική παραγωγή προγραμμάτων, τους οργανισμούς έρευνας, τους φορείς εκπαίδευσης και το ανθρώπινο δυναμικό των Μ.Μ.Ε., στην Ελλάδα. Το Ι.Ο.Μ, είναι ο καταλληλότερος θεσμός, για να δώσει λύσεις στο πρόβλημα που μελετά η συγκεκριμένη έρευνά μας, γιατί ερευνά τις οπτικοακουστικές δραστηριότητες, σε συνάρτηση με θεσμικές, κοινωνιολογικές, οικονομικές, τεχνολογικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις. Μόνο μέσα από τέτοιου είδους συντονισμό των φορέων μπορεί να επέλθει λύση, όπως θα δείχτει διεξοδικά στο δεύτερο μέρος της μελέτης. Το Ι.Ο.Μ., ολοκλήρωσε μια μελέτη για την «Προστασία των ανηλίκων στα ⁸⁴Οπτικοακουστικά Μέσα». Η μελέτη αυτή έδειξε ότι, το συμφέρον του παιδιού είναι να εφαρμόζονται κανόνες που δεν έχουν μόνο αρνητική διάσταση αλλά και θετική. Δηλαδή ο στόχος δεν πρέπει να είναι μόνο ο περιορισμός των επιβλαβών, για τους ανήλικους, προγραμμάτων, αλλά και η παραγωγή και προβολή ποιοτικών, ψυχαγωγικών και ενημερωτικών εκπομπών

⁸³ Χαιρετάκης, Μ (1997), *Οι τάσεις των Μ.Μ.Ε στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων Αθήνα, σ.22,23.

⁸⁴ Κλεισαμάκη, Ο. (2000), *Η προστασία των ανηλίκων στα οπτικοακουστικά μέσα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, Αθήνα, σ.9-11.

για τα παιδιά. Άλλος στόχος είναι, να βοηθούνται οι ραδιοτηλεοπτικές επιχειρήσεις, ώστε να προστατεύουν τα συμφέροντα των ανήλικων τηλεθεατών. Χρέος επίσης της Πολιτείας είναι, να εκπαιδεύει τους ενηλίκους για τις συνέπειες του επιβλαβούς οπτικοακουστικού υλικού. Πρόσφατα υιοθετήθηκε και στη χώρα μας ειδικό σύστημα σήμανσης των προγραμμάτων, που κατατάσσει τα προγράμματα σε πέντε κατηγορίες, ώστε να ενημερώνονται οι γονείς για την καταλληλότητά τους και να ασκούν γονικό έλεγχο. Επίσης υπάρχει η δυνατότητα της τεχνικής της φραγής του τηλεοπτικού μέσου, η οποία δεν χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στη χώρα μας. Είναι θετικά τα βήματα αυτά, διότι γίνεται φανερό μέσα από αυτές τις ενέργειες, η προσπάθεια της πολιτείας για την προστασία της παιδικής ηλικίας.

Βέβαια σε όλα τα άρθρα και τις διατάξεις, γίνεται λόγος για απαγόρευση των τηλεοπτικών προγραμμάτων που ενδεχομένως θα βλάψουν σωματικά, πνευματικά ή ηθικά τους ανήλικους, και κυρίως αναφέρονται στις πορνογραφικές και ιδιαίτερα βίαιες σκηνές. Πουθενά όμως δε γίνεται λόγος, με ξεκάθαρο τρόπο για τον περιορισμό των διακρίσεων ανάμεσα στα δυο φύλα. Από τα κράτη-μέλη, μόνο η Ιταλία, το αναφέρει χαρακτηριστικά: απαγορεύεται γενικά «η μετάδοση προγραμμάτων που ενδέχεται να βλάψουν την ψυχολογική ή ηθική ανάπτυξη των ανήλικων, ιδίως επειδή περιέχουν σκηνές άσκοπης βίας ή πορνογραφίας και /ή θρησκευτικών, διαφορών ή διαφορών φύλου»⁸⁵. Τα υπόλοιπα κράτη-μέλη μιλούν για όλες τις άλλες διακρίσεις εκτός από αυτή των δύο φύλων.

Γι' αυτό και η έρευνα του συγκεκριμένου θέματος, πιστεύουμε ότι θα συμβάλει, στη γνώση του βαθμού στον οποίο τα σεξιστικά στερεότυπα υπάρχουν μέσα στα παιδικά προγράμματα.

⁸⁵ Κωστοπούλου, Μ. (2000), *Η προστασία των ανήλικων στα οπτικοακουστικά μέσα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, σ.83.

ΚΙΝΟΥΜΕΝΑ ΣΧΕΔΙΑ

Κινούμενα σχέδια αποκαλούνται οι ιστορίες δράσης που έχουν δημιουργηθεί από συνεχόμενες σειρές εικονογραφημένων σκίτσων και σύντομων διαλόγων. Τα κινούμενα σχέδια είναι τα πιο δημοφιλή παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, καθώς είναι είδος ιδιαίτερα αγαπητό στα παιδιά. Ενθουσιάζονται με τις ξαφνικές αλλαγές στις κινήσεις, στις εικόνες και τα πλούσια χρώματα. Τους αρέσει αυτός ο ζωντανός και έντονος τρόπος που αποδίδονται οι ιστορίες. Μπορούν και απομνημονεύουν τις ιστορίες και επηρεάζονται πολύ από τις πλούσιες εικόνες. Η εικόνα επιδρά περισσότερο στο παιδί απ' ό,τι ο λόγος.⁸⁶

Το ερώτημα είναι, οι πολλές εικόνες είναι αυτό που κάνει τα παιδιά να αγαπούν τόσο τα κινούμενα σχέδια; Το γνωστό απόφθεγμα, « μια εικόνα αξίζει περισσότερο από δέκα χιλιάδες λέξεις» είναι σωστό; όλα αυτά ισχύουν με την προϋπόθεση ότι το παιδί είναι ικανός αναγνώστης εικόνων. Οι εικονογραφημένες πληροφορίες, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα μπορούν να γίνουν άμεσα αντιληπτά από τα παιδιά, αλλά μόνο αν τα ίδια είναι εξοικειωμένα με το πώς να «διαβάζουν» τις εικόνες, μόνο αν έχουν μάθει συγκεκριμένες συμβάσεις που είναι αναγκαίες για την ερμηνεία των εικόνων.

Τα κινούμενα σχέδια έχουν πολλές τέτοιες συμβάσεις, έχουν τα δικά τους «λεξιλόγια». Απαιτείται έτσι, από το παιδί-θεατή, να κατανοεί διάφορες τυποποιημένες εκφράσεις του προσώπου των ηρώων και δηλωτικά της δράσης και της κίνησής τους. Τα παιδιά παρακολουθούν αργές και γρήγορες κινήσεις, βαθμιαίες συσκοτίσεις, πλάνα που με κάποιους τρόπους δείχνουν ότι κάτι συνέβη στο παρελθόν ή κάτι πρόκειται να συμβεί ή κάποιος βλέπει όνειρα ή φαντάζεται πράγματα. Αναρωτιέται κανείς, αν τα παιδιά με όλα αυτά παθαίνουν σύγχυση. Τα παιδιά έχουν απορίες για όσα

⁸⁶ Δουλκέρη, Γ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σελ.73,74.

βλέπουν, σιγά – σιγά όμως μαθαίνουν τις συμβάσεις και είναι προϋδρασμένα για αυτά που παρακολουθούν. Γι' αυτό, ένα παιδί από τη Δύση μπορεί να παρακολουθήσει ένα κινούμενο σχέδιο από την Ιαπωνία και εξίσου ικανό είναι κι ένα παιδί από την Αραβία. Οι συμβάσεις που έχουν δημιουργηθεί σε χώρες με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, αλλά και γενικότερα όλες οι νέες συμβάσεις, μαθαίνονται πολύ γρήγορα από τα παιδιά.⁸⁷

Μια έρευνα⁸⁸ που έγινε σχετικά με τα κινούμενα σχέδια, κατέληξε στο ότι προβάλλουν την εικόνα του άνδρα ως πρωταγωνιστή και της γυναίκας ως συμπλήρωμά του. Οι άντρες παρουσιάζονται γενναίοι, θαρραλέοι, μυώδεις, αψηφούν τους κινδύνους, βρίσκουν λύσεις στα προβλήματα και αντιμετωπίζουν τις γυναίκες ως κατώτερες από αυτούς.

Οι γυναίκες από την άλλη μεριά, παρουσιάζονται όμορφες, γλυκές, αφελείς, γκρινιάρες, αδύναμες, δειλές και χωρίς πρωτοβουλίες. Αυτές οι παρουσιάσεις δημιουργούν στερεότυπα για τους άνδρες και τις γυναίκες και κάποιες φορές περνούν ακόμα και το μήνυμα στα παιδιά, ότι οι γυναίκες δεν είναι απαραίτητες σε μια κοινωνία. Ο ρόλος τους, ακόμα κι ο παραδοσιακός, συνήθως αποσιωπάται και οι δραστηριότητές τους, εμφανίζονται περιορισμένες στην ενασχόληση με την εξωτερική τους εμφάνιση και πολλές φορές παρουσιάζονται ως εύκολες στο να τις εκμεταλλευτούν.⁸⁹ Τα κινούμενα σχέδια, σύμφωνα με την έρευνα αυτή, είναι φανερά αντιφεμινιστικά. Διαπίστωσαν γενικά, ότι στα παιδικά μέσα επικοινωνίας, αναπαράγονται αναχρονιστικές ιδέες και αξίες. Προβάλλουν τη γυναίκα στον παραδοσιακό κυρίως ρόλο της, ως νοικοκυρά κι ως διακοσμητικό στοιχείο. Οι γυναίκες παρουσιάζονται επίσης, παθητικές, εξαρτημένες και ανόητες και το κάθε κορίτσι καλείται να τους μοιάσει. Οι ρόλοι διαχωρίζονται

⁸⁷ Σπίνκ, Τζ. (1990), *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, Καστανιώτη, Αθήνα, σ.98-111.

⁸⁸ Έρευνα της κ. Δουλκέρη με ομάδα φοιτητριών του τμήματος Νηπιαγωγών, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το διάστημα 1989-1990.

⁸⁹ Δουλκέρη, Τ. (1994) *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.74,75.

ξεκάθαρα: η εξυπνάδα είναι αποκλειστικό προνόμιο των αντρών, ενώ η φιλαρέσκεια, η παθητικότητα και η εξάρτηση είναι χαρακτηριστικά μόνο της γυναικείας φύσης.⁹⁰

Οι διαδικασίες ταύτισης με τα πρόσωπα των εικόνων, που βλέπουν τα παιδιά, είναι πολυσύνθετες. Οι εικόνες άλλοτε είναι οικείες και καθημερινές, κι άλλοτε φανταστικές. Η αναπτυγμένη τεχνολογία στο χώρο της τηλεόρασης, έχει μεγαλώσει την απόσταση ανάμεσα στην αλήθεια και τη φαντασία.⁹¹

Στην περίπτωση όμως των μικρών παιδιών, υπάρχει δυσκολία στο να αναγνωρίσουν ποια είναι τα πραγματικά και ποια τα φανταστικά στοιχεία στις εικόνες των κινουμένων σχεδίων. Ειδικά οι εικόνες που περιέχουν στοιχεία διάκρισης των δυο φύλων, είναι δυσνόητες για τους μικρούς τηλεθεατές, ως προς το αν ισχύουν αυτά και στην πραγματική ζωή.

Τα πρότυπα κοινωνικοποίησης που προσφέρουν στα παιδιά τα κινούμενα σχέδια, δεν είναι ισότιμα για τα δυο φύλα, γιατί οι αναπαραστάσεις των φύλων που περιέχουν δεν είναι σύγχρονες αλλά σταθερά παραδοσιακές.

Τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα γενικά, αντιμετωπίζουν τα κορίτσια ως κατώτερα μέλη της κοινωνίας, προτείνοντας πρότυπα για τα δυο φύλα που είναι παρωχημένα και σεξιστικά. Το γεγονός ότι οι παράγοντες της τηλεόρασης κατασκευάζουν τα κινούμενα σχέδια βασιζόμενοι στο «τι πουλάει περισσότερο» στα παιδιά και όχι τι είναι πιο ωφέλιμο γι' αυτά, τους περιορίζει σε μια συγκεκριμένη μορφή παιδικών εκπομπών, χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές, ώστε να είναι σίγουρο ότι θα τους αρέσουν. Αυτή όμως η τακτική διευκολύνει την εγγάραξη του ιδεολογικού μηνύματος περί φύλων. Οι αρμόδιοι των καναλιών που επιτρέπουν την προβολή συγκεκριμένων κινουμένων σχεδίων, είναι υπεύθυνοι για τα μηνύματα που εμπεριέχονται σ' αυτά.

⁹⁰ Ο.π, σ. 85,86.

⁹¹ Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσεύς, Αθήνα, σ.156

Οι υπεύθυνοι για τις εκπομπές που προβάλλονται στην παιδική ζώνη, πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ότι στην ελληνική κοινωνία τα παιδιά δέχονται αλληλοσυγκρουόμενες ιδέες και αξίες, γιατί από τη μια μεριά τα προετοιμάζουν για τον εκσυγχρονισμό και από την άλλη, τους επιβάλλουν παραδοσιακούς τρόπους αντίληψης.⁹²

Φαίνεται ότι στα παιδιά αποδίδεται μικρή σημασία, εφόσον οι ευκαιρίες που έχουν για να επιλέξουν να παρακολουθήσουν κάτι στην τηλεόραση είναι ελάχιστες. Τα κινούμενα σχέδια κυριαρχούν στην παιδική ζώνη, κυρίως στα ιδιωτικά κανάλια.

Η προτίμηση των υπεύθυνων για τα κινούμενα σχέδια είναι προφανές ότι γίνεται για εμπορικούς λόγους κι ότι το μόνο που ενδιαφέρει είναι πως θα κερδίσουν περισσότερα χρήματα. Επιλέγονται τα κινούμενα σχέδια, ως εύκολη λύση γιατί είναι πρόχειρα, χαμηλής ποιότητας και φυσικά πολύ πιο φτηνά από άλλα είδη εκπομπών.

Υπάρχει ιδιαίτερη προτίμηση στα γιαπωνέζικα καρτούν. Οι εταιρείες της Ιαπωνικής βιομηχανίας κινούμενων σχεδίων έχουν στόχο να ελαχιστοποιήσουν τα έξοδα για τις παραγωγές και μεγιστοποιούν τις ώρες προβολής τους. Ταυτόχρονα, μέσα από τις σειρές τους κάνουν «πλύση εγκεφάλου» στους μικρούς θεατές, ώστε να αγοράσουν τα παιχνίδια που υπάρχουν στην αγορά και αντιστοιχούν στην κάθε σειρά. Επιδίωξη αυτών των κινούμενων σχεδίων είναι μόνο η διασκέδαση κι όχι ο εμπλουτισμός των γνώσεων και η επαφή με τις αξίες αλλά και τα προβλήματα της κοινωνίας.⁹³

Τα κινούμενα σχέδια έχουν τη δική τους γλώσσα. Ο λόγος τους είναι σύντομος, ενώ το βάρος δίνεται κυρίως στην κίνηση, που είναι άλλες φορές γρήγορη κι άλλες αργή, τα πλάνα ποικίλα, ο φωτισμός όμως τις πιο πολλές φορές είναι έντονος. Τα παιδιά προσελκύνονται να εστιάζουν την προσοχή τους σ' αυτό που βλέπουν σε

⁹² Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.28.

⁹³ Δουλκέρη, Τ. (1997), *Η εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση και στον ελληνικό τύπο*, Gutenberg, Αθήνα, σ.16,17.

κάθε πλάνο, κι όχι στο να χρησιμοποιούν το μυαλό τους και να επεξεργάζονται τα μηνύματα που παίρνουν.⁹⁴

Τα παιδιά ελκύονται από τους ήρωες που έχουν υπερφυσικές ικανότητες. Υπάρχει «βία» όχι μόνο στις ίδιες τις ιστορίες, αλλά και στον τρόπο που αυτές παρουσιάζονται. Χρησιμοποιούνται πολύ οι γρήγορες κινήσεις, ο δυνατός ήχος και η εναλλαγή του, τα έντονα χρώματα και τα περίεργα πλάσματα, πράγμα που δημιουργεί στα παιδιά σύγχυση μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας.

Τα παιδιά μέσα από αυτές τις ιστορίες, ξεφεύγουν από το τώρα και το εδώ και ζουν σε άλλους κόσμους, κι αυτό τους αρέσει πολύ. Τα παιδιά που αναζητούν την απόκτηση δύναμης για να επιβιώσουν ανάμεσα στον κόσμο των ενηλίκων, με τις συνεχείς απαγορεύσεις, ζουν σ' ένα κόσμο φανταστικό μέσα από την υπερφυσική διάσταση των ηρώων. Δεν έχουν πια αίσθηση του χώρου και του χρόνου, καθώς οι ήρωες δε ζουν στον πραγματικό χρόνο και τόπο και μπορούν να κάνουν αυτοί ότι δεν μπορούν να κάνουν τα παιδιά: ν' αλλάζουν μορφή, να πετούν, να κάνουν άπειρα μαγικά κόλπα. Τα πάντα στις ιστορίες αυτές μπορεί να συμβούν.⁹⁵

Στα κινούμενα σχέδια, υπάρχει όπως και στα παραμύθια, η αντίθεση καλός-κακός. Καλός εδώ είναι αυτός που κερδίζει. Κερδίζει εύκολα συνήθως, γιατί διαθέτει υπερφυσικές δυνάμεις. Ο «αγώνας» που παρουσιάζεται είναι βίαιος, επιθετικός και βασίζεται σε αρνητικό ανταγωνισμό. Τα συνηθισμένα πρότυπα των ανδρών στα κινούμενα σχέδια, είναι: οι επιθετικοί, βίαιοι και ανταγωνιστικοί, ενώ των γυναικών, είναι: παθητικές, με ενδιαφέρον για την κατανάλωση και την ομορφιά.⁹⁶

Η εναλλαγή των εικόνων στα κινούμενα σχέδια, υποβάλλει τον παιδικό συναισθηματικό κόσμο. Η προσχολική ηλικία, που εδώ εξετάζεται, χαρακτηρίζεται από

⁹⁴ Ο.π., σ.18.

⁹⁵ Ο.π., σ.19

⁹⁶ Ο.π., σ.20.

το γεγονός ότι το παιδί δε μπορεί να διακρίνει ανάμεσα στην πραγματικότητα που ζει το ίδιο κι αυτή που ζει μέσα από τους ήρωες που βλέπει και παθαίνει σύγχυση.

Η έννοια της βίας είναι σχετική και ποικίλλει. Η δραματοποιημένη βία, που ασκείται μέσα από τους πρωταγωνιστές-ήρωες των κινούμενων σχεδίων, επηρεάζει πολύ περισσότερο τα παιδιά, τα οποία έτσι μαθαίνουν το βίαιο πρότυπο, υιοθετώντας το και στις δικές τους συμπεριφορές. Δέχονται τη βία, η οποία τους προβάλλεται, ως αποδεκτή από την κοινωνία. Ταυτίζονται με τους ήρωες και κινούνται, εκφράζονται, χειρονομούν, όπως κι αυτοί. Ακόμα, η λεκτική βία επηρεάζει με αρνητικό τρόπο τα παιδιά, περισσότερο από τη σωματική.⁹⁷

⁹⁷ Ο.π., σ.91,92.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ιδιαίτερη θεματική της παρούσης έρευνας, προϋποθέτει μια συγκεκριμένη διαδικασία προσέγγισής της. Ο στερεοτυπικός ρόλος του φύλου στα κινούμενα σχέδια και η σημασία του στη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου, για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα.

Ο σεξισμός στα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο και ως τέτοιο, πρέπει να διερευνηθεί από κοινωνιολογική σκοπιά. Το αντικείμενο της έρευνας, ασχολείται όμως και με τον τρόπο που ο, τηλεοπτικά προβαλλόμενος, στερεοτυπικός ρόλος του φύλου, διαμορφώνει ως ένα βαθμό, την ταυτότητα του φύλου των παιδιών. Από αυτή την άποψη, το συγκεκριμένο αντικείμενο, χρειάζεται να εξεταστεί και από την πλευρά της ψυχολογίας, δεδομένου ότι υπάρχουν ιδιαίτερα, φυσιολογικά στάδια εξέλιξης, στη διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας του φύλου.

Μετά από την καταγραφή του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο βασίστηκαν οι θεωρητικές υποθέσεις, η ιδιαίτερη θεματική είναι αναγκαίο να διερευνηθεί μέσω μιας συγκεκριμένης μεθόδου, ώστε να επιβεβαιωθούν ή όχι, οι υποθέσεις που τέθηκαν αρχικά και να διατυπωθούν τα ανάλογα συμπεράσματα.

Η μέθοδος που προτιμήθηκε, ως καταλληλότερη για την προσέγγιση του συγκεκριμένου ζητήματος, είναι η ανάλυση περιεχομένου ορισμένων κινούμενων σχεδίων που προβάλλονται στην παιδική ζώνη της τηλεόρασης.

Ο όγκος των δεδομένων, που αφορούν τα παιδικά κινούμενα σχέδια, είναι τεράστιος. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, να εφαρμοστεί ειδική δειγματοληψία ώστε να μειωθεί ο αριθμός των δεδομένων που υπήρχαν.

Στη συγκεκριμένη έρευνα, ρωτήθηκαν 20 παιδιά προσχολικής ηλικίας και 20 παιδιά της πρώτης Δημοτικού, πάνω στο τι τους αρέσει να παρακολουθούν περισσό-

τερο, από τις παιδικές εκπομπές. Το δείγμα των παιδιών αυτών, ρωτήθηκε για τις τηλεοπτικές προτιμήσεις του, την τελευταία εβδομάδα του Μαρτίου του 2000.

Οι απαντήσεις των παιδιών έδειξαν, ότι οι παιδικές εκπομπές που αγαπούν περισσότερο και τις παρακολουθούν συνεχώς, είναι τα Pokemons και η Σίτσου. Οι απαντήσεις τους επιβεβαιώθηκαν και από την παρατήρησή τους στο διάλειμμα, στη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού. Τα παιδιά του δείγματος στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, έπαιζαν ρόλους και ιστορίες, μιμούμενα τους ήρωες των Pokemons και ένας μικρός αριθμός κοριτσιών μόνο, ασχολούνταν με πράγματα που είχαν σχέση με τα σειρά «Σίτσου».

Οι εκπομπές αυτές ανήκουν στο είδος των κινούμενων σχεδίων και προβάλλονται και οι δύο το Σάββατο και την Κυριακή το πρωί, από το ιδιωτικό κανάλι Star Channel, στο χρονικό διάστημα μεταξύ 10.00π.μ και 12.30μ.μ. Η παιδική ζώνη στην ελληνική τηλεόραση ιδιωτική και κρατική, είναι περιορισμένη. Οι παιδικές εκπομπές προβάλλονται στα πρωινά του Σαββατοκύριακου κυρίως και σε μερικά κανάλια, νωρίς το πρωί τις καθημερινές.

Από το μεσημέρι και μετά σε όλη την απογευματινή ζώνη, τα παιδιά είναι αναγκασμένα να δουν μεταγλωττισμένες και ελληνικές σειρές, χαμηλής ποιότητας, ακατάλληλες για την ηλικία τους. Έχει αποδειχτεί ότι υπάρχει έντονος σεξισμός, στα αναγνωστικά του Δημοτικού σχολείου, στα περιοδικά, στα τραγούδια, στα παιδικά ποιήματα, κι ότι ως εκ τούτου το παιδί δέχεται, χωρίς να μπορεί να αντιδράσει το ίδιο, στερεοτυπικά μηνύματα. Το ίδιο σεξιστικά είναι και τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, αλλά πιστεύεται ότι στην περίπτωση τους, το παιδί έχει δυνατότητα επιλογής, γιατί υπάρχει μεγάλη ποικιλία.

Δυστυχώς όμως, παρόλο που τα παιδιά, πραγματικά θα μπορούσαν να επιλέξουν να παρακολουθήσουν ένα πρόγραμμα λιγότερο σεξιστικό και περισσότερο ποιο-

τικό, οι επιλογές τους επηρεάζονται από αυτές των συνομηλίκων και την ανάλογη μόδα που επικρατεί. Γι' αυτόν άλλωστε το λόγο, τα μικρά παιδιά ομαδοποιούνται με βάση το φύλο τους, για να νιώθουν ασφαλή, καθώς οι ομόφυλοί τους, έχουν κοινά χαρακτηριστικά, αξίες, αλλά και παρόμοιες προτιμήσεις με τον εαυτό τους.

Η ομάδα των συνομηλίκων είναι σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Τα παιδιά θέλουν να γίνονται εύκολα αποδεκτά από τους συνομηλίκους φίλους τους, γι' αυτό υιοθετούν τους ίδιους τρόπους συμπεριφοράς και προτιμήσεων. Τα τηλεοπτικά προγράμματα, είναι βασικό θέμα συζήτησεως ανάμεσα στις παιδικές παρέες, γι' αυτό και ενδιαφέρει πολύ τα παιδιά, να παρακολουθούν τα προγράμματα που βλέπουν και οι φίλοι τους και που είναι πιο πολύ στη μόδα.

Τα παιδιά δικαιολογημένα λειτουργούν έτσι, διότι αν δεν συνέπιπταν οι επιλογές τους, δε θα μπορούσαν να συμμετέχουν στις συζητήσεις, στη μίμηση των τηλεοπτικών σειρών μέσα από το παιχνίδι και γενικά θα ένιωθαν άβολα και μειονεκτικά, σε σχέση με τους φίλους τους. Επίσης, συνηθίζεται όταν μια παιδική εκπομπή γίνεται αγαπητή και δημοφιλή στα παιδιά, ιδιαίτερα όταν είναι γνωστή σε πολλές χώρες, να δημιουργούνται παιδικά προϊόντα που είναι εμπνευσμένα από τους ήρωες αυτών των εκπομπών. Επομένως, τα παιδιά δύσκολα μπορούν να «μείνουν έξω από τα πράγματα» και να κάνουν διαφορετικές επιλογές από αυτές των φίλων τους.

Ακριβώς επειδή αυτά τα κινούμενα σχέδια, είναι πολύ δημοφιλή, τα προβάλλουν τις ώρες αυτές, που όλα τα παιδιά έχουν ξυπνήσει και είναι σε θέση να δουν. Λιγότερο δημοφιλή κινούμενα σχέδια, προβάλλονται νωρίς το πρωί. Ως πηγές δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν 12 επεισόδια από κάθε σειρά, μαγνητοσκοπημένα στο χρονικό διάστημα, από τις 15 Απριλίου 2000 έως τις 12 Ιουλίου 2000. Η επιλογή των επεισοδίων, εν συνεχεία, έγινε με τυχαία δειγματοληψία, για να εξασφαλιστεί η ποι-

κιλία των εποχιακών διαφορών, μεταξύ των διάφορων προβολών. Επιλέχθηκαν τυχαία επεισόδια από όλα όσα είχαν προβληθεί στο παραπάνω χρονικό διάστημα, πράγμα που έδωσε τη δυνατότητα να εντοπιστούν διαφορές χρήσιμες για τη διερεύνηση του θέματος.

Έτσι, παρατηρήθηκε ότι :

Α) Τα επεισόδια που προβλήθηκαν το μήνα Απρίλιο, διακόπτονταν συνεχώς για διαφημίσεις προϊόντων που είχαν σχέση με τις συγκεκριμένες σειρές. Η περίοδος εκείνη ήταν λίγο πριν και κατά τη διάρκεια των διακοπών του Πάσχα, εποχή ιδιαίτερα ευνοϊκή για τις εταιρείες παιχνιδιών. Τα προβαλλόμενα στερεότυπα μηνύματα σε σχέση με το φύλο, ήταν πολύ περισσότερα από άλλες περιόδους, επειδή και οι διαφημίσεις λειτουργούν με τον ίδιο σεξιστικό τρόπο, που κυριαρχεί και στα κινούμενα σχέδια.

Β) Το Μάιο, Ιούνιο και Ιούλιο, οι σειρές αυτές, πέρα από την καθιερωμένη ώρα και μέρα προβολής τους, επαναλαμβάνονταν και καθημερινά νωρίς το πρωί. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα κάποια παιδιά, κυρίως τα νήπια, να καταφέρνουν να ξαναδούν κάποια επεισόδια, πριν πάνε σχολείο. Υπήρχαν μάλιστα γονείς, που αντιμετώπιζαν σοβαρό πρόβλημα με τα νήπια, καθώς αυτά δεν δέχονταν να φύγουν για το σχολείο, προτού τελειώσει το επεισόδιο σε επανάληψη, της αγαπημένης τους σειράς.

Γ) Από τα μέσα Ιουνίου και μετά, περίοδος κατά την οποία τα σχολεία είναι κλειστά, όλα τα παιδιά σε καθημερινή βάση, έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν τις σειρές αυτές. Όλα τα παιδιά επομένως, είναι εκτεθειμένα στην προβολή στερεοτυπικών μηνυμάτων για τους ρόλους των δύο φύλων. Παρά το γεγονός, της εφαρμογής δειγματοληπτικής μεθόδου στα κινούμενα σχέδια και στα ανάλογα επεισόδιά τους, ο όγκος των στοιχείων παρέμενε ιδιαίτερα μεγάλος, για τα δεδομένα της παρούσης μελέτης. Γι' αυτόν το λόγο, επιλέχθηκε να γίνει μια «γενική» ανάλυση περι-

χομένου σε όλα τα επεισόδια που μαγνητοσκοπήθηκαν και μια πιο «διεξοδική» ανάλυση περιεχομένου, σε μερικές τυχαίες σκηνές.

Θα ήταν πραγματικά ενδιαφέρον και σημαντικό για την έρευνα αυτή, να ακουγόταν ο λόγος των ίδιων των παιδιών και η γνώμη τους για το συγκεκριμένο ζήτημα, μέσα από τις απαντήσεις τους σε συνεντεύξεις ειδικά σχεδιασμένες για το σκοπό αυτό. Θα είχε μεγάλη σημασία να ερμηνευτούν οι απόψεις τους για τα αγαπημένα τους παιδικά προγράμματα. Στην περίπτωση αυτή, θα έπρεπε να επιλεγεί ως μέθοδος, η συνέντευξη και όχι η ανάλυση περιεχομένου αυτών των κινουμένων σχεδίων. Τελικά προτιμήθηκε η ανάλυση περιεχομένου για δύο βασικούς λόγους.

Ο πρώτος λόγος ήταν ότι, το αντικείμενο της έρευνας αυτής, είχε σα στόχο, εκτός των άλλων, να καταδείξει τη συμβολή των μέσων μαζικής επικοινωνίας, στο φαινόμενο του σεξισμού. Επομένως, η ανάλυση των συνεντεύξεων, θα ήταν άσχετη ως προς τον συγκεκριμένο στόχο.

Ο δεύτερος λόγος, έχει σχέση με τις δυσκολίες σε πρακτικό επίπεδο. Οι συνεντεύξεις με τα παιδιά τα οποία λόγω της ηλικίας τους, δεν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν, θα ήταν μια διαδικασία μακρόχρονη. Επίσης, το δείγμα των συγκεκριμένων παιδιών στα οποία υπήρχε πρόσβαση, «χρησιμοποιήθηκε» σε ώρες λειτουργίας του σχολείου τους. Έτσι, ενδεχόμενες συνεντεύξεις μαζί τους, δεν θα ήταν εύκολο εγχείρημα, για λόγους δυσκολιών στην οργάνωση του σχολείου, εν όψει της παρέκκλισης από το επίσημο πρόγραμμα.

Επειδή όμως, τα στοιχεία από την ανάλυση περιεχομένου συγκεκριμένων κινουμένων σχεδίων - που τελικά επιλέχθηκε ως μέθοδος-, έχουν δευτερογενή μορφή, υπάρχουν ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη έρευνα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, να υπάρχουν κάποιες ελλείψεις στα δεδομένα, ως προς τα ερωτήματα της έρευνας αυτής.

Γι' αυτό κρίθηκε σκόπιμο, η ανάλυση περιεχομένου, να συμπληρωθεί και από την παρατήρηση των παιδιών κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης αυτών των σειρών και την καταγραφή των αυθόρμητων σχολίων τους. Ο συνδυασμός των δυο μεθόδων, έστω και στην περιορισμένη αυτή μορφή, προσεγγίζει πιο αναλυτικά, την πολυσύνθετη κοινωνική πραγματικότητα, όπως αυτή προβάλλεται στο φαινόμενο του τηλεοπτικού σεξισμού.

Η έρευνα αυτή που εφαρμόζει κυρίως, την ανάλυση περιεχομένου των παιδικών προγραμμάτων, επικεντρώνεται στα βασικά θέματα και νοήματα αυτών, στη συγκριτική τους σημασία, στην έκταση και τη διάρκειά τους και σε άλλα στοιχεία, που επιτρέπουν την περιγραφή των, σχετικών με το ζήτημα που διερευνάται, μηνυμάτων.

Η ανάλυση περιεχομένου, περιορίστηκε στη «μέτρηση» συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, στο υπό έρευνα υλικό, ως προς τις αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων. Η κατάθεση των αντιλήψεων που εντοπίστηκαν αντιπαραβάλλεται με τις αντίστοιχες αντιλήψεις, οι οποίες βρέθηκαν σε προηγούμενες έρευνες, στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας. Τα αποτελέσματα στη συνέχεια, θα επιτρέψουν ως ένα βαθμό, την περιγραφή του κοινωνικού φαινομένου του σεξισμού στην παιδική τηλεόραση, που αποτελεί μέρος του αντικειμένου της έρευνας.

Η ανάλυση περιεχομένου, δεν θα οδηγήσει στον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων, αλλά στην καταγραφή συγκεκριμένων κατηγοριών, σύμφωνα με τις οποίες, χαρακτηρίζεται το περιεχόμενο αυτών των κινουμένων σχεδίων. Εξάλλου, η μορφή της συγκεκριμένης μελέτης είναι τέτοια, ώστε οι θεωρητικές υποθέσεις δεν αποτελούν ξεχωριστό κεφάλαιο, αλλά περιέχονται στο πρώτο μέρος της εργασίας περιγραφικά.⁹⁸

⁹⁸ Κυριαζή, Ν. (1998), *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα, σ.287.

Στόχος της μελέτης δεν ήταν τόσο ο εμπειρικός έλεγχος των υποθέσεων, αλλά μια ανοιχτή διαδικασία με αναλυτική μορφή, όπου οι υποθέσεις βρίσκονται μέσα στη δημιουργία κατηγοριών, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή και ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων, στο δεύτερο μέρος της εργασίας.

Τα συγκεκριμένα επεισόδια που επιλέχθηκαν ν' αναλυθούν, αποτελούν τα δευτερογενή δεδομένα που θα κατηγοριοποιηθούν για να απαντήσουν στα ερωτήματα της έρευνας.

Βασική μονάδα καταγραφής των δεδομένων, είναι τα τηλεοπτικά επεισόδια στο σύνολό τους. Εντοπίζονται τα γενικά θέματα του περιεχομένου τους, τα οποία βοηθούν στη διερεύνηση των αξιών και των στάσεων αναφορικά με τις συμπεριφορές των φύλων.

Επίσης, καταγράφονται τα πρόσωπα σε σχέση με το φύλο τους, τα οποία διευκολύνουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων, για τους ρόλους που προβάλλονται ή τα στερεότυπα που καλλιεργούνται μέσα από το περιεχόμενο. Ακόμα, γίνεται περιγραφή του λόγου των προσώπων, των ήχων και της εικόνας, ως στοιχεία που αποκαλύπτουν τις διαφορετικές αποχρώσεις των νοημάτων. Γίνεται προσπάθεια, κατά την ανάλυση περιεχομένου των επεισοδίων, να υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός του έκδηλου περιεχομένου, όπως αυτό εκφράζεται από τα σύμβολα που εμφανίζονται- τα πρόσωπα, τις εικόνες το λόγο και τον ήχο- και του λανθάνοντος περιεχομένου που προσδιορίζει τα βαθύτερα νοήματα του περιεχομένου. Υπάρχει ακόμα μια διάσταση λεκτική που σχετίζεται με τον προφορικό λόγο των ηρώων και μια μη λεκτική, η οποία αποτελείται από την ακολουθία των εικόνων και του ήχου.

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, σημειώνεται ότι τα εικονιστικά μηνύματα περιλαμβάνουν την ηχητική και εικονιστική μορφή των εικόνων και τις αντίστοιχες δηλώσεις και συνδηλώσεις τους και αναλύονται στη συγκεκριμένη μελέτη, με τη

μορφή σχολίων και ανάλυσης κατηγοριών. Η ανάλυση περιεχομένου θα συνοψίσει τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία ταιριάζουν με το θέμα που ερευνάται και που ταξινομούνται σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Μια από τις βασικές κατηγορίες, είναι η κατάταξη των κεντρικών προσώπων σε ενεργητικούς, παθητικούς χαρακτήρες ή χαρακτήρες που οι σχέσεις τους βασίζονται στην αμοιβαιότητα.

Επίσης, ένας από τους στόχους της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε, είναι να καταδειχθεί, αν υπάρχουν στερεοτυπικοί για το φύλο, συνδυασμοί, δηλαδή τα τυπικά, επαναλαμβανόμενα πλάνα και οι σεκάνς, τα οποία εκφράζουν στερεοτυπία για τα φύλα ως προς τα πρόσωπα, τις σχέσεις τους, του χώρου όπου αυτά εμφανίζονται και της θέσεως που έχουν. Στόχος της μεθόδου στην παρούσα μελέτη είναι, να καταγραφούν τα στερεοτυπικά μηνύματα που αποδέχονται τα παιδιά, μέσω των προβολών και να σχολιαστούν οι επιπτώσεις τους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΣΕΙΡΩΝ

Η «Σίσσυ» βασίζεται στην ιστορία πραγματικών προσώπων και σε παλιότερο σχετικό κινηματογραφικό έργο. Το περιεχόμενο της και η πλοκή συνεχίζονται στα επόμενα επεισόδια, ενώ τα Pokemons είναι αυτοτελή. Στην ιστορία της Σίσσυ, πρωταγωνίστρια είναι η ίδια, που είναι όμορφη και πολύ δυναμική και έχει σαν βασικό θέμα, τον έρωτά της με τον πρίγκιπα Φράνς και τις περιπέτειές τους ώσπου να καταφέρουν να παντρευτούν και να ζήσουν ευτυχισμένοι. Η σειρά αυτή, βασίζεται στην περιγραφή της ιστορίας των ηρώων μιας παλιότερης εποχής. Το μη σύγχρονο περιεχόμενό της, αναμενόταν ότι θα ήταν άκρως στερεοτυπικό για τα φύλα. Όμως, εκ πρώτης όψεως φαίνεται το αντίθετο. Η σειρά παρουσιάζει ένα σύγχρονο πρόσωπο γυναίκας, μέσα από την πρωταγωνίστρια Σίσσυ. Μια προσεκτική «ανάγνωση» του περιεχομένου όμως, αποκαλύπτει τα σεξιστικά στοιχεία.

Τα Pokemons⁹⁹, ξεκίνησαν στην Ιαπωνία, από ένα αγόρι με το όνομα Satoshi¹⁰⁰ Tajiri, που του άρεσε να πιάνει έντομα, να τα τοποθετεί σε βάζα και να προσπαθεί να τα κάνει να πολεμούν σα να ήταν γιγάντια τέρατα. Με βάση αυτό, αργότερα φτιάχτηκε ένα αντίστοιχο παιχνίδι για το Video, για το Nintendo Game Boy, το οποίο είχε τεράστιες πωλήσεις στην Ιαπωνία και την Αμερική. Η δημοσιότητά του στην τηλεόραση ήταν τεράστια, σε παιδιά ηλικίας από 2 έως 11 ετών. Έπειτα, δημιουργήθηκε μια ταινία κινηματογραφική με εξίσου μεγάλη επιτυχία.

Τα παιδιά παντού σχεδόν, γνωρίζουν τα πάντα για τα Pokemons, τα οποία περιλαμβάνουν φανταστικούς και φυσικούς χαρακτήρες και μια από τις βασικές τους ιδέες είναι, ότι μπορούν να εξελιχθούν σε ανώτερες μορφές. Στον φανταστικό κόσμο τους, οι άνθρωποι κατοικούν με εξωτικά πλάσματα όλων των σχημάτων και μεγεθών. Κάποια απ' αυτά μοιάζουν με οικεία πλάσματα, όπως χελώνες, ψάρια, πουλιά, σκυ-

⁹⁹ Η ονομασία τους προήλθε από το pocket monsters δηλαδή τέρατα που χωράνε σε μια τσέπη.

λιά, ενώ άλλα δεν μοιάζουν με τίποτα το πραγματικό. Τα Pokemons υπάρχουν σε μεγάλη ποικιλία. Συλλαμβάνονται από τους εκπαιδευτές τους για να εκπαιδεύονται στο να πολεμούν. Στόχος των εκπαιδευτών είναι να μαζέψουν όσα πιο πολλά μπορούν και να γίνουν ο αφέντης τους, αλλά και να μαζέψουν ^{να} εμβλήματα.

Ο χρυσός κανόνας των Pokemons είναι: “gotta catch’ em all”, δηλαδή «πιάστε τα όλα». Κεντρική ιδέα είναι ότι αυτά τα πλάσματα μπορούν να εξελιχτούν σε ανώτερες μορφές, καθώς έχουν μια δύναμη υπερφυσική. Κάθε Pokemon, ανήκει σε διαφορετικό είδος: υπάρχουν της φωτιάς, τα φυτά, του νερού, του κεραυνού, τα πολεμικά, τα άχρωμα και τα ψυχικά, που είναι ευαίσθητα σε υπερφυσικά φαινόμενα. Πολλά από τα 150 σχεδόν είδη των Pokemons,¹⁰¹ χρησιμοποιούν βίαιους τρόπους για να νικήσουν, όπως: βασανισμούς, έντονη κριτική, σπασίματα, εκρήξεις που προκαλούν φωτιές, σεισμούς, ηλεκτρικά σοκ, δηλητηριάσεις αλλά και ψυχικά τραύματα, όπως παράλυση κι άλλα. Μερικά Pokemons εξελίσσονται σε πιο δυναμικά πλάσματα, σε ανώτερες μορφές, αλλά με όμοια σχεδόν εμφάνιση. Είναι για κάποιους αυτό το στοιχείο τους, ένα είδος ενσάρκωσης και μετεμψύχωσης. Για κάποιους άλλους θυμίζει το φαινόμενο της κλωνοποίησης.

Τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια των Pokemons, θεωρούνται από τους περισσότερους ένα παγκόσμιο φαινόμενο επικίνδυνο. Πριν από κάποια χρόνια, η Ιαπωνική προβολή των Pokemons, έστειλε εκατοντάδες παιδιά στα νοσοκομεία, γιατί υπέφεραν από σπασμούς την ώρα που παρακολουθούσαν τα επεισόδια. Ακόμα πιο πολλά αρρώστησαν όταν στο Ιαπωνικό δελτίο ειδήσεων, προβλήθηκε ένα απόσπασμα των επεισοδίων. Μάλλον οι σπασμοί προκλήθηκαν από τη γρήγορη αλλαγή της λάμψης των μπλε και κόκκινων στις οθόνες των τηλεοράσεων και τους πάνω από 60

¹⁰⁰ Eaton, L. (1999), contributing Plugged in analyst, “What in the world is”, *Focus on the family*

¹⁰¹ The truth behind pokemon: what’s behind it?, <http://skybusiness.com/leoweb/sites2/pokemon.html>.

σηματισμούς ανά δευτερόλεπτο, που υπερφόρτωσαν το νευρικό σύστημα των παιδιών.

Τα βασικά σημεία του περιεχομένου των Pokemons, είναι η εξέλιξη στη μορφή τους, η έννοια της βίας μέσα από τη δύναμη που παίρνουν κάθε φορά, οι σύγχρονες σκέψεις για τη μετενσάρκωση και την ψυχική δύναμη και τέλος, η χρήση μυστικιστικών αντικειμένων- μαγικές πέτρες- για να αυξήσουν τη δύναμή τους πάνω στον αντίπαλο. Γενικά, υπάρχει διάχυτη μια ψυχολογική εξάρτηση από τη δύναμη των Pokemons και των μαγικών αντικειμένων τους, η οποία παίρνει τη μορφή ειδώλου στη ζωή των παιδιών.

Επειδή τα Pokemons είναι μια «μανία», πολλοί αναρωτιούνται τι μακροπρόθεσμες συνέπειες θα έχει στα παιδιά, αυτή η μόδα. Υπάρχουν και κάποιοι που αναγνωρίζουν θετικά στοιχεία στη σειρά αυτή. Πιστεύουν ότι ο «πυρετός» των Pokemons, μπορεί να ειπωθεί σαν μια μεταφορά της εκπαιδευτικής, φιλολογικής και πνευματικής θεωρίας. Όπως οι εκπαιδευτές των Pokemons μάχονται εναντίον των άλλων εκπαιδευτών¹⁰², έτσι λίγο πολύ κάνουν και οι διάφοροι θεωρητικοί. Όπως τα Pokemons, πολεμούν μεταξύ τους και άλλοτε όταν απαιτείται κάνουν συμμαχίες και οι άνθρωποι τα χρησιμοποιούν και τα καθοδηγούν από μακριά, έτσι και οι πνευματικοί άνθρωποι και οι επιστήμονες χρησιμοποιούν τις διάφορες θεωρίες, άλλοτε η μια θεωρία αντιτίθεται της άλλης, κι άλλες φορές συνδυάζονται κάποιες θεωρίες.

Ο κεντρικός ήρωας των Pokemons, ο Ας παρομοιάζεται με έναν φοιτητή που μαθαίνει θεωρίες, αποκτά γνώσεις και αφοσιώνεται σε κάθε ιδιαίτερη προσέγγιση. Όπως στα κινούμενα σχέδια ο Ας παγιδεύει τα Pokemons μέσα σε μια κοκκινόασπρη μπάλα και τα βγάζει όποτε τα χρειάζεται, έτσι και ο φοιτητής αποθηκεύει γνώσεις για μελλοντική χρήση. Όπως ο Ας ανταγωνίζεται τους άλλους εκπαιδευτές στα

κινούμενα σχέδια, έτσι και στην παρομοίωση του φοιτητή, ανταγωνίζεται τους συμφοιτητές του και προσπαθεί να αποδείξει την αξία του.

Το κύριο χαρακτηριστικό των Pokemons είναι ότι κυριαρχεί το «εγώ»¹⁰³ των εκπαιδευτών, οι οποίοι μάχονται για τον εαυτό τους μόνο και κρατούν τα έπαθλα της νίκης τους αποκλειστικά γι' αυτούς. Ο εκπαιδευτής συγκεντρώνει όσα πιο πολλά Pokemons μπορεί, ανταγωνιζόμενος τον διπλανό του και επιδεικνύοντας τον ατομικισμό του. Αυτή η ενασχόληση με τα Pokemons, δίνουν στα παιδιά την αίσθηση της κυριαρχίας, καθώς δαμάζουν τα Pokemons και παίρνουν αξία στα μάτια των άλλων. Τα παιδιά νιώθουν υπεροχή και έναντι όλων των ενηλίκων, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να καταλάβουν το πολύπλοκο περιεχόμενο των ιστοριών των Pokemons.

Οι ήρωες στα Pokemons είναι υπερβολικά πολυάριθμοι και τα παιδιά δεν μπορούν εύκολα να ταυτιστούν με θετικό τρόπο μαζί τους και να εγκαθιδρύσουν μια ιστορία που θα τους επιτρέψει να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Στα Pokemons είναι διάχυτο το στοιχείο της παντοδυναμίας του πρωταγωνιστή-ήρωα, αλλά οι ήρωες εδώ είναι πάρα πολλοί, γιατί τα είδη των Pokemons είναι πολλά, κι έτσι έχουμε μια πολλαπλή κυριαρχία και δύναμη, που μαθαίνει τα παιδιά να επιδιώκουν κι αυτά να είναι πάντα νικητές. Μπορεί στην πραγματικότητα, οι άνδρες έμμεσα να κυριαρχούν έναντι των γυναικών, όπως και στις φανταστικές ιστορίες των Pokemons, αλλά σίγουρα όλοι οι άνδρες δεν καταφέρνουν να είναι νικητές πάντα. Τα αγόρια, ως μελλοντικοί άνδρες ίσως βιώσουν άσχημα το ενδεχόμενο της ήττας, για το οποίο σίγουρα δεν προετοιμάστηκαν από τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια.

¹⁰² Heinicke, J, "Literary theory for Pokemon trainers", <http://www.postmodernvillage.com/eastwest/issue2/2a-0003.html>.

¹⁰³ Κοκκοτάκη, Δ. (2000), «Τα τέρατα της τσέπης που αδειάζουν τις τσέπες», εφημερίδα *Αυγή*, 2 Ιουνίου 2000, σ.73

ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΑ POKEMONS ΚΑΙ ΤΗ ΣΙΣΣΥ

Ένα μικρό δείγμα παιδιών ηλικίας 5 και 6 ετών, χωρίστηκε σε δυο ομάδες των τεσσάρων ατόμων η καθεμία. Τα τέσσερα παιδιά της κάθε ομάδας, παρακολούθησαν ένα τυχαίο επεισόδιο των Pokemons και ένα επίσης τυχαίο από τη Σίσσυ. Την ώρα που τα παιδιά έβλεπαν τα επεισόδια των κινουμένων σχεδίων, διεξάγονταν παράλληλα η καταγραφή των σχολίων τους. Τα παιδιά αυθόρμητα σχολίαζαν αυτά που έβλεπαν, απευθυνόμενα στους φίλους τους, στη νηπιαγωγό ή και στον εαυτό τους.

Τα νήπια συνήθιζαν να συζητούν για αυτά τα κινούμενα σχέδια μέσα στην τάξη και έξω στα διαλείμματα καθημερινά, αλλά για να είναι η καταγραφή των λεγομένων τους ακριβής και οργανωμένη, προτιμήθηκε να γίνει η παραπάνω προβολή των επεισοδίων και συγχρόνως η παρατήρηση του τι λεγόταν.

Επίσης, δεν σχεδιάστηκε κάποιο ερωτηματολόγιο που να απευθύνεται στα παιδιά και να συγκεντρωθούν οι απαντήσεις τους, να τύχουν επεξεργασίας και να βγουν κάποια συμπεράσματα, γιατί τα παιδιά της ηλικίας που επιλέχθηκε στο δείγμα αλλά και στο αντικείμενο της μελέτης, είναι παιδιά τα οποία δεν ξέρουν ακόμα γραφή και ανάγνωση και επομένως θα έπρεπε κάποιος ενήλικας να τους ρωτά και να καταγράφει τις απαντήσεις τους.

Το μέγεθος της παρούσας εργασίας και ο χρόνος εκπόνησής της δεν επέτρεψαν αυτή τη διαδικασία, δεδομένου ότι έχει επιλεγθεί η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου και η συνέντευξη με τα παιδιά θ' αποτελούσε συνδυασμό κι άλλης μεθόδου. Ένας ακόμα λόγος που δεν έγιναν οι συνεντεύξεις, ήταν ότι θα διασαλευόταν η ομαλή λειτουργία του σχολείου. Απαιτούσε οργάνωση και βοήθεια από τους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό τους σχολείου, που δεν στάθηκε δυνατή.

Ως εκ τούτων, η εργασία εκτός από την ανάλυση περιεχομένου επεισοδίων των δημοφιλών κινουμένων σχεδίων, περιορίστηκε στην καταγραφή των αυθόρμητων

σχολίων των παιδιών, κατά τη διάρκεια παρακολούθησης κάποιων επεισοδίων. Οι ομάδες ήταν τετραμελείς, για να επικρατεί ησυχία και ο λόγος των παιδιών να είναι ξεκάθαρος, ώστε να μη χαθεί υλικό κατά την απομαγνητοφώνηση.

ΣΧΟΛΙΑ:

Όταν προβλήθηκε το επεισόδιο των Pokemons :

Η Χάννα 6 ετών: « τα Pokemons είναι γλυκούλια, δεν με πειράζει που είναι επιθετικά!»

Η Χάννα που είναι κορίτσι δίνει μια άλλη διάσταση για τα Pokemons , χρησιμοποιώντας το υποκοριστικό «γλυκούλια» για να τα χαρακτηρίσει. Ενώ τα Pokemons στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι επιθετικά, το κορίτσι τα θεωρεί γλυκά, γιατί ως επιθετικά θα ήταν ασυνήθιστο για ένα κορίτσι να τα αγαπά. Αυθόρμητα, ξεκαθαρίζει ότι, αν και είναι κορίτσι, δεν την πειράζει το στοιχείο της επίθεσης.

Μέχρι τώρα η επιθετικότητα θεωρούνταν χαρακτηριστικό ανδρικό, αλλά στα πλαίσια της ισότητας των φύλων τα κορίτσια θαυμάζουν κάθε τι επιθετικό και προσαθούν να γίνουν και τα ίδια επιθετικά, για να μοιάσουν στα αγόρια. Εδώ φαίνεται χαρακτηριστικά η παρανόηση που συντελείται, ως προς την ισότητα των δυο φύλων.

Ο Χρίστιαν 5 ετών, βλέπει τον πρωταγωνιστή των Pokemons τον Ας και λει: «πρέπει να πιάσει πολλά Pokemons , να γίνει ο αφέντης τους, να νικήσει όλους τους άλλους στις επιθέσεις.»

Ο διαρκής αγώνας και η ανταγωνιστική διάθεση του πρωταγωνιστή να κυριαρχήσει πρώτος στα Pokemons , «περνάει» στα παιδιά και αυτό φαίνεται όχι μόνο στο λόγο τους, αλλά και από την μίμηση των ηρώων, στο παιχνίδι τους στο διάλειμμα. Τα παιδιά μαθαίνουν να επιδιώκουν την κυριαρχία και την πρωτιά, μέσα από διαδικασίες ανταγωνιστικές κι επιθετικές.

Το ίδιο ακριβώς παρατηρείται και στο σχόλιο του Αριστείδη που είναι 6 ετών, ο οποίος λει: «θα πρέπει γρήγορα να βάλει τα πόκεμόν του να παλέψουν με τα άλλα Pokemons και να νικήσει».

Η Μαρία 6 ετών λει: «εγώ τον έχω ερωτευτεί τον Ας.»

Ο Ας είναι ο πρωταγωνιστής που δεν κάνει τίποτα άλλο από το να πολεμά και να συλλέγει Pokemons, είναι επίσης ο δυναμικός της παρέας. Την ώρα που οι άλλοι παρακολουθούν τη δράση στο συγκεκριμένο επεισόδιο που προβάλλεται, ένα κορίτσι μιλάει για τον έρωτά του με τον πρωταγωνιστή!

Τα κορίτσια μπορεί να ξεφεύγουν από τα καθιερωμένα στερεότυπα που θέλουν μόνο τα αγόρια να βλέπουν κινούμενα σχέδια δράσης και να τα παρακολουθούν κι οι ίδιες με μανία, αλλά ενδιαφέρονται για άλλα στοιχεία, περισσότερο «κοριτσίστικα», κι όχι μόνο για τις μάχες των Pokemons.

Κανένα αγόρι δεν δήλωσε ποτέ ότι του αρέσει η Μίστι, η βασική ηρωίδα των Pokemons. Ο έρωτας είναι θέμα με το οποίο τα αγόρια αυτής της ηλικίας, δεν ασχολούνται ποτέ, φανερά τουλάχιστον.

Η Ζέτα που είναι 6 ετών, δήλωσε: «στα Pokemons έχει περισσότερα κορίτσια από ότι έχει στη Σίτσου, αλλά τα αγόρια δε θέλουν να βλέπουν τη Σίτσου.»

Κατά τη γνώμη της, στα Pokemons κυριαρχούν τα κορίτσια ήρωες και στη Σίτσου τα αγόρια. Άρα θα έπρεπε, τα αγόρια να προτιμούν να βλέπουν τη Σίτσου. Είναι σε μια ηλικία που ενδιαφέρουν οι παρέες με τα παιδιά του ίδιου φύλου, επομένως της φαίνεται λογικό ένα κορίτσι να βλέπει Pokemons όπου υπάρχουν πολλά κορίτσια και αντίστοιχα ένα αγόρι πρέπει να βλέπει Σίτσου, όπου προβάλλονται πολλά αγόρια. Όμως πέρα απ' το γεγονός ότι στην πραγματικότητα τα αγόρια κυριαρχούν στα πλάνα των Pokemons και στα πλάνα της Σίτσου, η ίδια ίσως με το σχόλιό της, να ψάχνει να δικαιολογήσει στα μάτια των άλλων, γιατί βλέπει εκείνη τα «αγορίστικα» Pokemons.

Το ενδιαφέρον είναι ότι ένα παιδί αυτής της ηλικίας, σκέφτηκε και ενδιαφέρθηκε να καταμετρήσει με το δικό του τρόπο, το πλήθος των αγοριών και των κοριτσιών ηρώων. Άρα δίνουν μεγάλη έμφαση στον παράγοντα φύλο.

Σε γενικές γραμμές όταν προβλήθηκε το επεισόδιο και στις δυο ομάδες, η πρώτη παρατήρηση ήταν ότι δεν έγιναν πολλά σχόλια πάνω στο θέμα του φύλου, όπως αναμενόταν. Σε κάθε ομάδα, ήταν κάθε φορά, δυο αγόρια και δυο κορίτσια. Και τα δυο φύλα, έβλεπαν με ενθουσιασμό τα Pokemons και δεν μιλούσαν πολύ. Αντίθετα κατά την προβολή της Σίτσυ, είχαμε πολλές συζητήσεις γιατί τα αγόρια δεν ήθελαν καθόλου να παρακολουθήσουν αυτά τα «κοριτσιστικά» κινούμενα σχέδια, όπως τα αποκαλούσαν.

Ο Μάρκος, 5 ετών, είπε: « μα εγώ δε βλέπω τη Σίτσυ, τα κορίτσια τα πετάω στην άκρη. Αυτό είναι κοριτσιστικό. Εγώ είμαι αγόρι. Προτιμώ τα Pokemons . Τα Pokemons τα βλέπουν και κορίτσια και αγόρια.»

Σε μικρές σύντομες φράσεις ο Μάρκος έκλεισε όλο του το σεξισμό. Τα κορίτσια «τα πετάει στην άκρη», δεν τα χρειάζεται. Η Σίτσυ είναι κοριτσιστικό καρτούν γιατί μάλλον πρωταγωνιστεί ένα κορίτσι, κι όχι ένα αγόρι όπως εκείνος θα ήθελε και ο ίδιος δηλώνει ξεκάθαρα το φύλο του. Κάνει σαφείς διαχωρισμούς στα φύλα.

Κι ο Κωνσταντίνος, 6 ετών: «είναι καλύτερα να ξαναδούμε Pokemons . Βγάλτε το, δε μας αρέσει, είναι κοριτσιστικό. Δε θέλουμε να το δούμε.»

Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά από αυτή την αντίδραση, δόθηκε η ευκαιρία στα δυο αγόρια της ομάδας που δεν ήθελαν να δουν τη Σίτσυ, να επιστρέψουν στο Γυμναστήριο να κάνουν γυμναστική. Παρόλο που άλλες φορές έκαναν τα πάντα για να αποφύγουν τη γυμναστική, στη συγκεκριμένη περίπτωση το προτίμησαν, από το να δουν τη Σίτσυ. Η συμπεριφορά τους ήταν υπερβολικά σεξιστική.

Ο Αντρέας, 6 ετών: «ούτε κι εγώ θέλω να δω τη Σίσσυ, άμα βλέπω κορίτσια στην τηλεόραση, ρίχνω μπουνιές, παίρνω μαχαίρια και τα πετάω.»

Μπροστά στους ομόφυλους φίλους του, δεν θα μπορούσε να παραδεχτεί ότι του αρέσει η Σίσσυ, γιατί μετά δεν θα γινόταν αποδεκτός από αυτούς.

Αυτό είναι λογικό αφού τα αγόρια γενικά, βρίσκονται συνεχώς σ' ένα παιχνίδι εξουσίας όσων αφορά τις σχέσεις τους με τους άλλους. Τα αγόρια πολύ περισσότερο από τα κορίτσια, ενδιαφέρονται για τη γνώμη των συνομηλίκων τους.

Το σημαντικό είναι ότι ο Αντρέας εδώ, όχι μόνο δηλώνει ότι δεν του αρέσουν τα κοριτσίστικα καρτούν, αλλά και κάθε φορά που βλέπει ηρωίδες στην τηλεόραση τους επιτίθεται. Όχι μόνο διαχωρίζει τα δυο φύλα, αλλά δείχνει την αντιπάθειά του για το άλλο φύλο.

Ο Αριστείδης είπε: «τη σιχαίνομαι τη Σίσσυ».

Κι αυτός εκφράζει ταυτόχρονα την αρνητική γνώμη του για τη Σίσσυ, αλλά με το ρήμα που χρησιμοποιεί εκφράζει και απέχθεια για το γυναικείο φύλο γενικότερα.

Ο Χρίστιαν είπε με ειρωνικό ύφος: «σιγά μη δούμε τη Σίσσυ και κλάψουμε κι όλας! Εγώ καμιά φορά βλέπω τη Σίσσυ, αλλά μόλις αρχίζει τη μουντζώνα.»

Χαρακτηριστική στερεοτυπική αντίληψη, ότι το κλάμα είναι χαρακτηριστικό στοιχείο των κοριτσιών μόνο. Αυτός δεν βλέπει τη Σίσσυ επειδή του αρέσει, πως θα μπορούσε αφού είναι αγόρι, αλλά τη βλέπει μόνο και μόνο για να έχει τη χαρά να τη μουντζώνει. Δεν είναι μόνο οι επιλογές των προγραμμάτων που βλέπουν, σεξιστικές, είναι και οι συμπεριφορές τους και η στάση τους απέναντι στα κορίτσια.

Ο Κωνσταντίνος, είπε πάλι: «τα βλέπω όλα τα παιδικά εκτός από τη Σίσσυ. Κλείστε το επιτέλους.»

Η Σίσσυ στα μάτια των παιδιών, αγοριών και κοριτσιών, είναι καθαρά κοριτσίστικη. Πολλές φορές τα κορίτσια, όταν ήταν μπροστά τα αγόρια, δήλωναν ότι τους

αρέσουν καλύτερα τα Pokemons από τη Σίσσυ. Κάποια κορίτσια μάλιστα, παρασύρθηκαν κι έλεγαν ότι ούτε κι αυτά την έβλεπαν γιατί δεν ήταν τόσο ωραίο όσο τα Pokemons.

Το κορίτσι δεν ευχαριστείται τις γυναικείες δραστηριότητες τόσο, όσο το αγόρι χαίρεται και καμαρώνει για τις ανδρικές δραστηριότητες. Και τα αγόρια και τα κορίτσια αρκετές φορές, περιφρονούν τις γυναικείες δραστηριότητες, γιατί τα γυναικεία σύμβολα στην κοινωνία μας είναι αδύναμα, σχεδόν ανύπαρκτα, κι όταν υπάρχουν είναι πάντα σε δεύτερη θέση, μετά από τα ανδρικά σύμβολα.¹⁰⁴

Τα κορίτσια θαυμάζουν τη γενναιότητα των ανδρών-ηρώων στα Pokemons. Τα αγόρια, ακόμα και τη Σίσσυ που δεν φέρεται με στερεοτυπικό για το φύλο της τρόπο και είναι δυναμική και ικανή σε όλους τους τομείς, δεν τη θαυμάζουν, ούτε καν τη συμπαθούν.

Στα Pokemons που απευθύνονται κυρίως στο αγορίστικο κοινό, ο βασικός κοριτσίστικος ρόλος της Μίστι, είναι αδιάφορος και συμπληρωματικός των αγορίστικων ρόλων, στερεοτυπικά σχεδιασμένος. Στη Σίσσυ, που πρωταγωνιστεί μια δυνατή γυναίκα, τα αγόρια ή δεν το βλέπουν καθόλου οπότε δεν έχουν μη σεξιστικά κοριτσίστικα ερεθίσματα, ή από τα λίγα που έχουν δει, κρατούν τα στοιχεία που παραμένουν σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα των φύλων, όπως είναι ο έρωτας, η ευαισθησία, το τραγούδι. Τα δυναμικά στοιχεία τα παραβλέπουν.

Γενικά, τα παιδιά δεν εστιάζουν την προσοχή τους στις λεπτομέρειες, αλλά μένουν στο κεντρικό νόημα του κάθε κινούμενου σχεδίου. Δηλαδή, για τα Pokemons έχουν συγκρατήσει το στοιχείο των επιθέσεων και του αγώνα, ενώ για τη Σίσσυ επικρατεί το ρομαντικό στοιχείο του έρωτα μεταξύ των πρωταγωνιστών.

¹⁰⁴ Kahre-Basch, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.300.

Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν μέσω της κοινωνικοποίησης, διαφορετικές δεξιότητες και συμπεριφορές, έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα και προσδοκίες και εξελίσσονται με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το φύλο στο οποίο ανήκουν.

Με αυτό ως δεδομένο, η παρατήρηση στη συγκεκριμένη έρευνα, ότι τα παιδιά διαφοροποιούνται και στις προτιμήσεις τους για τα κινούμενα σχέδια που παρακολουθούν, είναι απόλυτα δικαιολογημένη και αναμενόμενη.

Το πώς αναπτύσσουν το αίσθημα της αυτοεκτίμησης τα αγόρια και τα κορίτσια, εξαρτάται από το διαφορετικό τρόπο που κοινωνικοποιούνται. Και τα κορίτσια είναι ανταγωνιστικά, γι' αυτό τους αρέσουν τα Pokemons, στα οποία ο ανταγωνισμός κυριαρχεί. Όμως ο ανταγωνισμός των κοριτσιών είναι και αυτός διαφορετικός απ' αυτόν των αγοριών. Τα κορίτσια μαθαίνουν ν' αυτοαξιολογούνται, με κριτήριο την εμφάνισή τους, συγκρίνοντας τους εαυτούς τους με τα άλλα κορίτσια –στοιχείο που υπάρχει έντονα και στα Pokemons και στη Σίσσυ.

Αλλά επειδή τα κορίτσια, σύμφωνα με το στερεοτυπικό ρόλο του φύλου τους, έχουν και την ικανότητα να φροντίζουν τους άλλους, αντλούν αυτοπεποίθηση και από αυτόν τον «υποστηρικτικό» προς τους άλλους ρόλο.¹⁰⁵ Ενώ τα αγόρια, διαθέτουν ανταγωνιστικά στοιχεία όχι μόνο από την εμφάνισή τους, αλλά γενικά από την όλη επίδοσή τους, αναζητούν συνεχώς να είναι «ανώτεροι» όπως αρμόζει στους άνδρες.

Αυτό το «ανδρικό» στοιχείο είναι έντονο στα Pokemons. Τα αγόρια για να γίνουν κι αυτοί ήρωες σαν αυτούς που βλέπουν στα κινούμενα σχέδια, δεν αρκεί μόνο να είναι δυνατοί και γενναίοι, αλλά και να είναι περισσότερο δυνατοί και γενναίοι από τα άλλα αγόρια. Ενώ τα κορίτσια αν θέλουν να μοιάσουν στις ηρωίδες που συμπαθούν, όπως στη Σίσσυ, προσπαθούν να αποκτήσουν τα χαρακτηριστικά της, αλλά

¹⁰⁵ Askew, S.-Ross, C. (1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.65.

δεν αγωνίζονται να τα έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τα άλλα κορίτσια, τουλάχιστον όχι τόσο έντονα όσο προσπαθούν τα αγόρια.

Η κοινωνία αξιολογεί θετικά τις δραστηριότητες εκείνες που ταιριάζουν με το ανδρικό στερεότυπο, οι οποίες καταλήγουν στην παραγωγή κάποιου έργου, σε πρακτικό επίπεδο, ενώ αξιολογούν αρνητικά τις «γυναικείες» δραστηριότητες οι οποίες ανήκουν σε θεωρητικό επίπεδο. Υπάρχει σεξιστική διαφοροποίηση της εργασίας από τη διασκέδαση. Ότι έχει σχέση με επικοινωνία, διάβασμα και μουσική, θεωρείται ψυχαγωγία μόνο και συνδέεται με γυναικείους ρόλους. Εργασία, θεωρείται μόνο ότι καταλήγει σε κάτι χειροπιαστό, όπως αυτά που «φτιάχνουν» και «κάνουν» οι άνδρες και μόνο τέτοιου είδους εργασίες έχουν κύρος. Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα αγόρια υποτιμούν τα «κοριτσίστικα» κινούμενα σχέδια, όπως θεωρείται η Σίισυ, γιατί έχουν όλο τραγούδια, μακροσκελείς συζητήσεις και έκφραση συναισθημάτων. Αντίθετα, δίνουν μεγάλη σημασία στα «ανδρικά» κινούμενα σχέδια, όπως θεωρούνται τα Pokemons, τα οποία περιέχουν το κυνήγι, την εκπαίδευση και τη μάχη.

Τα σχόλια των παιδιών, επιβεβαίωσαν τα πορίσματα παλιότερων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία, τα αγόρια προτιμούν τα κινούμενα σχέδια με δράση, με ανδρικούς ήρωες κυρίως, που έχουν δύναμη, πρωτοβουλία και υπερφυσικές ικανότητες. Τα κορίτσια αντίστοιχα, προτιμούν τα κινούμενα σχέδια με ηρωίδες γυναίκες, με ήπιο κλίμα, χωρίς βία και τα γυναικεία στοιχεία της ομορφιάς, της ευγένειας και της εξωτερικής εμφάνισης.¹⁰⁶

Η τεχνολογία που κυριαρχεί ως στοιχείο στα Pokemons, είναι στερεοτυπικά ένας «ανδρικός» γνωστικός τομέας. Τα αγόρια ήταν αναμενόμενο πως θα προτιμούσαν να ασχολούνται με τέτοιου είδους προγράμματα. Τα κορίτσια, που κι αυτά σε αρκετά μεγάλο ποσοστό, βλέπουν τα Pokemons, ενδιαφέρονται να καταπιάνονται με

¹⁰⁶ Δουλκέρη, Γ. (1994), *Παιδικά μέσα επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.97.

«ανδρικά» θέματα, όπως τα τεχνολογικά, γιατί με τον τρόπο αυτό αποκτούν κύρος στα μάτια των συνομήλικων αγοριών. Τα κορίτσια συνηθίζουν να ανησυχούν για τη γνώμη που έχουν τα αγόρια γι' αυτές, ενώ τα αγόρια ανησυχούν για τη γνώμη που έχουν τα άλλα αγόρια γι' αυτούς.

Παρόλο που η τεχνολογία δεν συνδέεται με το «γυναικείο» στερεότυπο, δεν ενοχλεί που τα κορίτσια παρακολουθούν με ενδιαφέρον τα Pokemons . Εκλαμβάνεται μάλλον σαν κατάκτηση ενός ανδρικού χώρου, όπως συμβαίνει και με τα «ανδρικά» επαγγέλματα, όταν εισχωρεί σ' αυτά, ένας αριθμός γυναικών. Ενώ αντίθετα, αν ένας αριθμός αγοριών έβλεπε με ενδιαφέρον τη Σίσσυ, τότε η ομάδα των συνομήλικων αγοριών, πιθανόν και των κοριτσιών, θα τους απέρριπτε, γιατί το να υιοθετεί το αγόρι ένα «κοριτσίστικο» στοιχείο, δεν είναι πρόπον, σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα για τα φύλα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Τα δεδομένα στοιχεία του περιεχομένου, αναλύθηκαν σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγοριοποίηση σχετίζεται με τους στόχους των ηρώων, των πρωταγωνιστών κυρίως αλλά και των άλλων, η οποία χωρίζεται σε συναισθηματικούς και πρακτικούς στόχους.

Οι συναισθηματικοί στόχοι αναφέρονται στο πώς αντιμετωπίζουν οι ήρωες τα θέματα για τον έρωτα, το γάμο, τη στοργή, τα συναισθήματα, τον πατριωτισμό, την περιπέτεια, τη δικαιοσύνη και την ανεξαρτησία.

Οι πρακτικοί στόχοι αναφέρονται στη συμπεριφορά των ηρώων, όταν προσπαθούν να βρουν λύσεις στα διάφορα προβλήματα, όταν παλεύουν να εξελιχθούν και να πετύχουν, σε σχέση ακόμα με τα υλικά αγαθά και την εξουσία.

Στη συνέχεια, γίνεται μια κατηγοριοποίηση με βάση την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένων, με το θέμα που εξετάζεται, χαρακτηριστικών των ηρώων. Καταγράφεται το φύλο τους, οι ρόλοι τους, η εξουσιαστική ή όχι θέση τους, η προβολή της σωματικής τους δύναμης ή αδυναμίας τους. Δηλαδή, χαρακτηρίζονται οι ήρωες ως προς την αμοιβαιότητα, την ενεργητικότητα ή την παθητικότητα στις σχέσεις τους.

α) Γλώσσα

Pokemons : Η γλώσσα που χρησιμοποιείται γενικά είναι απλή, εκτός από πολλές λέξεις που έχουν σχέση με την τεχνολογία που είναι βασικό στοιχείο εδώ, όπως: μετάλλαξη, ηλεκτροσόκ, τηλεκίνηση, τηλεπάθεια, τηλεμεταφορά, εξέλιξη, μηχανήμα πόκιντεξ κ.λ.π., οι οποίες όμως επαναλαμβάνονται συνεχώς. Γενικά, το στοιχείο της επανάληψης είναι παρόν σε όλα τα επεισόδια. Επαναλαμβάνονται οι ίδιες εκφράσεις κάθε φορά που ο Ας, ο πρωταγωνιστής δίνει διαταγή σε κάποιο Pokemons να πολεμή-

σει. Ο τρόπος γενικά που όλοι οι εκπαιδευτές Pokemons διατάζουν είναι ο ίδιος. Χρησιμοποιούν κοφτές, μικρές εκφράσεις στην προστακτική. Επίσης, η ομάδα Πύραυλος, που έχει το ρόλο του κακού, πάντα κάνει την εμφάνισή της με ένα τραγούδι, κάθε φορά το ίδιο. Επαναλαμβάνονται και τα ονόματα των Pokemons συχνά, έτσι ώστε τα παιδιά να απομνημονεύουν τα περίεργα και δύσκολα ονόματά τους. Μερικά από τα ονόματα των Pokemons είναι: Μπούλμπασαρ, Τσάρμαντερ, Τζίγκλιπουφ κ.α. Το στοιχείο της επανάληψης των παράξενων ονομάτων βοηθάει στην απομνημόνευσή τους, αν σκεφτεί κανείς ότι υπάρχουν σχεδόν 150 διαφορετικά είδη Pokemons και τα παιδιά γνωρίζουν όλα τα ονόματα.

Η επανάληψη είναι το κοινό χαρακτηριστικό των παραμυθιών, της διαφήμισης και των κινουμένων σχεδίων. Τα παιδιά ευχαριστούνται να συγκρατούν στη μνήμη τους τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα και φράσεις, παρόλο που τους είναι γνωστά. Η διάρκεια του λόγου είναι σχετικά σύντομη, σε σχέση με τους υπόλοιπους ήχους και τα εφέ. Δίνεται δηλαδή, περισσότερο έμφαση στη μουσική και τους άλλους θορύβους παρά στον προφορικό λόγο. Αυτό είναι ένα στοιχείο στερεοτυπίας σε σχέση με τα φύλα, αν συνδυάσει κανείς το γεγονός ότι σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα, οι γυναίκες χρησιμοποιούν περισσότερο την γλωσσική έκφραση, ενώ οι άνδρες την αποφεύγουν και εκφράζονται με άλλους, πιο «δυναμικούς» τρόπους.

Επίσης, ο λόγος είναι απλός σε νοήματα και χρησιμοποιούνται μοντέρνες σύντομες εκφράσεις, όπως: « την έβαψες», «μου τη δίνεις», «αυτός είσαι μεγάλη» κ.λ.π. Αυτό είναι ένα από τα στοιχεία που δηλώνει τη σύγχρονη μορφή της σειράς. Τα επίθετα που χαρακτηρίζουν το κάθε φύλο, είναι στερεοτυπικά προσδιορισμένα. Ακόμα, χαρακτηριστικό δείγμα γλωσσικού σεξισμού είναι τα ονόματα όλων των Pokemons, τα οποία δείχνουν και το φύλο τους και είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αρσενι-

κά, τα υπόλοιπα είναι ουδέτερα και δύο μόνο είδη από τα 150, είναι θηλυκά. Το ένα από αυτά, είναι Pokemons νοσοκόμα.

Ο σεξισμός στη γλώσσα των Pokemons , φαίνεται κι αλλού, όπως για παράδειγμα όταν ο Ας αναφερόμενος στο Pokemons -φάντασμα, που το φύλο του είναι ουδέτερο και δεν διακρίνεται ξεκάθαρα, λει σε κάποιον: «ψάξε να τον βρεις», ενώ κανονικά θα έπρεπε να πει « ψάξε να το βρεις».

Σίσσυ: Η γλώσσα είναι σύνθετη, με ωραίες, προσεγμένες εκφράσεις ακόμα και όταν μιλούν οι «κακοί» της υπόθεσης. Η διάρκεια του λόγου είναι μεγάλη, όπως και οι προτάσεις. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι σε μεγάλο βαθμό σεξιστική, όπως φαίνεται από τα επίθετα που χρησιμοποιούνται για τα δυο φύλα. Και οι χαρακτηρισμοί των φύλων κρύβουν σεξισμό. Για παράδειγμα, σε κάποιο επεισόδιο που η Σίσσυ λειτουργώντας μη στερεοτυπικά, κερδίζει έναν άνδρα καβαλάρη σε διαγωνισμό, όταν έρχεται η ώρα της απονομής του βραβείου, η αυτοκράτειρα της λει: «το βραβείο του πρωταθλητή, στην Ελίζαμπεθ». Υπάρχει η λέξη πρωταθλήτρια, αλλά δεν χρησιμοποιήθηκε. Η έλλειψη σεξισμού στην εικόνα ή στην θεματολογία, στη συγκεκριμένη περίπτωση, καλύπτεται από το γλωσσικό σεξισμό.

Ακόμα το παρατηρούμε και από τα φύλα των τεσσάρων αγαπημένων ζώων της Σίσσυ, που αν κρίνει κανείς από τα ονόματά τους, υπερτερούν τα ανδρικά. Υπάρχει ο σκύλος της η Σπίθα, το άλογο της ο Κεραυνός, ο παπαγάλος της ο Γκόσιπ και ο Κράτσι, το σκιουράκι. Το πιστό σκυλί δεν ενοχλεί να έχει θηλυκό όνομα, το δυνατό άλογο πρέπει να έχει ανδρικό όνομα, όπως κι ο έξυπνος παπαγάλος και ο γρήγορος σκίουρος. Η πίστη ταιριάζει σε κορίτσι, ενώ η εξυπνάδα, η δύναμη και η γρηγοράδα, είναι ανδρικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα των φύλων.

β) Αξίες που προβάλλονται

Pokemons: Η κυρίαρχη αξία είναι αυτή του ανταγωνισμού και του αγώνα για επικράτηση και κυριαρχία του καλύτερου και γρηγορότερου. Οι εκπαιδευτές μάχονται συνεχώς για να κυριαρχήσουν στα Pokemons και στους άλλους εκπαιδευτές, συλλέγοντας τα περισσότερα Pokemons . Στην προσπάθειά τους αυτή χρησιμοποιούν κάθε μέσο θεμιτό και αθέμιτο. Δε διστάζουν να βάλουν τα Pokemons να πολεμούν μεταξύ τους, για να κατακτήσουν τα Pokemons εκείνα που θα χάσουν στη μάχη. Οι εκπαιδευτές δεν έχουν άλλες φιλοδοξίες από το να γίνουν αφέντες των Pokemons και να κερδίζουν στους διάφορους αγώνες.

Υπάρχει και η αξία της ανδρικής φιλίας, μέσα από τα πρόσωπα του Ας και του Μπρόκ, στην οποία δεν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση. Τα δυο αγόρια, πολλές φορές έχουν διαφορετική γνώμη και την εκφράζουν, αλλά δεν τσακώνονται. Ενώ την κοριτσιίστικη φιλία την υποτιμούν, τη χρησιμοποιούν για να διοχετεύουν τα σεξιστικά στερεότυπα, αφού σε όλα τα επεισόδια ο Ας και η Μίστι τσακώνονται, διαφωνούν και προσβάλλουν ο ένας τον άλλο, γιατί κανένας δεν παραδέχεται τις ικανότητες του άλλου. Το επαναλαμβανόμενο στοιχείο της αντιπαράθεσής τους προβάλλει τη διακρίση της αντίθεση ανδρών-γυναικών. Γενικά, τα θετικά μηνύματα που μεταβιβάζονται στα παιδιά, μέσα από τα Pokemons είναι περιορισμένης έκτασης.

Αρνητικές συμπεριφορές όπως ζήλια για τις νίκες και τα κατορθώματα των άλλων, χαρά για την αποτυχία των άλλων, ειρωνεία και η βία, αντί να υποτιμούνται, επιβραβεύονται. Ο τρόπος με τον οποίο τα αγόρια στην πραγματική ζωή επικοινωνούν, αντιγράφεται πιστά στα Pokemons. Τα αγόρια, εκτός του ότι τους αρέσει να εξουσιάζουν, παρουσιάζουν και στοιχεία έλλειψης εμπιστοσύνης και βοήθειας προς τους άλλους. Αυτό φαίνεται έντονα στα επεισόδια της σειράς, μέσα από τις συμπεριφορές των ανδρών ηρώων. Ακόμα, τα αγόρια παρουσιάζονται να μην παραδέχονται

την βοήθεια που τους πρόσφεραν. Η Μίστι λέει στον Ας σε κάποια σκηνή: «μη καμαρώνεις συνέχεια για τα κατορθώματά σου και μη ξεχνάς πως σε βοηθήσαμε κι εμείς».

Επίσης, δύσκολα και σπάνια μιλούν για προσωπικά τους θέματα. Δεν συζητούν για τα συναισθήματά τους, τη στάση τους ή τη ζωή τους γενικότερα, ενώ τα κορίτσια συνηθίζουν να συζητούν για τις προσωπικές τους εμπειρίες. Η επικοινωνία των αγοριών, είναι περισσότερο μη λεκτική, σωματική και με στοιχεία επιθετικά. Οι συζητήσεις είναι μια δραστηριότητα ελάχιστα αρεστή στα αγόρια, εκτός αν το θέμα δεν είναι προσωπικό και τους ενδιαφέρει πολύ.¹⁰⁷

Αυτή τους η στάση, είναι εξαιτίας της μεγάλης προσπάθειας που κάνουν για να αποδεικνύουν κάθε στιγμή τον «ανδρισμό» τους και να αποφεύγουν οποιαδήποτε «γυναικεία» αντίδραση. Τα αγόρια, επίσης, δεν παραδέχονται τις αδυναμίες και τα λάθη τους και κρατάνε αποστάσεις από τους άλλους. Ο Ας λέει σε κάποιο πλάνο στους φίλους του: «πάντα μου ρίχνετε το ηθικό. Θα σας δείξω όμως. Θα σας αποδείξω τι μπορώ να κάνω. Κάντε στην άκρη να περάσω». Αλλού, ο Ας παρακαλάει ένα Pokemons να μην αφήσει μια γυναίκα, τη Σαμπρίνα να τον «γελοιοποιήσει» ξανά. Είναι δύσκολο ένας άνδρας να παραδεχτεί ότι ηττήθηκε, ειδικά όταν ο αντίπαλος είναι γυναίκα. Ο ατομικισμός και ο ανταγωνισμός είναι οι βασικότερες αξίες που ασπάζονται οι άνδρες-ήρωες της ιστορίας των Pokemons. Η βασική γυναικεία παρουσία στο πρόσωπο της Μίστι, εκφράζει τις αξίες της συνεργασίας και της βοήθειας.

Ο ανταγωνισμός και ο ατομικισμός είναι καθαρά «ανδρικά» στοιχεία, σύμφωνα με τα στερεότυπα των φύλων, ενώ η συνεργασία και η υποστήριξη είναι «γυναικεία» στοιχεία. Τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια, μέσα από τους κεντρικούς ήρωες, τον Ας και τη Μίστι, ενισχύουν αυτά τα χαρακτηριστικά.

¹⁰⁷ ο.π βλ. Askew, S-Ross, C, σ.67,68.

Το πρόσωπο του καθηγητή που είναι συχνά προβαλλόμενο, πολλές φορές ενθαρρύνει τον Ας, να βάλει τα δυνατά του, για ν' ανταγωνιστεί τον αντίπαλό του τον Γκάρι, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ικανός.

Τα αγόρια στα Pokemons εικονίζονται σαν να μην έχουν ανάγκη για αγάπη και στοργή, γιατί είναι στοιχεία που δε συμβιβάζονται με τη σκληρότητα, την οποία υπερεκτιμούν ως αξία και η οποία είναι στερεοτυπικά συνδυσασμένη με το φύλο τους. Τα αγόρια πολλές φορές βρίσκονται σε σύγχυση, γιατί ενώ έχουν ανάγκη, όπως όλοι οι άνθρωποι, από ζεστασιά, κατανόηση και φροντίδα, επειδή επηρεάζονται από τα ανδρικά στερεότυπα, θεωρούν τα στοιχεία αυτά γυναικεία και τα υποτιμούν. Έχουν μάθει αντίθετα, να υπερτιμούν τη σκληρότητα, χαρακτηριστικό που ταιριάζει στο ανδρικό φύλο και πιστεύουν ότι η σκληρότητα είναι ανώτερη συμπεριφορά από τη «μαλακή» στάση που χρησιμοποιούν οι γυναίκες και εκείνοι την απορρίπτουν.¹⁰⁸

Η ευαισθησία απέναντι στη φύση, είναι γυναικεία ικανότητα, σύμφωνα με τα καθιερωμένα στερεότυπα για τα φύλα. Ο Ας λει κάποιια στιγμή: «Δε θέλω να δω το ηλιοβασίλεμα. Θέλω να πιάσω κι άλλα Pokemons ». Αλλού ο Ας λει: «δεν ξέρω από ποίηση».

Σισσυ: Η αξία της αγάπης κυριαρχεί μέσα από τη συμπεριφορά των πρωταγωνιστών: αγάπης προς τους αδύναμους, τους φτωχούς, τα παιδιά- ιδιαίτερα τα ορφανά-, τα ζώα, το περιβάλλον, μεταξύ των αδελφών, μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας, μεταξύ μητέρας και κόρης ή πατέρα και κόρης. Αυτά τα στοιχεία είναι διάχυτα σε κάθε επεισόδιο. Επίσης, κυριαρχεί η αξία της αγάπης για την πατρίδα, την ελευθερία και την προστασία των αδύναμων ανθρώπων.

Υπάρχει έντονη η αντίθεση καλοί-κακοί, οι καλοί προσπαθούν να καθιερώσουν τις παραπάνω αξίες και οι κακοί κάνουν τα πάντα να τους εμποδίσουν. Στο τέ-

¹⁰⁸ Ο.π Askew, S-Ross, C, σ.95.

λος, πάντα νικούν οι καλοί κι έτσι περνάει στα παιδιά το μήνυμα όλων αυτών των αξιών.

Αρνητικές συμπεριφορές, όπως η υπερβολική ζήλια, το να θέλει κάποιος το κακό του άλλου, το ψέμα και η εκμετάλλευση είναι συχνές, πάντα όμως τελικά τιμωρούνται. Η ζήλια εικονίζεται πάντα σε γυναικεία πρόσωπα, συνήθως στο πρόσωπο της Έλενας, η οποία ζηλεύει τη Σίσσυ και κάνει τα πάντα προκειμένου να την δει δυστυχισμένη.

γ) Θεματολογία

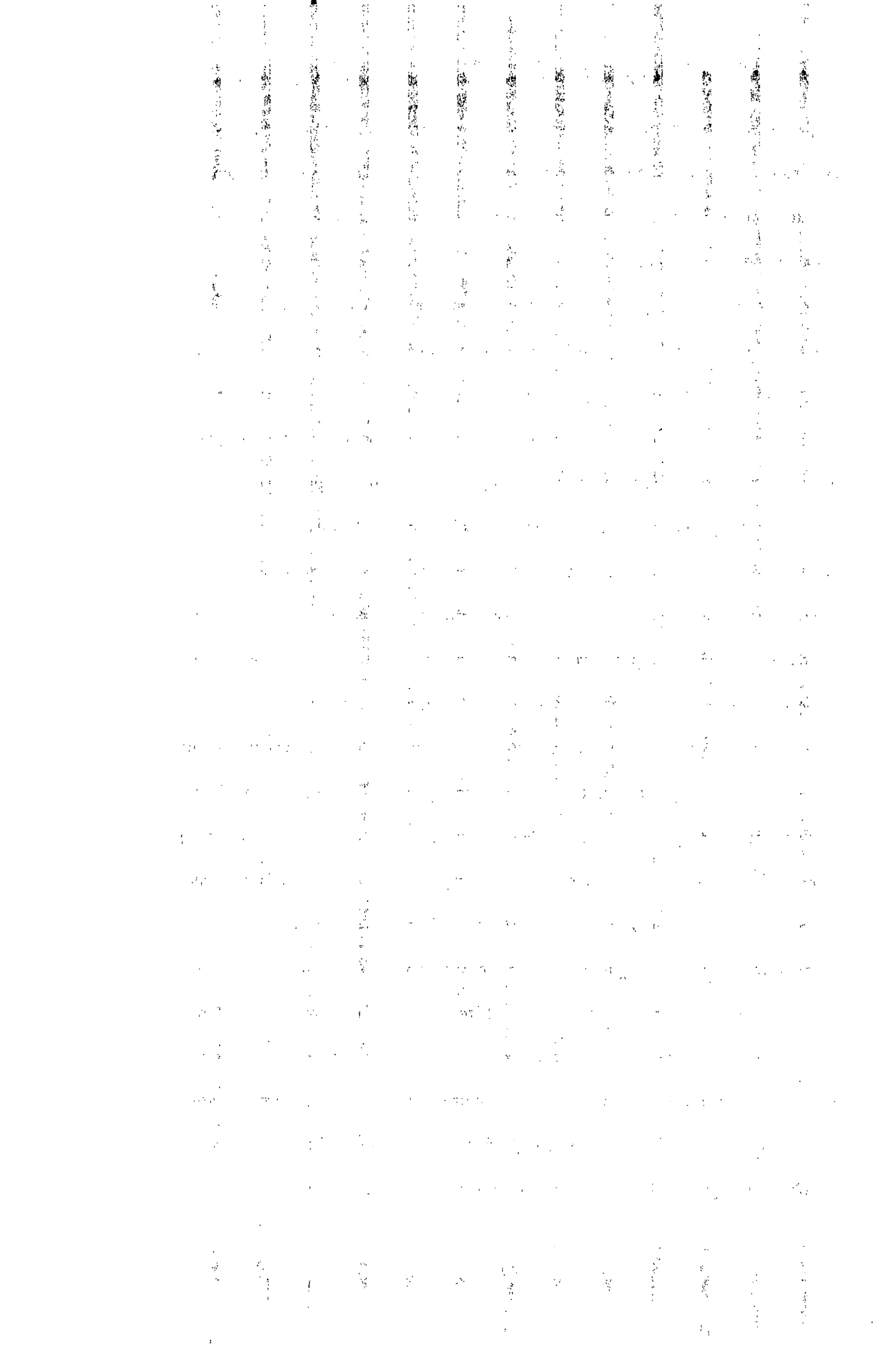
Pokemons: Τα θέματα εδώ είναι λίγα και επαναλαμβάνονται. Υπάρχουν οι βασικοί πρωταγωνιστές, που ταξιδεύουν από πόλη σε πόλη για να συλλέξουν Pokemons και να κερδίσουν εμβλήματα για να καταφέρουν να νικήσουν όλους τους άλλους και σε κάθε επεισόδιο αλλάζει μόνο η περιπέτειά τους. Στην αρχή μάχονται για να αποκτήσουν ένα νέο Pokemon, μετά εμφανίζεται η αντίπαλη ομάδα των κακών που τους εμποδίζει και στο τέλος κερδίζει πάντα ο Ας, απομακρύνοντας τους κακούς και αποκτώντας καινούρια Pokemons. Καμιά ιδιαίτερη αγωνία για το τι θα συμβεί, τα παιδιά αναγκάζονται να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους στις σκηνές της μάχης, στις οποίες δίνεται και η μεγαλύτερη βαρύτητα.

Υπάρχει η αντίθεση καλή και κακή ομάδα. Οι κακοί της ομάδας «πύραυλος» επαναλαμβάνουν σε κάθε τους εμφάνιση τους στόχους τους: «για την προστασία του κόσμου από την καταστροφή, για να κυριαρχήσουμε σε όλους τους ανθρώπους, για να εξαφανίσουμε την αγάπη και την ειρήνη, για να κυριεύσουμε ολόκληρη τη γη, η Τζέσι και ο Τζέιμς, η ομάδα πύραυλος, γρήγοροι σαν αστραπή, ετοιμαστείτε για μάχη». Στο τέλος πάντα χάνουν. Ίσως αυτό το στοιχείο είναι το μόνο θετικό στο όλο περιεχόμενο των Pokemons, η επικράτηση του καλού. Χαρακτηριστικό στοιχείο εδώ, σε σχέση με το σεξισμό, είναι ότι η παρουσία δυναμικής και επιθετικής γυναίκας,

προβάλλεται μέσα από το πρόσωπο της Τζέσι, που είναι κακιά, ζηλιάρα και ψεύτρα. Ενώ υπάρχει η γυναικεία δύναμη, πράγμα που σπάνια εμφανίζεται, τη συνδυάζουν με την κακία και την πονηριά, όπως ακριβώς εμφανίζονταν οι μάγισσες και οι μητριές στα παραδοσιακά παραμύθια.

Από τα βασικά θέματα στα Pokemons είναι η τεχνολογία, με την οποία ασχολούνται μόνο οι άνδρες ήρωες και έτσι ενισχύεται το στερεότυπο, που θέλει το στοιχείο της τεχνολογίας, «ανδρική» μόνο γνώση.

Οι άνδρες παρουσιάζονται να κυριαρχούν στο γνωστικό τομέα και στην πραγματικότητα της κοινωνίας μας. Είναι επόμενο, η ενασχόληση με τα εξειδικευμένα τεχνολογικά ζητήματα, να είναι κυρίως ανδρικό προνόμιο. Τα μηνύματα είναι λίγα και τις πιο πολλές φορές δεν είναι θετικά. Το κυρίαρχο θέμα είναι η επίδειξη ανδρισμού και δύναμης του Ας και των άλλων εκπαιδευτών. Η σωματική δύναμη είναι μέρος των στερεότυπων ανδρικών χαρακτηριστικών. Τα αγόρια με το να επιδεικνύουν τη δύναμή τους, αποδεικνύουν κάθε φορά τον ανδρισμό τους. Υπονοείται σε όλες τις σκηνές σχεδόν, η ανδρική υπεροχή έναντι των γυναικών. Οι άνδρες στα Pokemons επιδεικνύουν τη δύναμή τους γιατί πρέπει να αποδείξουν ότι είναι «πραγματικοί» άνδρες στον εαυτό τους, στους άλλους άνδρες, αλλά και στις γυναίκες. Είναι διάχυτη η αντίθεση δυνατός – αδύνατος, που δημιουργεί συσχετισμούς δυνάμεων και μεταφέρεται και στις σχέσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Η επίδειξη της δύναμης αποτελεί έναν από τους τρόπους που χρησιμοποιούν οι άνδρες, για να έχουν και να εκφράσουν ισχύ και κυριαρχία πάνω στις γυναίκες. Τέτοια στοιχεία υπάρχουν πολλά στα Pokemons. Η Μίστι αναφερόμενη στον Ας, λέει: «πάντα θέλει να κάνει το σπουδαίο». Τα κορίτσια τα αφήνουν μόνο να ενεργούν σε θέματα φροντίδας και προστασίας των άλλων, αλλά και πάλι σε ρόλο βοηθητικό και υποστηρικτικό. Στο επεισόδιο που τα Pokemons έχουν αρρωστήσει, παρουσιάζεται ο άνδρας γιατρός με το κύρος και τη

γνώση και δίπλα του η νοσοκόμα και τα Pokemons -νοσοκόμες, που ακολουθούν τις οδηγίες του. Ο γιατρός ήθελε βοήθεια από τη γνωστή παρέα των πρωταγωνιστών. Δεν είναι τυχαίο, που στη δύσκολη στιγμή, ο γιατρός δάνεισε μια στολή γιατρού στον Ας και μια στολή νοσοκόμας στη Μίστι. Εκτός από το βοηθητικό ρόλο σε ώρα ανάγκης, οι γυναίκες παρουσιάζονται ακόμα και ως αντικείμενα πόθου των ανδρών. Αυτοί οι δυο ρόλοι μόνο, συνδέονται με τα κορίτσια, στα Pokemons . Ο γιατρός, στο συγκεκριμένο επεισόδιο, την ώρα που κινδύνευε η ζωή των Pokemons , αυτός σπαταλούσε πολύτιμο χρόνο στο να προτείνει επίμονα στη Μίστι, να βγουν για φαγητό. Το ίδιο ζήτησε και από τη νοσοκόμα και λίγο αργότερα από τη Τζέσι, της αντίπαλης ομάδας. Τους έκανε συνεχώς κομπλιμέντα για την ομορφιά τους και άλλα ενοχλητικά σχόλια. Η Μίστι σχολίασε τη συμπεριφορά του: «είναι ενοχλητικός... , αλλά δεν είναι ο μόνος που έχει αδυναμία στα όμορφα κορίτσια». Ο Μπρόκ σχολιάζει το γεγονός ότι ο γιατρός ήταν πολύ ευγενικός με τη Μίστι, αλλά πολύ αγενής με τον Ας. Ο Μπρόκ επίσης, λει ότι δεν του αρέσει ο γιατρός σαν τύπος, γιατί του θυμίζει τον εαυτό του: «κολλάει» σε όλες τις γυναίκες.

Στα Pokemons , είναι χαρακτηριστικό ότι πολλές φορές υπάρχουν σχόλια σαν τα παραπάνω, που είναι σεξιστικά, τα οποία διαρκούν πολύ, είναι επαναλαμβανόμενα και δεν χρησιμεύουν στην εξέλιξη των ιστοριών και της πλοκής τους. Είναι επομένως περιττή η παρουσία τους, κι όμως υπάρχουν λίγο πολύ σε όλα τα επεισόδια που μελετήθηκαν.

Ένα συνηθισμένο θέμα στα Pokemons είναι η γυναικεία φιλαρέσκεια. Σε κάποιο από τα επεισόδια εμφανίζονται τρεις πωλήτριες σ' ένα μαγαζί με αρώματα και άλλα στολίδια και η Μίστι ως πελάτισσα. Τότε εμφανίζεται ο Ας, μπαίνει στο κατάστημα και λει στη Μίστι: « μην το αγοράσεις, τα αρώματα μυρίζουν άσχημα και στοιχίζουν πανάκριβα. Το μόνο που κάνουν είναι ότι τρελαίνουν τους άνδρες». Τότε

εμφανίζεται η διευθύντρια και του εξηγεί ότι δεν έχει δίκιο κι ότι κάθε γράμμα της λέξης άρωμα σημαίνει κάτι σημαντικό: « α: αγαπητό, ρ: ρομαντικό, ω: ωραία, μ: μαγευτικό, α: ακαταμάχητο. Ο σεξισμός είναι διάχυτος: οι άντρες επίσης χρησιμοποιούν αρώματα, αλλά κάτι τέτοιο δεν προβάλλεται.

Σε αντίθεση με τις γυναίκες, οι άνδρες δεν χρειάζονται καλλωπισμούς για να γοητεύουν. Ο Ας αναφέρει σχετικά: «Δε χρειάζομαι άρωμα για να είμαι ακαταμάχητος, κανείς δεν μπορεί να μου αντισταθεί».

Σίσσυ: Τα θέματα ποικίλλουν, παρόλο που υπάρχει η βασική υπόθεση της αγάπης του πρίγκιπα Φράνς και της Σίσσυ και ο αγώνας της αυτοκράτειρας Σοφίας να τους χωρίσει. Άλλο κύριο στοιχείο είναι η προσπάθεια της Σίσσυ να υπερασπίζεται και να βοηθά όλους όσους έχουν ανάγκη. Εδώ κυριαρχεί το γυναικείο στερεότυπο, για τη γυναικεία ευαισθησία απέναντι στα προβλήματα των άλλων.

Γύρω από τα βασικά στοιχεία της υπόθεσης, πλέκονται κάθε φορά διάφορα γεγονότα που δεν ξέρει ο θεατής πως θα εξελιχθούν και ίσως να μη μάθει μέχρι το επόμενο επεισόδιο.

Τα μηνύματα συνήθως είναι πολλά και αρκετές φορές πολύπλοκα, αλλά δίνουν στα παιδιά πλούσια ερεθίσματα. Δεν υπάρχει ξεκάθαρη η αντίθεση μεταξύ ανδρικής-γυναικείας υπεροχής. Κάποιοι γυναικείοι ρόλοι εκφράζουν υπεροχή, κάποιοι άλλοι στερεότυπη υποταγή. Όλοι οι ανδρικοί ρόλοι όμως εκφράζουν υπεροχή.

Η επίδειξη δύναμης είναι ένα βασικό στοιχείο της ιστορίας. Όλοι οι άνδρες – ήρωες επιδεικνύουν τη δύναμή τους, αλλά και η Σίσσυ. Η προβολή της δύναμης παρατηρείται και στα κορίτσια και στην πραγματική ζωή, αλλά ως χαρακτηριστικό, συγκρούεται μάλλον παρά ενισχύει τις στερεότυπες ιδέες για τη «θηλυκότητα». Η ίδια η Σίσσυ συζητά με τα αδέρφια της και τους λει: «ξέρετε παιδιά, και τα κορίτσια ξέρουν να ιππεύουν». Επειδή ακριβώς, αυτό είναι κάτι το ασυνήθιστο για τα καθιερω-

μένα στερεότυπα, η Σίσσυ το τονίζει. Είναι ένα αντιστερεοτυπικό στοιχείο για τις ικανότητες των γυναικών.

Η Φρειδερίκου, αναφερόμενη στον εκπαιδευτικό τομέα, λει χαρακτηριστικά: «...η εξαιρετική επίδοση ενός κοριτσιού αντιμετωπίζεται συχνά ως γραφική, ενώ η κακή επίδοση συνδέεται με την αντίληψη, ότι τα κορίτσια προορίζονται για άλλους ρόλους...». ¹⁰⁹ Ό,τι ισχύει στην εκπαίδευση, ισχύει και σε όλους τους τομείς: η ικανή σε όλα Σίσσυ, είναι η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα, ενώ όλες οι άλλες γυναικείες παρουσίες δεν καταπιάνονται με «ανδρικές» δραστηριότητες, γιατί ο προορισμός τους είναι διαφορετικός από των ανδρών.

Γενικά, τα ανδρικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αντιστοιχούν στις αξίες της εκάστοτε κοινωνίας και ως τέτοια αξιολογούνται υψηλότερα απ' ότι τα γυναικεία χαρακτηριστικά. Τα κορίτσια για να πετύχουν πρέπει να μοιάσουν στα αγόρια. Η Σίσσυ θαυμάζεται από όλους, γιατί είναι δραστήρια και δυναμική, όπως οι άνδρες.

δ) Ο Χώρος

Pokemons: Ο χώρος σ' αυτά τα κινούμενα σχέδια δεν παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Είναι σχεδόν πάντα στο ύπαιθρο. Όταν είναι σε κλειστό χώρο, αυτός είναι είτε κάποιο γυμναστήριο, ή νοσοκομείο, κατάστημα ή εργαστήριο. Οι εξωτερικοί χώροι που είναι και οι επικρατέστεροι, δεν έχουν πυκνή και πολλή βλάστηση συνήθως, κυριαρχούν οι πέτρες και το γυμνό τοπίο. Επίσης, συχνά στις περιπέτειές τους, οι ήρωες βρίσκονται αρκετά μέτρα κάτω από τη γη. Οι εξωτερικοί χώροι ταιριάζουν στους άνδρες, σύμφωνα με τα σεξιστικά στερεότυπα. Στο εργαστήριο ο πρωταγωνιστής ήταν άνδρας, στα γυμναστήρια και άνδρες και γυναίκες, στα καταστήματα μόνο γυναίκες και στο νοσοκομείο υπήρχε άνδρας γιατρός και γυναίκα νοσοκόμα. Δηλαδή και στους εσωτερικούς χώρους, υπάρχει η σύνδεση πάντα με τα παραδοσιακά πρότυπα για τα φύλα.

Το χαρακτηριστικό στοιχείο εδώ, σε σχέση με το χώρο, είναι ότι ποτέ δεν ει-
κονίζεται το εσωτερικό ή εξωτερικό σπιτιών. Σπίτια ξεχωρίζουν από μακριά, όταν οι
ήρωες μπαίνουν σε κάποια πόλη και μόνο στο πρώτο επεισόδιο της σειράς όπου ο Ασ
κοιμάται στο κρεβάτι του και την άλλη μέρα πρόκειται να ξεκινήσει το ταξίδι για την
εξεύρεση των Pokemons , φάνηκε για λίγο το σπίτι του. Σε όλα τα άλλα επεισόδια,
δεν προβάλλονται σπίτια.

Στους εσωτερικούς χώρους που προβάλλονται υπάρχει επίσης μια απλότητα
λίγο αφύσικη, τα έπιπλα είναι ελάχιστα, μοντέρνα και οι χώροι τεράστιοι, λίγο απρό-
σωποι. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι η συνηθισμένη αντίληψη, θέλει τις
γυναίκες να ενδιαφέρονται για τη διακόσμηση και τον εξοπλισμό των εσωτερικών
χώρων, ενώ τους άνδρες να περιορίζονται στα απαραίτητα αντικείμενα που κάνουν τη
ζωή του πιο εύκολη. Στα Pokemons είναι εμφανής η έλλειψη της γυναικείας παρου-
σίας και ο λιτός διάκοσμος τονίζει αυτή την απουσία. Αυτό είναι άλλο ένα σεξιστικό
στοιχείο, αφού γενικά τα κοινωνικά στερεότυπα, ακόμα και σήμερα, θέλουν τη γυ-
ναίκα, περισσότερο μέσα στο σπίτι και τον άνδρα έξω από αυτό. Ο εξωτερικός χώρος
που κυριαρχεί στα Pokemons που είναι λιτός και λίγο πολύ ο ίδιος σε όλα τα επεισό-
δια, είναι άγνωστος στα παιδιά από τις προσωπικές τους εμπειρίες. Τα παιδιά συνηθί-
ζουν να κινούνται σε σπίτια και σε εξωτερικούς χώρους με πολλά ερεθίσματα.

Σίσσυ: Ο χώρος εδώ, ποικίλλει. Πολλές σκηνές διαδραματίζονται στο παλάτι, που
έχει πολλά δωμάτια. Άλλες σκηνές λαμβάνουν χώρα στο σπίτι της Σίσσυ στη Βαυα-
ρία, κι άλλες στο ύπαιθρο. Οι σκηνές στο ύπαιθρο επίσης ποικίλλουν: σε δάση, ποτά-
μια, βουνά, λίμνες, δρόμους. Ο χώρος είναι φορτωμένος με αντικείμενα και άλλα
στοιχεία είτε πρόκειται για εσωτερικό, είτε για εξωτερικό πλάνο. Τα δωμάτια των
σπιτιών και του παλατιού είναι γεμάτα έπιπλα και αντικείμενα. Ο εξωτερικός χώρος

¹⁰⁹ Φρειδερίκου, Α (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δη-*

είναι γεμάτος με ζώα, κάρα, άμαξες, πολλά δέντρα και νερά και γενικά πολύ φυσική ομορφιά. Η ομορφιά της φύσης υπερτονίζεται, όπως και ο πλούτος στο παλάτι.

Γίνεται έντονος διαχωρισμός των φύλων, ανάλογα με το χώρο. Έχουμε πολλές σκηνές σε κουζίνες, όπου κυριαρχούν τα γυναικεία πρόσωπα. Σε χώρους με γραφείο, κυριαρχούν οι άνδρες. Στο ύπαιθρο πάντα εμφανίζεται η Σίσσυ, ενώ η κλασική, για τα κοινωνικά στερεότυπα, ζηλιάρα γυναίκα η Έλενα, εικονίζεται πολλές φορές στο δωμάτιό της μπροστά στον καθρέφτη. Στο ορφανοτροφείο υπάρχει πάντα η κυρία που το διευθύνει, ως πιο κατάλληλη για φροντίδα παιδιών.

Εκτός από τους συνηθισμένους χώρους που εικονίζονται σε κάθε επεισόδιο, υπάρχουν κάθε φορά κι άλλοι χώροι όπως: τσίρκο, στάδιο, λούνα-παρκ, κ.α.

ε) Ο Χρόνος

Pokemons: Πάντα οι σκηνές εκτυλίσσονται την ημέρα και το ένα γεγονός διαδέχεται το άλλο. Δεν γίνονται περάσματα από το παρελθόν, στο παρόν ή από το παρόν στο μέλλον. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το πρώτο επεισόδιο της σειράς, στο οποίο ο Ας ονειρεύεται τις περιπέτειες που θα ακολουθήσουν στη ζωή του, στον αγώνα για τη συγκέντρωση των Pokemons .

Τα πράγματα είναι απλά για τα παιδιά και σταθερά. Τα παιδιά περιμένουν μόνο την μάχη των Pokemons . Είναι το μοναδικό στοιχείο που αλλάζει από επεισόδιο σε επεισόδιο.

Σίσσυ: Ο χρόνος στη Σίσσυ, διαφοροποιείται καθώς οι ήρωες μετακινούνται από το παλάτι, στο σπίτι της Σίσσυ που είναι μακριά ή περιμένουν να γυρίσουν κάποια πρόσωπα από ταξίδια ή να αλλάξει μια κατάσταση και να δοθεί λύση σ' ένα γεγονός που εκτυλίσσεται σε διαφορετικούς χώρους.

Η Σίσσυ κατά καιρούς ονειρεύεται το μέλλον της με τον Φράνς ή ξαναγυρίζει με το μυαλό της σε σκηνές του παρελθόντος. Νοσταλγεί τους δικούς της και σκέφτεται εικόνες από τα παλιά. Επίσης, άλλες σκηνές είναι γυρισμένες ημέρα και άλλες νύχτα. Το σκοτάδι φοβίζει περισσότερο τα παιδιά και το γύρισμα του χρόνου από το παρόν στο μέλλον ή στο παρελθόν τα δυσκολεύει περισσότερο στο να κατανοήσουν τι ακριβώς συμβαίνει. Ακόμα, τα γεγονότα συνεχίζονται στα επόμενα επεισόδια, δεν τελειώνουν όλες οι ιστορίες των ηρώων σε κάθε επεισόδιο.

στ) Ο Ήχος

Pokemons: Ο ήχος είναι έντονος γενικά. Οι φωνές των βασικών ηρώων είναι πολύ δυνατές και υπερβολικά δυνατές στις σκηνές των αγώνων και των τσακωμών. Οι φωνές των Pokemons είναι περίεργες και διαφορετικές ανάλογα με το είδος τους, βγάζουν κραυγές περίεργες και οι άνθρωποι δεν τους καταλαβαίνουν παρά μόνο από τις κινήσεις του σώματος. Επίσης, οι εκπαιδευτές έχουν ένα μηχάνημα, το πόκιντεξ, που τους ερμηνεύει τη συμπεριφορά των Pokemons .

Στις έντονες σκηνές της αντιπαράθεσης, υπάρχουν πλούσια ηχητικά εφέ. Αλλά και η μουσική είναι παράξενη, δυνατή και έντονη. Ο ήχος της είναι ηλεκτρονικός περισσότερο. Στις στιγμές των διαλόγων χαμηλώνει η ένταση της μουσικής, αλλά στις επίμαχες σκηνές γίνεται απότομα πολύ δυνατή. Γενικά, οι δυνατές φωνές των πρωταγωνιστών, οι παράξενες κραυγές των Pokemons , τα ηχητικά εφέ και η μουσική είναι ιδιαίτερα έντονα και ο συνδυασμός τους δίνει ένα αποτέλεσμα ενοχλητικό.

Το μηχάνημα πόκιντεξ, που χρησιμοποιεί ο Ας και όλοι οι εκπαιδευτές, έχει ανδρική φωνή. Είναι αυτό που έχει τη γνώση και δίνει πληροφορίες για όλες τις ιδιότητες των Pokemons . Τόσες πολλές γνώσεις, δεν θα ήταν «σωστό» να ακούγονται από μια γυναικεία φωνή.

Σίσσυ: Στη Σίσσυ η μουσική υπόκρουση είναι κλασική μουσική ανάλογης έντασης σύμφωνα με την κάθε περίπτωση. Σε στιγμές κινδύνου η μουσική κρύβει λίγο μυστήριο, σε στιγμές έντασης γίνεται λίγο πιο έντονη και στις υπόλοιπες είναι απαλή. Σε κάποιες στιγμές η Σίσσυ παίζει πιάνο. Η μουσική επιλογή είναι κατάλληλη με το περιεχόμενο της κάθε στιγμής. Οι φωνές των ηρώων διαχωρίζονται: οι καλοί έχουν απαλές και όμορφες φωνές και οι κακοί έχουν άγριες ή αστείες φωνές. Οι ανδρικές φωνές γενικά είναι πιο έντονες, με εξαίρεση τη φωνή της αυτοκράτειρας που είναι υπερβολικά δυνατή για γυναικεία φωνή, αλλά την τονίζουν επίτηδες γιατί θέλουν να δώσουν έμφαση στην κακή και αυταρχική της συμπεριφορά. Δεν υπάρχουν τεχνικά ηχητικά εφέ, τα οποία θα ήταν και άσχετα με το περιεχόμενο της ιστορίας.

ζ) Η Εικόνα

Pokemons: Τα πλάνα είναι συνήθως κοντινά, μόνο πρόσωπο ή πάνω από τη μέση. Όταν φαίνεται μόνο το πρόσωπο των ηρώων, τονίζεται πολύ η έκφραση, μεγαλώνουν υπερβολικά τα μάτια και το στόμα, όταν θέλουν να δείξουν ότι ο ήρωας είναι δυνατός ή θυμωμένος. Η εναλλαγή των πλάνων είναι σχεδόν πάντα πολύ γρήγορη. Τα χρώματα είναι πολύ έντονα, κυρίως χτυπητό μπλέ, κόκκινο και κίτρινο. Χρησιμοποιείται αρκετά και το έντονο πράσινο, καθώς και το μαύρο μόνο για τους κακούς της ομάδας «πύραυλος». Το σημαντικό είναι ότι και το φόντο είναι έντονα χρωματιστό, όπως επίσης και τα συχνά εφέ στις μάχες των Pokemons. Σε κάθε επεισόδιο, όταν τα Pokemons βγαίνουν από τις ειδικές θήκες τους, τις πόκεμπολ, στις οποίες τα έχουν κλεισμένα οι εκπαιδευτές τους, εμφανίζονται μ' έναν γρήγορο, έντονα χρωματιστό τρόπο και με τα ίδια οπτικά εφέ κλείνονται πάλι μέσα. Και στις μάχες των Pokemons τα εφέ και οι γρήγορες εναλλαγές χρωμάτων και εικόνων, κουράζουν, ζαλίζουν και δεν καταλαβαίνει ο θεατής τι ακριβώς γίνεται. Τα Pokemons βρίσκονται σε διάφορους χρωματισμούς.

Σίσσυ: Οι εικόνες εδώ, είναι πλούσιες σε χρώματα και ποικιλία αντικειμένων και προσώπων. Τα χρώματα είναι περισσότερο γήινα, πράσινο σκούρο, καφέ, άσπρο με λίγο κόκκινο και κίτρινο για τις στολές του πρίγκιπα και των φρουρών και τα φορέματα της Έλενας. Η αυτοκράτειρα έχει ρούχα συνήθως μπορντώ και η Σίσσυ έχει φορέματα σε παλ χρωματισμούς, όπως και η λαίδη που την φροντίζει.

Τα χρώματα στη φύση είναι φυσικά, ανάλογα με την κάθε εποχή. Το σκούρο καφέ που χρησιμοποιείται πολύ, υπάρχει γιατί εικονίζονται πολλά δέντρα και ζώα και μέσα στα σπίτια υπάρχουν πολλά ξύλινα έπιπλα.

Γενικά τα χρώματα παρά την ποικιλία τους, δεν κουράζουν γιατί αντιγράφουν ακριβώς την πραγματικότητα. Υπάρχει ένας στερεότυπος διαχωρισμός στην επιλογή των χρωμάτων, ανάλογα με το φύλο και την ηλικία.

Η Σίσσυ φοράει πάντα απαλά χρώματα γιατί είναι ευαίσθητη, ρομαντική και τρυφερή. Η Έλενα που είναι κακιά και ζηλιάρα, φοράει έντονα χρώματα. Η αυτοκράτειρα λόγω ηλικίας και κύρους φοράει πιο «σοβαρά» χρώματα. Οι άνδρες που δεν φορούν λόγω της ιδιότητάς τους στολές, έχουν ρούχα σε χρώματα «ανδρικά»: καφέ, μαύρο, γκρι.

η) «Γυναικεία» Στοιχεία

Pokemons: Η βασική γυναικεία παρουσία στα Pokemons, είναι η Μίστι. Ο σεξισμός στο πρόσωπό της είναι διάχυτος. Ο ρόλος της είναι καθαρά υποστηρικτικός, βοηθητικός και συμπληρωματικός στους ρόλους των δυο αγοριών φίλων της.

Η Μίστι διαρκώς, στα πλάνα, ακολουθεί τους υπόλοιπους, κάποιες φορές τρέχοντας κι όλας. Σε κάποιο επεισόδιο, εικονίζονται οι δυο φίλοι με ένα Pokemon και πίσω τρέχει η Μίστι που τους φωνάζει: «είναι επικίνδυνο να βγαίνουμε μέσα στο κρύο και τη βροχή...». Η απάντηση του Ας, που συνέχιζε να πηγαίνει μπροστά, ήταν: «δεν σου ζήτησε κανείς να έρθεις».

Η Μίστι αποτελεί το αντικείμενο στη σχέση με τους φίλους της. Ακολουθεί τους άλλους, ζητά να της εξηγήσουν τι συμβαίνει, δεν παίρνει πρωτοβουλίες, δεν έχει ποτέ τη θέση του αρχηγού και συνήθως όταν λει τη γνώμη της την κοροϊδεύουν ή την ειρωνεύονται. Σε ελάχιστα επεισόδια, έχει κάποιες ιδέες για το πώς θα σώσει τους φίλους της που κινδυνεύουν.

Η Μίστι σε όλα τα επεισόδια εκφράζει απορίες και οι άνδρες της παρέας γνωρίζουν πάντα τις απαντήσεις. Το στερεότυπο της γυναικείας ανοησίας, είναι εμφανές και επαναλαμβάνεται σε κάθε επεισόδιο. Είναι συνηθισμένο στα Pokemons «γυναικείο» στοιχείο, η άγνοια των κοριτσιών, η έλλειψη γνώσεων.

Η Μίστι, ταιριαστή με το στερεότυπο για τις γυναίκες, είναι πολύ συναισθηματική, τρυφερή, συμπονετική και ευγενική. Επίσης, ενδιαφέρεται για την εξωτερική της εμφάνιση και τις ανέσεις.

Η Τζέσι που είναι η βασική ηρωίδα της αντίπαλης ομάδας, είναι η κακιά, ζηλιάρα γυναίκα που επιθυμεί την εύκολη νίκη και ασχολείται με την ομορφιά της.

Ένα από τα σχόλιά της περί ομορφιάς είναι το εξής: «μα δεν έχει μέσα ούτε έναν καθρέφτη», αναφερόμενη στο κελί της φυλακής που ήταν κλεισμένη. Δεν την ενδιέφερε η στέρηση της ελευθερίας της, αλλά η έλλειψη του καθρέφτη!

Κι αλλού ξανά: «αυτή η στολή παραδέχομαι, δεν ταιριάζει με το χρώμα των μαλλιών μου». Κανένας από τους άνδρες-ήρωες δεν ακούστηκε ποτέ, στα επεισόδια που ερευνήθηκαν, να σχολιάζει την εμφάνισή του. Στην πραγματικότητα όμως, οι άνδρες ενδιαφέρονται για την εξωτερική εμφάνιση, αλλά τα κοινωνικά στερεότυπα των φύλων, τους αναγκάζουν να μην το εκφράζουν φανερά.

Η γυναικεία φιλαρέσκεια, προβάλλεται πολλές φορές και στα λόγια της Μίστι, όπως στην παρακάτω περίπτωση που τους γίνεται επίθεση με νερό και η ίδια λει: «πρέπει να προστατέψουμε τα Pokemons και τα μαλλιά μου.»

Η Τζέσι, ως κακιά, ξεφεύγει από το παραδοσιακό στερεότυπο που θέλει τις γυναίκες παθητικές και είναι αυτή που δίνει τις διαταγές στο φίλο της και μάχεται να κλέψει τα Pokemons των άλλων.

Υπάρχει μια νοσοκόμα, κλασικός ρόλος για γυναίκα και μια αστυνομικός. Το γεγονός ότι παρουσιάζουν γυναίκα αστυνομικό αρχικά είναι ενθαρρυντικό. Στη συνέχεια παρατηρείται ότι δεν τα καταφέρνει στις δύσκολες στιγμές. Ενώ προβάλλουν μια μη στερεότυπη θέση για γυναίκα, την υποτιμούν με άλλο τρόπο, προβάλλοντάς την ανίκανη για τέτοιες υποθέσεις.

Η πρωταγωνίστρια πολύ συχνά εκφράζει τα συναισθήματά της, σε αντίθεση με τους άνδρες της παρέας. Επαναλαμβάνεται η στερεοτυπία των φύλων, ότι ο άνδρας ενδιαφέρεται για πρακτικά ζητήματα και σκέφτεται λογικά, ενώ η γυναίκα εκφράζει και συμπεριφέρεται με βάση το συναίσθημα.

Για παράδειγμα, ο Ας λέει: «πρέπει να συνεχίσουμε το περπάτημα...» και η Μίστι του απαντά: «Δε νιώθω όμορφα σ' αυτό το μέρος», ο Ας αγνοεί εντελώς το σχόλιό της, πράγμα που κάνει σε κάθε επεισόδιο, σε πολλές σκηνές.

Κι αλλού, η Μίστι λέει: «πόσο πιο όμορφα είναι στο δάσος!», κοιτάζοντας γύρω της τη φύση. Ο Ας συμπληρώνει: «στην πόλη είχε φασαρία και δεν κοιμήθηκα...».

Το κορίτσι θαυμάζει την ομορφιά της φύσης και το αγόρι υπονοεί ότι στο δάσος κανείς κοιμάται πιο ήσυχα γιατί δεν έχει φασαρία.

Επίσης η τρυφερότητα ως γυναικείο προνόμιο, προβάλλεται μόνο μέσα από τη Μίστι, ενώ οι άνδρες της παρέας, εκφράζουν τη σκληρότητά τους με κάθε τρόπο.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός, ότι ενώ σε όλα τα επεισόδια που αναλύθηκαν σ' αυτή την έρευνα, με τα μαχητικά Pokemons ασχολούνται μόνο άνδρες, όταν συναντούν το Pokemon που τραγουδάει, η Μίστι εικονίζεται να το κρατάει στην αγκαλιά της και να το φροντίζει. Δεν τονίζουν μόνο το στερεότυπο, σύμφωνα με το οποίο οι

γυναίκες ενδιαφέρονται για μουσική κι όχι τόσο οι άνδρες, αλλά δείχνουν ότι το συγκεκριμένο Pokemon: δεν μπορεί να κάνει και πολλά πράγματα σε μια μάχη, παρά μόνο να κοιμίσει όσους τον ακούν να τραγουδάει. Τα αγόρια δεν πολυενδιαφέρονται για ένα τέτοιο Pokemon, γι' αυτό και «επιτρέπουν» στη Μίστι να ασχολείται μαζί του. Γι' αυτούς υπάρχουν τα Pokemons που βγάζουν φωτιές, σεισμούς, ηλεκτρισμό και άλλα τέτοια «σοβαρά» στοιχεία, ενώ τα Pokemons που τραγουδούν ταιριάζουν καλύτερα στις γυναίκες.

Στο επεισόδιο αυτό, η Μίστι μιλάει για την ομορφιά και το σεβασμό που πρέπει να δείχνουν όλοι στα τραγούδια. Τα αγόρια δεν φάνηκε να ασπάζονται τη γνώμη της. Επίσης, δεν είναι τυχαίο που σε αυτό το επεισόδιο, η Μίστι έχει μεγαλύτερο ρόλο και εμφανίζεται περισσότερη ώρα, μια και το θέμα είναι «γυναικείο».

Μια φορά παρουσιάστηκε σε κάποιο επεισόδιο, γυναίκα σε ανώτερη θέση, αλλά ήταν ειδική σε θέματα φροντίδας και ενώ παρουσιάστηκε να κάνει διάλεξη σε κοινό με ανθρώπους κάθε φύλου, τα λόγια της δεν ξέφευγαν από τα γνωστά στερεότυπα για τους γυναικείους ρόλους. Είτε χαρακτηριστικά: «η σωστή επικοινωνία, δημιουργεί εμπιστοσύνη και συντροφικότητα».

Σε μια φράση έκλεισε τρία γυναικεία χαρακτηριστικά, τα οποία σύμφωνα με τα στερεότυπα, δε διαθέτουν οι άνδρες. Είναι σεξιστικό το γεγονός ότι βάζουν μια γυναίκα ειδική στο συγκεκριμένο θέμα. Δεν εικονίζεται ποτέ μια γυναίκα να μιλάει για κάποιο άλλο επιστημονικό ζήτημα.

Είναι ενθαρρυντικό όμως το γεγονός, ότι προβάλλεται μια γυναίκα, να συμβουλεύει άνδρες και γυναίκες να επικοινωνούν, φτιάχνοντας υγιείς σχέσεις εμπιστοσύνης και συντροφικότητας. Ένα ακόμα θετικό σχόλιο είναι όταν η Μίστι, εκφράζει την επιθυμία της να γίνει στο μέλλον γιατρός.

Βέβαια, αν οι δημιουργοί των Pokemons , πραγματικά ήθελαν να περάσουν αυτό το μη σεξιστικό μήνυμα στα παιδιά, θα έπρεπε να προτιμήσουν να ειπωθεί από έναν ήρωα μεγαλύτερου κύρους γι' αυτά. Η συγκεκριμένη ηρωίδα εμφανίστηκε μόνο στο συγκεκριμένο επεισόδιο και δεν είναι επομένως ιδιαίτερα γνωστή και αγαπητή στα παιδιά, ώστε να αποτυπώσουν στη μνήμη τους αυτά που είδαν και άκουσαν από το πρόσωπό της.

Το θετικό στοιχείο, στο παραπάνω επεισόδιο, είναι ότι ακούγεται από το στόμα του Ας το εξής: «και εμφάνιση και εσωτερική δύναμη, αυτό είναι η συνταγή της επιτυχίας». Είναι ένα κάπως μη σεξιστικό σχόλιο, αν και μιλά πάλι για επιτυχία. Για έναν άνδρα ευτυχία χωρίς επιτυχία και νίκες δε νοείται.

Στο πρώτο επεισόδιο της σειράς εμφανίζεται η μαμά του Ας, η οποία είναι περήφανη που ο γιος της θα πραγματοποιήσει το όνειρό του, να μάθει να εκπαιδεύει Pokemons . Είναι εμφανής εδώ, ο διαφορετικός τρόπος που μεγαλώνουν οι μητέρες τα παιδιά τους, ανάλογα με το φύλο τους.

Άλλοι γυναικείοι ρόλοι που εμφανίστηκαν στα Pokemons , ήταν γυναίκες στην τηλεόραση, κάποια που παρουσίαζε τον καιρό και μια άλλη που διαφήμιζε ένα ξενοδοχείο για Pokemons . Αντίθετα για να ειπωθεί κάτι πιο «σοβαρό» στην τηλεόραση, χρησιμοποιήθηκαν ανδρικοί χαρακτήρες όπως: ένας άνδρας να λει τις ειδήσεις για τα Pokemons .

Για απλά θέματα όπως είναι το δελτίο καιρού, η παρουσιάστρια μπορεί να είναι γυναίκα όπως εξίσου στερεοτυπικά συμβαίνει και στην πραγματικότητα. Επίσης στη διαφήμιση του ξενοδοχείου που χρειάζεται να πειστούν οι πελάτες, χρησιμοποιείται η γυναικεία γοητεία. Στην ενημέρωση, περισσότερο κύρος έχει ο άνδρας. Σεξιστικά στοιχεία, τα οποία όμως ανεπαίσθητα αποτυπώνονται στο μυαλό των μικρών τηλεθεατών.

Σε άλλο επεισόδιο της σειράς, εμφανίστηκαν τρεις γυμνάστριες- χορεύτριες νερού, που είχαν όμως άνδρα μάνατζερ. Στο συγκεκριμένο επεισόδιο υπήρχαν πολλά σεξιστικά στοιχεία. Εκτός του ότι θα μπορούσαν να έχουν γυναίκα προπονήτρια και να είναι εξίσου επιτυχημένες, ο Ας απευθύνεται σε αυτές και τους ρωτάει που μπορεί να βρει τον υπεύθυνο γυμναστή. Όταν του απαντούν ότι αυτές είναι οι υπεύθυνες του γυμναστηρίου, ο Ας τις κοιτάζει γεμάτος απορία. Πιο κάτω, οι ίδιες του λένε ότι τώρα πα δεν αγωνίζονται γιατί κάποτε είχαν χάσει και τώρα ασχολούνται μόνο με την περιποίηση της ομορφιάς τους. Στη συνέχεια, του χάρισαν ένα έμβλημα που από καιρό ήθελε ο Ας, κι εκείνος δεν το δέχτηκε, γιατί προτιμά να αγωνίζεται για να τα κερδίζει, όπως τους είπε.

Η γυναίκα μάνατζερ θα ήταν πραγματικά ένας αντιστερεοτυπικός ρόλος, αν υπήρχε. Η συμπεριφορά του Ας είναι φανερά σεξιστική: απορεί τόσο που οι υπεύθυνες του γυμναστηρίου είναι γυναίκες. Οι γυναίκες, εν συνεχεία, παρουσιάζονται να τα παρατούν με την πρώτη δυσκολία, κάτι που δεν θα έκανε ένας άνδρας, σύμφωνα με τα στερεότυπα για τα δύο φύλα. Αντί να αγωνίζονται ασχολούνται με την ομορφιά τους, πράγμα που ταιριάζει ως ενέργεια, στο φύλο τους.

Τέλος, το ανδρικό στερεότυπο δεν επιτρέπει στον Ας να κερδίσει κάτι με εύκολο τρόπο, προτιμά να αγωνιστεί, ενώ οι γυναίκες εμφανίζονται να προτιμούν τις εύκολες λύσεις.

Σίσσυ: Η Σίσσυ ξεφεύγει από το παραδοσιακό στερεότυπο για τις γυναίκες, γιατί είναι πολύ δυναμική, επαναστάτρια, αγωνίστρια, πολύ καλή υπέας, κολυμβήτρια και ορειβάτης. Δεν φοβάται τίποτα και είναι θαρραλέα.

Παράλληλα όμως είναι ευγενική, όμορφη, ρομαντική, συναισθηματική, συμπονετική και καλή με όλους. Δεν είναι το αντικείμενο στις σχέσεις της, αλλά αντίθε-

τα είναι αυτή που παίρνει αποφάσεις, ενεργεί, αποφασίζει και λει άφοβα τη γνώμη της. Είναι θα λέγαμε η ιδανική γυναίκα, συνδυάζει δύναμη και ευαισθησία.

Στην πράξη όμως, υπερτονίζεται το στοιχείο του έρωτά της για τον Φράνς, του ρομαντισμού και της ευγενικής και ευαίσθητης παρουσίας της, ώστε τελικά η ιστορία της να «περνάει» στο κοινό, ως καθαρά κοριτσίστικη. Το στερεότυπο σύμφωνα με το οποίο οι γυναίκες έχουν στο μυαλό τους το γάμο και κάνουν διαρκώς όνειρα γι' αυτόν, εμφανίζεται διαρκώς μέσα από την προσωπικότητα της Σίσσυ.

Ο συνδυασμός των ρομαντικών τραγουδιών, του έρωτα και της ευαισθησίας είναι στοιχεία που απωθούν το αγορίστικο κοινό. Η μουσική και εδώ, πολύ έντονα παρουσιάζεται ως ενδιαφέρον κυρίως των κοριτσιών.

Ίσως επειδή τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια, αναφέρονται σε παλιά εποχή, οι ενδυμασίες είναι ιδιαίτερα φορτωμένες και πλούσιες και τα γυναικεία φορέματα είναι μεγαλόπρεπα. Τα αγόρια που έχουν μάθει από την κοινωνία, να μην ενδιαφέρονται πολύ για την εμφάνιση, τα θεωρούν όλα αυτά πολύ βαρετά και δεν δοκιμάζουν καν να τα δουν. Το ίδιο συμβαίνει και με το θέμα του έρωτα και της αγάπης που είναι βασικό εδώ. Τα αγόρια έχουν μεγαλώσει μαθαίνοντας πως δεν πρέπει να εκφράζουν φανερά την αγάπη τους και τέτοιου είδους θέματα είναι αν όχι ανούσια, τουλάχιστον δευτερεύοντα.

Υπάρχουν κλασικοί γυναικείοι ρόλοι, όπως: της λαίδης και των κυριών που φροντίζουν την πριγκίπισσα, της μαγείρισσας, της γριούλας που κεντάει κ.λ.π.

Υπάρχει και ο ρόλος της μαμάς της Σίσσυ, που λει σε μια σκηνή: «Σίσσυ, πρέπει να μάθεις τώρα να μεγαλώνεις, το μέλλον σου τώρα είναι με το Φράνς». Διακωνίζεται μέσα από τη σειρά, το στερεότυπο της μητέρας που μαθαίνει στις κόρες της ότι ο προορισμός τους είναι να βρουν ένα σύζυγο όταν μεγαλώσουν.

Οι γυναίκες στη σειρά αυτή, με εξαίρεση τη Σίσσυ, έχουν ρόλους τέτοιους, που τους εξασκούν σε εσωτερικούς χώρους. Οι δραστηριότητες έξω από το σπίτι, δεν συμβιβάζονται με το στερεότυπο ρόλο της γυναίκας.

θ) «Ανδρικά» Στοιχεία

Pokemons: Η σκληρότητα κι ο ανταγωνισμός, τα κατεξοχήν ανδρικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με τα σεξιστικά στερεότυπα, είναι το κεντρικό στοιχείο των Pokemons. Οι άνδρες-ήρωες είναι τα υποκείμενα και οι γυναίκες δίπλα τους ακολουθούν. Τα θέματα της επιστήμης και της τεχνολογίας, που είναι το άλλο βασικό στοιχείο των ιστοριών αυτών, είναι χώρος μόνο για τα αγόρια. Επίσης, η λογική είναι μόνο δικό τους προνόμιο. Όλα τα παραπάνω «ανδρικά» χαρακτηριστικά βρίσκονται σε μεγάλα ποσοστά σε όλα τα επεισόδια. Τα Pokemons είναι άκρως σεξιστικά. Εμφανίζεται δηλαδή το γνωστό στερεότυπο, σύμφωνα με το οποίο, οι γυναίκες διακρίνονται για την ικανότητά τους στη γλωσσική έκφραση, ενώ οι άνδρες είναι καλοί στα μαθηματικά και σε ό,τι έχει σχέση με τη λογική σκέψη. Οι γυναίκες θεωρείται ότι βασίζονται περισσότερο στη διαίσθησή τους.¹¹⁰

Επίσης, σχεδόν όλες οι ιστορίες διαδραματίζονται σε εξωτερικούς χώρους, πράγμα στερεοτυπικό γιατί ο άνδρας συνδέεται με το έξω και η γυναίκα με το μέσα, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις. Ακόμα, τα αγόρια ήρωες της σειράς, κυριαρχούν στο χώρο αριθμητικά και συμβολικά και δεν αφήνουν χώρο και χρόνο για δράση και στα κορίτσια.

Η παραπάνω παρατήρηση, είναι σύμφωνη με τα ερευνητικά δεδομένα, αφού τα αγόρια από παλιότερες παρατηρήσεις που έχουν γίνει σε σχολικές τάξεις, φάνηκε ότι θέλουν να κυριαρχούν στο χώρο αλλά και στο χρόνο, Δε συνεργάζονται εύκολα

¹¹⁰ Κατή, Α. (1990), *Νοσημοσύνη και φύλο: ο σεξισμός στις επιστημονικές ιδέες για τις γνωστικές ικανότητες*, Οδυσσεύς, Αθήνα, σ.13.

και ενδιαφέρονται όχι τόσο για επιτυχημένες σχέσεις, αλλά για την ανάδειξή τους μέσα από τον ανταγωνισμό με τα άλλα αγόρια.¹¹¹

Ακριβώς την ίδια συμπεριφορά παρατηρούμε στα Pokemons . Ιδιαίτερα ο Ας που πρωταγωνιστεί, ενδιαφέρεται μόνο να νικήσει τους άλλους εκπαιδευτές και αδιαφορεί για τη φιλική σχέση του με τη Μίστι. Όταν είναι μαζί, κυριαρχεί αυτός και περιορίζει τη δράση της Μίστι.

Επικρατεί η άποψη ότι οι άνδρες θέλουν συνεχώς να επιβεβαιώνονται ως προς τον ανδρισμό και τη γοητεία τους. Οι γυναίκες από την άλλη μεριά, πιστεύεται, ότι είναι μέρος του ρόλου τους, να βοηθούν στην επιβεβαίωση των ανδρών. Σ' ένα επεισόδιο λέγεται χαρακτηριστικά: οι μαζορέτες τραγουδούν: «ο Γκάρι είναι πρώτος, πρώτος και καλύτερος, όλο νικάει χωρίς να σταματάει». Και ο Γκάρι απαντάει: «έχουν δίκιο...». Οι κύριοι και οι περισσότεροι ήρωες είναι άνδρες, ενώ οι γυναίκες βρίσκονται υπό τη σκιά τους, σε δευτερεύοντες ρόλους.

Ο άνδρας επίσης, δεν ενδιαφέρεται για την εξωτερική ομορφιά, αλλά για την εξυπνάδα, σύμφωνα με τα σεξιστικά στερεότυπα. Και αυτό το στερεότυπο μεταφέρεται στα Pokemons . Σ' ένα επεισόδιο η Μίστι είναι, ως γυναίκα, ενθουσιασμένη για τη νέα μόδα, να υπάρχουν ινστιτούτα ομορφιάς για Pokemons , ενώ ο Ας, ως άνδρας, δεν θέλει καν να μπει μέσα. Ο Ας λέει: «ο πικάτσου δε χρειάζεται μπιγλιμπιδία, αυτό που μετράει είναι η προσωπικότητα». Η Μίστι του λέει: «όχι μόνο η προσωπικότητα αλλά και η εμφάνιση». Στη συνέχεια λογομαχούσαν λέγοντας ο Ας: «όχι η προσωπικότητα», και η Μίστι: «όχι η εμφάνιση», πράγμα που επαναλαμβάνόταν αρκετή ώρα.

Τα λόγια τους επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του συγκεκριμένου στερεότυπου, αλλά ο τσακωμός τους υπερτονίζει με φανερό τρόπο τη στερεότυπη αντίθεση μεταξύ των ανδρών και των γυναικών: οι άνδρες αντιπροσωπεύουν πάντα την λογική και την

¹¹¹ Askew, S-Ross, C. (1994), *Οι άνδρες δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.61.

εξυπνάδα και οι γυναίκες δίνουν βαρύτητα στην εξωτερική εμφάνιση μόνο. Επίσης, εμφανίζεται σε κάθε επεισόδιο, το ανδρικό στερεότυπο της κολακείας προς τις γυναίκες.

Σίσσυ: Η σκληρότητα και η ανταγωνιστικότητα, στοιχεία ανδρικά κατά τα κοινωνικά πρότυπα, είναι διάχυτη στη συμπεριφορά των κακών ανδρών ηρώων, που εκμεταλλεύονται και θέλουν το κακό των άλλων. Ενώ οι καλόκαρδοι ήρωες, όπως ο Φράνς κι ο αδερφός του, ο πατέρας της Σίσσυ κι άλλοι, είναι συμπονετικοί και ευγενικοί. Όλοι γενικά οι άνδρες ήρωες είναι δυναμικοί, θαρραλέοι και αποφασιστικοί.

Βέβαια, αφού αναφέρεται σε προγενέστερη εποχή, είναι αναμενόμενο ότι οι ρόλοι, οι επαγγελματικοί κυρίως, θα είναι σεξιστικοί. Έτσι έχουμε φρουρούς, στρατιώτες, κόμηδες, συμβούλους και υπουργούς, μόνο άνδρες. Επίσης, υπάρχουν και οι ανδρικοί ρόλοι του ράφτη και του υπηρέτη. Όμως οι άνδρες οικιακοί βοηθοί διακρίνονται από μεγαλύτερο κύρος. Ομοίως ο ράφτης έχει μεγαλύτερο κύρος από μια μοδίστρα.

ι) Ο Στερεοτυπικός Ρόλος του Φύλου

Pokemons: Είναι φανερό ότι έχουν δημιουργηθεί για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των αγοριών κυρίως αλλά και των κοριτσιών στη συνέχεια. Έχουν πάρει τα στοιχεία που κατά τα κοινωνικά στερεότυπα είναι αγορίστικα και με αυτά δημιούργησαν το περιεχόμενο των ιστοριών, που είναι κάθε φορά σταθερό, με μικρές παραλλαγές. Τα αγόρια διδάχθηκαν να τους αρέσει η βία, η επιθετικότητα, η σκληρότητα και η ανταγωνιστικότητα, γι' αυτό και τους αρέσουν τόσο πολύ τα Pokemons. Τα κορίτσια που έχουν μάθει να έρχονται πάντα σε δεύτερη μοίρα, βλέποντάς το να συμβαίνει και στην τηλεόραση, πείθονται τελικά ότι έτσι πρέπει να είναι. Το παράδοξο είναι ότι τους αρέσει αυτό που βλέπουν.

Η επιθετικότητα όμως δεν είναι γνώρισμα μόνο των αγοριών, αλλά και των κοριτσιών. Απλά, τα κορίτσια εκδηλώνουν την επιθετικότητά τους με διαφορετικό τρόπο γιατί έχουν κοινωνικοποιηθεί και διαφορετικά. Όπως επίσης υπάρχουν και προσεκτικά και στοργικά αγόρια, δεν είναι όλα άγρια και επιθετικά.¹¹² Η επιθετικότητα αγοριών και κοριτσιών και πως αυτή εκδηλώνεται, είναι αποτέλεσμα της διαφοροποιημένης και ιδιαίτερης αγωγής εκ μέρους των φορέων κοινωνικοποίησης, η οποία επηρεάζει τα αγόρια και τα κορίτσια προς διαφορετικές κατευθύνσεις.

Τα Pokemons όμως δεν παρουσιάζουν την πραγματικότητα της ποικιλίας των συμπεριφορών αγοριών και κοριτσιών, αλλά παραμένουν σεξιστικά και διακινδυνεύουν την προβληματική κατάσταση της υποτίμησης των γυναικών. Στα Pokemons έχει γίνει από τους δημιουργούς τους, μια επιλεκτική προσέλκυση της προσοχής των αγοριών. Η ταυτότητα των κοριτσιών, όπως προβάλλεται εδώ, είναι υποδεέστερη και διαφορετική από των αγοριών. Τα κορίτσια εικονίζονται εξαρτημένα από τα αγόρια και υποταγμένα σ' αυτά.

Σε κάποιο επεισόδιο, η Μίστι αναφέρει ότι δεν ήθελε να ασχολείται με τα Pokemons, αλλά το αποφάσισε επειδή το ήθελε ο Ας. Η Μίστι χρησιμοποίησε το ρήμα αποφάσισε, αλλά στην ουσία ήταν επιβολή κι όχι απόφαση. Η Μίστι έχει πάντα το δεύτερο ρόλο, είναι δίπλα στους άλλους, δεν την υπολογίζουν ιδιαίτερα και δεν ακούν ποτέ τη γνώμη της. Το κορίτσι, σύμφωνα με τις παραδοσιακές αντιλήψεις, χρειάζεται πολύ θάρρος για να καταφέρει να κάνει τη φωνή της να ακουστεί στην παρέα. Η γυναικεία δειλία και σιωπή έχουν συνδυαστεί με το κοινωνικό τους φύλο.

Ο Ας είναι αυτός που διατάζει, καθοδηγεί, επιτρέπει ή αποτρέπει και η Μίστι υπακούει. Ο Ας με τον τρόπο αυτό από τη μεριά του, αποκτά γόητρο και κύρος.

¹¹² Haug-Schnabel, G. (1999), Η Επιθετικότητα στο Νηπιαγωγείο, Κορφή, Αθήνα, σ.39-42.

Τα πλάνα που έχουν μέσα αγόρια είναι περισσότερα και τα αγόρια είναι περισσότερα γενικά από τα κορίτσια, ως χαρακτήρες, με μεγάλη διαφορά. Από την πρώτη στιγμή φαίνεται αυτό, αφού η βασική παρέα αποτελείται από δυο αγόρια, τον Πικάτσου που είναι αρσενικό Pokemons και ένα κορίτσι, δηλαδή αναλογία 3/1. Η άλλη αντίπαλη ομάδα, αποτελείται από ένα αγόρι, ένα κορίτσι, το αφεντικό τους που είναι άνδρας και το Pokemons τους που είναι ένας αρσενικός γάτος, οπότε πάλι η αναλογία είναι 3 αρσενικοί ήρωες και 1 κορίτσι.

Άλλες κοριτσίστικες παρουσίες, είναι αυτή της νοσοκόμας, της γυμνάστριας, της αστυνομικού, των μοναδικών δύο θηλυκών Pokemons που είναι νοσοκόμες, καθώς επίσης των μαζορετών, των πωλητριών και των χορευτριών.

Αντίστοιχα όμως έχουμε άνδρα γιατρό, καθηγητή ειδικό για Pokemons, ερευνητή Pokemons, άνδρες εκπαιδευτές Pokemons και αρσενικά και ουδέτερα Pokemons κυρίως. Με δεδομένο τον αριθμό των Pokemons, το ανδρικό στοιχείο υπερτερεί αριθμητικά.

Οι γυναικείοι ρόλοι παρουσιάζονται σε πλήρη αντίθεση με τους ανδρικούς, σε όλου τους τομείς, με εξαίρεση το ρόλο της κακιάς Τζέσι. Οι γυναίκες προβάλλονται ευαίσθητες απέναντι στους ανθρώπους κι όλα γενικά τα πλάσματα, έχουν λίγα καθήκοντα και κανένα σχεδόν δικαίωμα.

Γίνεται σαφής σεξιστικός καταμερισμός εργασίας: οι άνδρες ασχολούνται με τα θέματα της επιστήμης, της γνώσης, της τεχνολογίας, με καθετί που χρειάζεται μυϊκή δύναμη, ενώ οι γυναίκες ασχολούνται με ότι έχει σχέση με τη φροντίδα των άλλων και την περιποίησή τους και είναι πιο εξοικειωμένες από τους άνδρες, στα θέματα της τέχνης(χορός, μουσική, τραγούδι κ.λ.π).

Ο καθηγητής του Ας, ειδικός των Pokemons , ακούγεται να λει ο μαγειρεύει ο ίδιος γιατί η μαγείρισσά του λείπει σε άδεια. Αυτό το σχόλιο αποτελεί σεξιστικό στοιχείο, περιττό για την εξέλιξη της υπόθεσης.

Οι επαγγελματικοί ρόλοι που προβάλλονται εδώ, συμφωνούν με το στερεότυπο βάση του οποίου, οι γυναίκες είναι φτιαγμένες για τις τέχνες, τη λογοτεχνία, τις κοινωνικές υπηρεσίες και υπαλληλικές δουλειές, ενώ οι άνδρες, είναι από τη φύση τους ικανοί να είναι φυσικοί επιστήμονες, μαθηματικοί, μηχανικοί.¹¹³

Υπάρχει η βασική παρέα, στα Pokemons , που λειτουργεί με σεξιστικό τρόπο, καθώς: υπερέχει αριθμητικά το ανδρικό στοιχείο, η μοναδική θηλυκή παρουσία έχει ρόλο βοηθητικό και μόνο, αποτελεί το συμπλήρωμα των αρσενικών και έχει τη μορφή του αντικειμένου.

Επίσης το ανδρικό στοιχείο κυριαρχεί μέσω της συνεχούς επίδειξης της δύναμής του. Ακόμα και οι επιθυμίες τους είναι διαχωρισμένες ανάλογα με το φύλο τους. Σε κάποιο από τα επεισόδια, οι τρεις φίλοι έχουν χαθεί, όταν ξαφνικά βλέπουν ένα φάρο. Οι αντιδράσεις τους είναι οι εξής: ο Ας σκέφτηκε ότι στο φάρο θα υπάρχει τηλέφωνο, ο Μπρόκ σκέφτηκε ότι ο φαροφύλακας θα τους πει που ακριβώς βρίσκονται και η Μίστυ ακούγεται να λει ότι στο φάρο θα υπάρχουν κρεβάτια για να κοιμηθούν, γιατί βαρέθηκε να κοιμάται στο ύπαιθρο. Δεν είναι τυχαίο ότι προβάλλουν το κορίτσι να μην καταλαβαίνει τη σοβαρότητα της κατάστασής τους, πράγμα που είναι στοιχείο σεξισμού.

Οι καθιερωμένες συχνές μάχες μεταξύ των Pokemons και των εκπαιδευτών τους είναι κι αυτές στερεοτυπικές, όσων αφορά τα φύλα, αφού παίρνουν μέρος σ' αυτές, μόνο άνδρες και αρσενικά ή ουδέτερα Pokemons . Όταν, λιγότερο συχνά, μάχονται γυναίκες εκπαιδευτριες, αυτές πάντα χάνουν.

¹¹³ Κατή, Δ. (1990), *Νοημοσύνη και φύλο*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.15.

Μια φορά που αγωνίστηκε η Μίστι, είχε μαζί της Pokemons που ήταν τελείως διαφορετικά από αυτά των αγοριών. Τα δικά της έμοιαζαν με κοσμήματα σε σχήμα αστεριού. Τα κορίτσια σπάνια εμφανίζονται σε μάχες, αλλά όταν γίνεται, προβάλλονται παράλληλα τόσα άλλα σεξιστικά στοιχεία, ώστε υπερκαλύπτουν την αντιστεροτυπική εμφάνιση του γυναικείου φύλου σε αγώνα.

Τα Pokemons της Μίστι θυμίζουν στολίδια γυναικεία, πράγμα που εκφράζει έναν στερεότυπο διαχωρισμό στα είδη των Pokemons που προτιμούν τα δύο φύλα. Και βέβαια, υπάρχει το γυναικείο στερεότυπο που χρησιμοποιεί στολίδια και αξεσουάρ, σε αντίθεση με το ανδρικό στερεότυπο που θέλει τους άνδρες, αδιάφορους σε τέτοια πράγματα.

Μετά από τη μάχη, η Μίστι είδε ότι το Pokemons σε σχήμα αστεριού υπέφερε και ο Ας τη ρώτησε: «που το ξέρεις, αφού δεν έχει ούτε πρόσωπο», εννοώντας το Pokemons αυτό και η Μίστι του απαντά: «το ξέρω γιατί είμαι ευαίσθητη».

Επανέρχεται το στερεότυπο για τη γυναικεία ευαισθησία και την ανικανότητα των ανδρών να καταλάβουν τα συναισθήματα των άλλων. Οι εμφανίσεις καινούριων προσώπων, εκτός των βασικών ηρώων, εκδηλώνονται με σεξιστικό τρόπο επίσης. Οι ρόλοι τους είναι διαχωρισμένοι σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα, όπως για παράδειγμα, ο άνδρας γιατρός και καθηγητής και η γυναίκα νοσοκόμα και πωλήτρια. Οι μοναδικές εξαιρέσεις συνοδεύονται από αποτυχίες, από την πλευρά των γυναικών, όπως η περίπτωση της γυναίκας αστυνομικού, που παρουσιάζεται λίγο ως «χαζούλα».

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, η σειρά των κινουμένων σχεδίων Pokemons, ενισχύει τον σεξισμό που η ίδια η κοινωνία προωθεί.

Το τραγούδι των τίτλων, έχει σκοπό χαρούμενο και «αγωνιστικό», προετοιμάζει για δυναμικά πράγματα και καλεί με το σύνθημά του, που επαναλαμβάνεται, να καταλάβουν όλοι το σκοπό της ιστορίας των Pokemons, που δεν είναι άλλος από τη

συγκέντρωση όλων των Pokemons . Από την αρχή ακόμα, πριν τα παιδιά δουν την ιστορία, έχουν προετοιμαστεί για το περιεχόμενο της σειράς. Το «φύλο» της σειράς είναι αρσενικό και αυτό γίνεται ξεκάθαρο από την αρχή.

Γενικά, στα Pokemons υπερτονίζονται τα ανδρικά στοιχεία: η επιθετικότητα, η αυτονομία, η αυτοπεποίθηση, η εξυπνάδα, η εξουσία, η δύναμη και η ανεξαρτησία. Υπάρχει άνισος αριθμός γυναικείων και ανδρικών προτύπων για ταύτιση, μέσα από τις συγκεκριμένες ιστορίες. Τα κορίτσια απουσιάζουν από ενέργειες που απαιτούν θάρρος, γενναιότητα και επισημτικότητα, πράγμα που επιβεβαιώνει τις αρχικές θεωρητικές υποθέσεις.

Τα κοριτσίστικα στερεότυπα, υπάρχουν σε μεγάλο αριθμό, στη συμπεριφορά των ηρωίδων. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: η καλοσύνη, ο ρομαντισμός, η αγάπη, η αφοσίωση, η πειθαρχία, αλλά και η αδράνεια, ο φόβος, η ανοησία, η δειλία και η υποκρισία.

Παρόλο που στη σειρά των Pokemons , η οργάνωση του χώρου, το ντύσιμο, η εμφάνιση των ηρώων, ο τρόπος ομιλίας των προσώπων, η μουσική και οι κινήσεις είναι μοντέρνα και σύγχρονα, οι ρόλοι και οι σχέσεις υπακούουν στα παραδοσιακά κοινωνικά στερεότυπα.

Σίσσυ: Αυτά τα κινούμενα σχέδια, διαθέτουν στοιχεία τέτοια, που θα έλεγε κανείς, ότι έχουν γραφτεί για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των κοριτσιών κυρίως. Οι ρόλοι που έχουν επιλεγεί και οι συμπεριφορές των ηρώων, προσελκύουν επιλεκτικά τα κορίτσια. Η Σίσσυ διαφέρει από τις υπόλοιπες γυναίκες στη συμπεριφορά της, οι άνδρες τη θαυμάζουν γιατί τα καταφέρνει σε όλα και όλοι την αγαπούν. Ένας λόρδος σε κάποιο επεισόδιο λέει χαρακτηριστικά: «είναι απίθανη γυναίκα και κανείς δε βαριέται κοντά της». Οι γυναίκες, σύμφωνα με τα στερεότυπα των φύλων, θεωρούνται ανιαρές ως προσωπικότητες, από το ανδρικό φύλο και το παραπάνω σχόλιο το αποδεικνύει.

Σε άλλο σημείο, ο πρίγκιπας Κάρλ, λέει στη Σίσσυ: «άραγε υπάρχει κάτι που δεν καταφέρνεις;». Εδώ παρατηρείται θαυμασμός της ικανής σε όλα Σίσσυ, που είναι στοιχείο αντίθετο με τα γνωστά στερεότυπα για τα φύλα.

Επίσης, ο μπαμπάς της Σίσσυ λέει με θαυμασμό, γι' αυτή: «δεν είναι κορίτσι, είναι ανεμοστρόβιλος!»! Μπορεί η Σίσσυ να διαφέρει από τις γυναίκες που λειτουργούν με στερεότυπο για το φύλο τους τρόπο και να τη θαυμάζουν όλοι, όμως ο σεξισμός προς το άτομό της παραμένει: ο ίδιος ο μπαμπάς της ακριβώς επειδή είναι διαφορετική από τις άλλες γυναίκες, της λέει ότι έχει τέτοιο δυναμισμό που δε μοιάζει με κορίτσι τόσο, όσο με ανεμοστρόβιλο.

Τα αγόρια που παρακολουθούν δεν τη θαυμάζουν όμως, γιατί παρά το δυναμισμό της παραμένει σε κάποια βασικά θέματα στερεοτυπικά σύμφωνη με τα κλασικά στερεότυπα. Η ίδια για παράδειγμα θαυμάζει την ανδρική εξυπνάδα στο πρόσωπο του πατέρα της: «μπαμπά είσαι ιδιοφυία».

Τέτοιου είδους σχόλια αντίστοιχα, δεν υπάρχουν στο λόγο των ανδρών για τις γυναίκες. Επίσης, ο καταμερισμός της εργασίας, είναι αυστηρά διαχωρισμένος ανάλογα με το πιο φύλο είναι κατάλληλο για κάθε δουλειά. Όπως όταν ο μπαμπάς της Σίσσυ ανέλαβε να χτίσει ένα σπίτι, μοίρασαν τις δουλειές με τη Σίσσυ: ο μπαμπάς ανέλαβε να ενημερώσει τους μαραγκούς και η Σίσσυ όσους άλλους χωρικούς μπορούσαν να βοηθήσουν. Στους μαραγκούς έπρεπε να μιλήσει ένας άνδρας, που γνωρίζει από χειρωνακτικές εργασίες, ενώ για να καλέσουν όσους μπορούσαν να βοηθήσουν σε κάτι, ήταν μια απλή δουλειά που θα μπορούσε να εκτελεστεί από μια γυναίκα. Η Σίσσυ, μπορεί να είναι άξια σε δραστηριότητες που θεωρούνταν καθαρά ανδρικές ασχολίες, αλλά λόγω της θέσης της, αναγκάζεται να αλλάζει διαρκώς φορέματα, να προσέχει πως μιλάει, να είναι πάντα περιποιημένη. Και όλοι οι υπόλοιποι ρόλοι είναι εξίσου στερεοτυπικοί, σε σχέση με τα φύλα. Ο ρόλος της μητέρας του Φράνς

για παράδειγμα που λει στο γιο της: «σε συγχαίρω, φέρθηκες σαν πραγματικός ήρωας», είναι χαρακτηριστικό δείγμα για το πώς μεγαλώνουν τα αγόρια. Τα αγόρια πιέζονται σε όλη τους τη ζωή άμεσα και έμμεσα, να αποδεικνύουν τον ηρωισμό και τον ανδρισμό τους.

Παρόλο που η Σίσσυ έχει πολλές φορές αποδείξει ότι δεν φοβάται και τα καταφέρνει εξίσου καλά με τους άνδρες, σε περιπτώσεις κινδύνου, κάποια στιγμή που γυρνάει μόνη της στο σπίτι, οι χωρικοί θέλουν να τη συνοδέψουν γιατί στο δάσος έχουν κατέβει λύκοι. Δε χρειαζόταν αυτή η σκηνή για την πλοκή της ιστορίας, κι όμως μπήκε κι αυτό το στερεοτυπικό, για το γυναικείο φύλο, στοιχείο, ασυνείδητα ίσως, αλλά η παρουσία του, ενισχύει τις ανάλογες αντιλήψεις.

Ακόμα, τα τραγούδια της σειράς είναι σεξιστικά και είναι υπερβολικά πολλά στη διάρκεια του κάθε επεισοδίου. Σε κάθε διακοπή για διαφημίσεις ακούγεται και ένα από τα τραγούδια από τα cd της Σίσσυ, που κυκλοφορεί στην αγορά, αλλά και στους τίτλους. Στα τραγούδια αυτά μιλά η Σίσσυ για τον έρωτά της, έτσι πριν ξεκινήσει το επεισόδιο τα παιδιά ξέρουν το κεντρικό θέμα της σειράς. Αυτόματα τα αγόρια, τα οποία έχουν μάθει από το περιβάλλον τους, να μην τους αρέσουν τέτοιου είδους τραγούδια και ερωτικά θέματα, επιλέγουν να μη δουν καθόλου τη σειρά. Το τραγούδι των τίτλων είναι πλούσιο σε στερεοτυπίες για τα γυναικείο φύλο. Τα λόγια είναι τα εξής: «σε τι να ορκιστώ για σένα και πώς να σου δείξω πως σ' αγαπώ, εσύ είσαι τα πάντα για μένα, πως θα είμαι δικιά σου όσο ζω. Στα όνειρά μου ψάχνω, το λόγο που υπάρχω, το χαμόγελό σου είναι η απάντηση. Σαν εμένα καμιά δε θα σ' αγαπήσει, σαν και μένα καμιά δε θα σε φιλήσει, από μένα καμιά ποτέ δε θα σε χωρίσει».

Η «δυναμική» Σίσσυ, ψάχνει να βρει το λόγο ύπαρξής της και τελικά καταλαβαίνει ότι ζει για να βλέπει το χαμόγελο του αγαπημένου της, που είναι τα πάντα γι' αυτήν. Φαίνεται μια γυναίκα χωρίς φιλοδοξίες, με μοναδική της επιθυμία να είναι μα-

ζί με τον άνδρα που αγαπάει και χωρίς άλλο ενδιαφέρον στη ζωή της. Παρουσιάζεται η γυναικεία εξάρτηση, από τον άνδρα και η ρητή παραδοχή ότι είναι απόκτημα του αγαπημένου της, θα είναι «δικιά του». Για άλλη μια φορά, η γυναίκα εικονίζεται στη θέση του αντικειμένου του άνδρα, που είναι δικό του και το κάνει ότι θέλει.

Τα πλάνα στα οποία περιέχονται άνδρες, είναι περισσότερα από αυτά στα οποία περιέχονται γυναίκες, παρά το γεγονός ότι η πρωταγωνίστρια είναι κορίτσι. Οι άνδρες – ήρωες είναι περισσότεροι από τις ηρωίδες. Με το χαρακτήρα της Σίσσυ έγινε μια προσπάθεια από τους δημιουργούς, να προβάλλουν ένα γυναικείο πρότυπο ισοτόμιο με τα ανδρικά. Παρά το γεγονός ότι η Σίσσυ, συγκεντρώνει τα «γυναικεία» και τα «ανδρικά»προτερήματα, η όλη σειρά παραμένει σεξιστική. Το ρομαντικό ερωτικό στοιχείο είναι υπερτονισμένο και συγκαλύπτει όλα τα άλλα μη στερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Ο ρόλος της Σίσσυ ξεφεύγει αρκετά από τα καθιερωμένα γυναικεία στερεότυπα, αλλά οι άλλοι ρόλοι ενθαρρύνουν τη διαφοροποίηση των φύλων.

Με εξαίρεση τη Σίσσυ που είναι ιδιαίτερα καλή σε όλους τους τομείς, κάτι που και αυτό είναι λίγο εξωπραγματικό για τους ανθρώπους κάθε φύλου, οι υπόλοιπες γυναίκες, ανάλογα με την κοινωνική τους θέση, παρουσιάζονται διαφορετικές σε σχέση με τους άνδρες, ως προς τις απόψεις τους για τον άνθρωπο, την οικογένεια, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις και τον καταμερισμό της εργασίας.

Ως προς το ρόλο της Σίσσυ βλέπουμε μια αντίθεση με την πραγματικότητα, καθώς δεν υπάρχουν ούτε άνδρες ούτε γυναίκες που να τα καταφέρνουν τέλεια σε όλα. Ως προς τους γυναικείους ρόλους, οι ασχολίες είναι χωρισμένες ανάλογα με τα φύλα. Οι απλές γυναίκες, είναι στο σπίτι, κι ασχολούνται με την ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές δουλειές ή εργάζονται ως υπηρέτριες στο παλάτι. Τα δικαιώματά τους είναι ελάχιστα, ενώ οι υποχρεώσεις τους πολλές. Οι άντρες τους εργάζονται και τις προστατεύουν. Η οικογενειακή ζωή είναι το σημαντικότερο πράγμα γι' αυτές.

Οι γυναίκες που ανήκουν στην ανώτερη τάξη, έχουν περισσότερα δικαιώματα και λιγότερα καθήκοντα, δεν είναι αναγκασμένες να ασχολούνται με οικιακές δουλειές, γιατί τις έχουν αναλάβει άλλες γυναίκες που τις υπηρετούν, αλλά κι αυτές ενδιαφέρονται για την οικογένεια, με διαφορετικό όμως τρόπο. Οι άνδρες του περιβάλλοντός τους είναι υπεύθυνοι για τα σοβαρά θέματα, με εξαίρεση την αυτοκράτειρα Σοφία, που λόγω της θέσης της ασχολείται και με σημαντικά ζητήματα κοινωνικής και πολιτικής φύσεως.

Υπάρχει και το στερεότυπο για τη γυναικεία ζήλια, που στη σειρά αυτή προβάλλεται συνεχώς, μέσα από το πρόσωπο της Έλενας, η οποία μισεί τη Σίσσυ επειδή είναι αγαπητή σε όλους. Σ' ένα σημείο η Έλενα αναφερόμενη στη Σίσσυ ακούγεται να λει: «το φόρεμά μου καταστράφηκε. Αυτή φταιει για όλα». Εδώ βέβαια δε φαίνεται μόνο η γυναικεία ζήλια, αλλά και το στερεότυπο της διαρκούς ενασχόλησης των γυναικών, με την εμφάνισή τους. Στο πρόσωπο της Έλενας επίσης, παρουσιάζεται και το στερεότυπο της γυναικείας πλεονεξίας και της ψευτιάς.

Οι ανδρικοί ρόλοι είναι στερεοτυπικά σχεδιασμένοι: οι άνδρες είναι μέλη της φρουράς, του στρατού, της αστυνομίας, στα υψηλά αξιώματα, στην πολιτική, απλοί οικογενειάρχες που δουλεύουν για να συντηρήσουν τις οικογένειές τους, συνομότες. Όσοι είναι σε θέση υπηρέτη, έχουν ανώτερες θέσεις από τις γυναικείες υπηρεσίες, είναι πιο πολύ υπεύθυνοι σε κάποιο τομέα και οργανώνουν τα θέματα υπηρεσίας. Όλοι οι άνδρες στη σειρά αυτή, έχουν ανώτερα καθήκοντα αλλά και πολλά δικαιώματα και είναι αυτοί που έχουν την ευθύνη στα χέρια τους, είναι οι αρχηγοί και οι γυναίκες τους έχουν βοηθητικό ρόλο.

Εξαίρεση αποτελούν ο πρίγκιπας Φράνς και ο αδερφός του, που είναι ευαίσθητοι στον πόνο των άλλων και αν και θα μπορούσαν λόγω της θέσης τους να εκμεταλλεύονται τους άλλους, αυτοί είναι δίκαιοι και καλόψυχοι. Χαίρονται με τις ομορ-

φίες της φύσης και με άλλα απλά πράγματα. Γενικά, γίνονται προσπάθειες μέσα από τα πρόσωπά τους, να προβληθούν ανδρικοί μη-στερεοτυπικοί ρόλοι. Το ίδιο ισχύει και για το ρόλο του μπαμπά της Σίσσυ, ο οποίος καταλαβαίνει τις ευαισθησίες της και την καμαρώνει.

Συνολικά όμως, παρά τις παραπάνω εξαιρέσεις, η στερεοτυπία στη συμπεριφορά των φύλων είναι δεδομένη. Ο μπαμπάς της Σίσσυ λει κάπου: «επιτίθεστε και σε γυναικόπαιδα τώρα;». Οι γυναίκες είναι σαν τα παιδιά, αδύναμες και χρειάζονται προστασία, σύμφωνα με τα κοινωνικά πιστεύω και τα παραπάνω λόγια, τα προβάλλουν με επιτυχημένο τρόπο.

Το δεδομένο που ισχύει στην πραγματικότητα, είναι ότι από πολύ μικρή ηλικία, τα αγόρια και τα κορίτσια μαθαίνουν να διαχωρίζουν τις δραστηριότητες και τις στάσεις σε ανδρικές και γυναικείες. Η συγκεκριμένη σειρά, προβάλλει έντονα αυτόν το διαχωρισμό δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα οι μικροί τηλεθεατές να μαθαίνουν και μέσω της τηλεόρασης, την ίδια διάκριση.

Αρχικά, φαίνεται ότι η γυναίκα, μέσα από το πρόσωπο της Σίσσυ, αντιμετωπίζεται θετικά, ότι κατέχει ανώτερη θέση και είναι εξίσου αξια με τους άνδρες. Μια προσεκτικότερη ερμηνεία, αποκαλύπτει τα όρια μέσα στα οποία περιορίζεται η δράση των γυναικών. Συνολικά, τα κοινωνικά στερεότυπα για τα κορίτσια, που προβάλλονται εδώ είναι: η ευγένεια, η καλοσύνη, η τρυφερότητα, η αγάπη, ο έρωτας, η αφοσίωση στα αδέρφια, η υπομονή, η μετριοφροσύνη, η απλότητα, η πειθαρχία και η εργατικότητα. Ακόμα, προβάλλονται: η ζήλια, η δειλία, ο φόβος και η υποκρισία.

Τα καθιερωμένα ανδρικά στερεότυπα που εντοπίζονται εδώ, είναι: η δύναμη, η επιθετικότητα, το θάρρος, η εξουσία, η εξυπνάδα, το κύρος, η επισημτικότητα, η εργατικότητα, η ανεξαρτησία, τα ηγετικά προσόντα και η αυτοπεποίθηση.

Στη συνέχεια θα παρουσιασθούν επιλεκτικά μια σειρά από πλάνα των δύο τηλεοπτικών σειρών τα οποία αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται η έννοια της ταυτότητας του φύλου.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΛΑΝΩΝ

ΣΙΣΣΥ

Σεκάνς 1^η :

Πλάνο 1:

Εικόνα: τα δυο κοριτσάκια αδερφάκια της Σίσσυ, το ένα κρατάει μια κούκλα, κι η Σπίθα(το σκυλί της Σίσσυ), μπαίνουν σ' ένα ακατοίκητο σπίτι του κήπου.

Λόγος: το μεγαλύτερο κορίτσι λει στο μικρότερο: «μη φοβάσαι...»

Σχόλια: παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο κορίτσι προστατεύει το μικρότερο, όπως απαιτεί το κλασικό στερεότυπο των κοριτσιών που είναι δεδομένο ότι έχουν το μητρικό ένστικτο και πρέπει από μικρά να φροντίζουν τα μικρότερα αδέρφια τους, ειδικά όταν αυτά είναι κορίτσια. Επίσης, δεν είναι τυχαίο ότι έχουν βάλει ένα κορίτσι να φοβάται να μπει σ' ένα ακατοίκητο σπίτι, ενώ ένα αγόρι θα ήταν απαράδεκτο να φοβάται για ένα τέτοιο ασήμαντο γεγονός.

Πλάνο 2:

Εικόνα: τα δυο κορίτσια στο βάθος να φαίνονται ανάμεσα από δυο πόδια σε κοντινό πλάνο.

Λόγος: ακούγεται η φωνή αυτού του οποίου τα πόδια μόνο φαινόντουσαν να λει: «πίσω χωριάτες, είμαι ο τρομερός κόμης Άρκας!»

Σχόλια: αυτή είναι η φωνή του ενός από τα δίδυμα αδέρφια τους- όπως θα φανεί στο επόμενο πλάνο-, που είναι άγρια, όπως θα «ταίριαζε» σ' ένα αγόρι. Το αγόρι «παίζει» τον κακό κόμη, ενώ τα κορίτσια έχουν την κούκλα τους! Σαφής στερεοτυπικός διαχωρισμός των παιχνιδιών σε αγορίστικα και κοριστίστικα!

Πλάνο 3:

Εικόνα: το αγόρι που μιλούσε πριν και φαινόταν μόνο τα πόδια του, τώρα φαίνεται ολόκληρο, ανεβασμένο πάνω σ' ένα τραπέζι, να κρατάει μια κουτάλα για ξίφος και να την κουνάει αναλόγως.

Λόγος: συνεχίζει την προηγούμενη φράση: «... και έχετε εισβάλλει στη γη μου!»

Σχόλια: μιμείται ένα ανδρικό πρότυπο ενός κακού κόμη που ταλαιπωρεί τους χωρικούς και χρησιμοποιεί αντικείμενα του σπιτιού για να έχει όπλα. Στο φανταστικό παιχνίδι ρόλων, δεν περιορίζεται στη χρήση αντικειμένων, αλλά χρησιμοποιεί και τις αδερφές του ως αντικείμενα, για το παιχνίδι του, καθώς τις ονομάζει χωριάτες. Ήθελε κάποιους για να παίξουν το ρόλο των εχθρών και η εμφάνιση των κοριτσιών του «ήρθε κουτί!». Τι πιο ταιριαστό με τα στερεότυπα, στο παιχνίδι ενός αγοριού, να ονομάζονται αντίπαλοι τα κορίτσια, χωρίς καν να ρωτηθούν.

Πλάνο 4:

Εικόνα: τα δυο κορίτσια και ο σκύλος.

Λόγος: το μεγαλύτερο κορίτσι μιλάει στον εχθρικό αδερφό της: «έλα, άσε μας να παίζουμε εδώ...».

Σχόλια: το κορίτσι συνηθίζεται σύμφωνα με τα στερεότυπα για τα φύλα, να παρακαλάει το αγόρι να του κάνει μια χάρη, ενώ είναι ένα σπίτι άδειο, στο οποίο όλοι θα μπορούσαν να παίξουν, με ότι ήθελαν ο καθένας. Θα μπορούσε αποφασιστικά να του πει ότι ήρθαν να παίξουν στο σπίτι αυτό και υπάρχει χώρος για όλους, κι όχι να τον παρακαλάει να τις αφήσει να χρησιμοποιήσουν το χώρο για το παιχνίδι τους. Η αποφασιστικότητα, σύμφωνα με τα στερεότυπα, δεν ταιριάζει στα κορίτσια, ενώ η παρακλητική στάση είναι συνηθισμένο στοιχείο γι' αυτά.

Πλάνο 5:

Εικόνα: ο αδερφός ανεβασμένος σ' ένα ψηλό δοκάρι, με σουρωτήρι στο κεφάλι για κράνος και την κουτάλα στο χέρι, με θυμωμένη έκφραση.

Λόγος: με δυνατή και άγρια φωνή, της απαντάει: «ξέχνα το !»

Σχόλια: ο αδερφός εμφανίζεται πάντα δυναμικός, παραμένει εχθρικός, δεν λυγίζει στα παρακάλια, γιατί αυτό έχει μάθει ότι ταιριάζει σ' έναν πραγματικό άνδρα. Κυριαρχεί στο χώρο και τον θεωρεί δικό του ενώ είναι όλης της οικογένειας. Από αυτό φαίνεται ότι μπροστά στην εκμάθηση των «σωστών», για τα φύλα, συμπεριφορών, δεν έχει μάθει ότι όλα τα μέλη μιας ομάδας μοιράζονται τους χώρους και τα αντικείμενα.

Πλάνο 6:

Εικόνα: εμφανίζονται και τα δυο αγόρια αδέρφια στην οθόνη, εξοπλισμένα με τα καταρολικά για όπλα και πολύ θυμωμένοι.

Λόγος: ο ένας λει: «εμείς αποφασίζουμε ποιος...» και ο άλλος συμπληρώνει: «... και ποιος δεν...».

Σχόλια: η εμφάνιση του δεύτερου αδερφού με την ίδια συμπεριφορά, τονίζει περισσότερο την στερεοτυπία ανάμεσα στα φύλα και τα λόγια τους δείχνουν ξεκάθαρα όχι μόνο την εξουσία τους ως προς τα κορίτσια, αλλά παραπέμπουν και γενικότερα στην εξουσία των ανδρών στην κοινωνία μας. Οι άνδρες αποφασίζουν και οι γυναίκες εκτελούν: ένα στερεότυπο για τα φύλα που προβάλλεται ξεκάθαρα στα παιδιά.

Πλάνο 7:

Εικόνα: μόνο το μεγάλο κορίτσι που κρατάει την κούκλα ψηλά και τη δείχνει.

Λόγος: μιλάει στον αδερφό που εμφανίστηκε στην αρχή και της απαγόρευσε να μείνουν εκεί και του λει: «τι θα έλεγες, αν σε αφήσω να παίζεις με τη Λούσι(την κούκλα);»

Σχόλια: το κορίτσι συνεχίζει να παρακαλάει, προτείνοντας αυτή τη φορά να του δώσει την αγαπημένη της κούκλα. Η υποταγή και η θυσία αγαπημένων πραγμάτων, είναι χαρακτηριστικό «κοριτσίστικο», σύμφωνα με τα στερεότυπα. Επίσης, το κορίτσι

μιμείται τη συμπεριφορά του αγοριού και χρησιμοποιεί το ρήμα «αφήνω», επειδή κι εκείνος προηγούμενα δεν την άφησε να μείνει.

Πλάνο 8:

Εικόνα: το μεγάλο κορίτσι και τα δυο αγόρια. Το μεγαλύτερο αγόρι αρπάζει την κούκλα από τα χέρια του κοριτσιού.

Λόγος: το ένα αγόρι λει: «... να της κόψουμε το κεφάλι.» και το άλλο αγόρι: «... να της βγάλουμε τα χέρια και τα πόδια».

Σχόλια: η βιαιότητα είναι κάτι που συνηθίζεται στα αγόρια, όχι όμως στα κορίτσια. Τα αγόρια αδιαφόρησαν για την θυσία του κοριτσιού να τους δώσει την κούκλα του. Γιατί άλλωστε να φερθούν διαφορετικά αφού η ευαισθησία, είναι κοριτσίστικο χαρακτηριστικό.

Πλάνο 9:

Εικόνα: το μεγάλο κορίτσι παίρνει την κούκλα από τα χέρια των αδερφών της.

Λόγος: Το κορίτσι απαντά στον έναν αδερφό που την είχε πληγώσει περισσότερο: « είσαι αηδιαστικός! Έλα Ελίζα.»

Σχόλια: το κορίτσι εκφράζει την αηδία του για τη συμπεριφορά του αδερφού της και βέβαια όπως αναμενόταν να γίνει από ένα κορίτσι, σταμάτησε τις προσπάθειες να παίξουν στον ίδιο χώρο.

Πλάνο 10:

Εικόνα: τα κορίτσι φεύγουν και τα αγόρια καμαρώνουν!

Λόγος: το μεγάλο κορίτσι λει στην αδερφή της: «δεν έχουμε καμιά σχέση μ' αυτούς τους άγριους». Από τα αγόρια ακούστηκαν κραυγές για να τρομοκρατήσουν κι άλλο τα κορίτσια και να τραπούν γρήγορα σε φυγή.

Σχόλια: τα κορίτσια να χάνουν από έναν «αγώνα» με αγόρια, είναι συνηθισμένη στερεότυπη εικόνα. Το να χαρακτηρίζονται τα αγόρια «άγριοι», είναι επίσης συνηθισμέ-

νο και στερεότυπο. Τα κορίτσια αντίθετα πιστεύεται ότι είναι από τη φύση τους ήρεμα και γλυκά. Η φράση τους δηλώνει ξεκάθαρα την διαφορά αγοριών – κοριτσιών. Οι δυνατές κραυγές των αγοριών δίνουν έμφαση στο θρίαμβό τους και είναι μέσα στα επιτρεπόμενα πλαίσια της αγορίστικης συμπεριφοράς τους. Τα κορίτσια σχεδόν ποτέ δεν παρουσιάζονται να κραυγάζουν από θυμό ή για να τρομάξουν κάποιον. Τα κορίτσια πρέπει να είναι ήρεμα, όταν παρουσιάζονται να κραυγάζουν, είναι τις περισσότερες φορές, κραυγές τρόμου.

Σεκάνς 2^η:

Πλάνο 1:

Εικόνα: η Σίσσυ χτενίζεται και κοιτάει στον καθρέφτη.

Λόγος: σιγοτραγουδάει.

Σχόλια: η Σίσσυ μπορεί να είναι μια πριγκίπισσα διαφορετική, δηλαδή δυναμική, ικανή σε όλα και επαναστάτρια, αλλά δεν παύει να παρουσιάζεται και στον στερεοτυπικό ρόλο της γυναίκας. Ως τέτοια, η Σίσσυ περιποιείται τον εαυτό της για να διατηρείται όμορφη.

Πλάνο 2:

Εικόνα: η Σίσσυ κοιτιέται στον καθρέφτη που κρατάει στα χέρια της και μελαγχολεί.

Λόγος: Η Σίσσυ μονολογεί: «ω! Φρανς θα καταφέρουμε να' μαστε ποτέ εμείς οι δυο ευτυχισμένοι;»

Σχόλια: καθαρά σεξιστική σκηνή, μια γυναίκα ασχολείται με την εμφάνισή της και ταυτόχρονα σκέφτεται αυτόν που αγαπάει και το μέλλον τους. Υπάρχει αυτό το στερεότυπο ακόμα, για τις γυναίκες. Θεωρούν, ότι δεν ασχολούνται με τίποτα άλλο τόσο πολύ όσο με την εμφάνισή τους και το μελλοντικό τους γάμο.

Πλάνο 3:

Εικόνα: μόνο ο καθρέφτης, που δείχνει τη Σίσου νύφη!

Λόγος: κανένας.

Σχόλια: για να γίνει εντελώς ξεκάθαρο και για τον πιο μικρό τηλεθεατή, προβάλλεται η γυναικεία σκέψη και μέσα από την εικόνα της νύφης, η οποία περιορίζεται στην επιθυμία για γάμο.

POKEMONS:

Σεκάνς 1^η:

Πλάνο 1:

εικόνα: ο Ας, ο Μπρόκ και η Μίστι, μαζί με το πόκεμόν τους τον Πίκατσου περπατούν στην ύπαιθρο, κοιτώντας με απορία κάτι.

Λόγος: Δε μιλάει κανείς.

Ήχος: σιγανή μουσική υπόκρουση.

Σχόλια: είναι η γνωστή παρέα, το μόνο σχόλιο εδώ είναι αυτό που έχει ειπωθεί ήδη στο κυρίως κείμενο, ότι στην παρέα κυριαρχούν τα αγόρια.

Πλάνο 2:

Εικόνα: ένα πλήθος ανδρών, με αξίνες, φτυάρια και σακίδια περπατούν.

Λόγος: Δε μιλάει κανείς.

Ήχος: μουσική πιο δυνατή από πριν, που ταιριάζει σε περπάτημα και ο θόρυβος από τα παπούτσια στο δρόμο.

Σχόλια: οι άνθρωποι που χρησιμοποιούν αξίνες και φτυάρια και έχουν γεμάτα σακίδια, θεωρείται δεδομένο ότι πρέπει να είναι άνδρες, γιατί μόνο αυτοί έχουν την απαιτούμενη μυϊκή δύναμη για κάτι τέτοιο. Επίσης, θεωρείται πιο πιθανό να ενδιαφέρει το σκάψιμο, ένα αγόρι παρά ένα κορίτσι.

Πλάνο 3:

Εικόνα: κοντινή, φαίνεται μόνο το πρόσωπο του Άς.

Λόγος: Ο Άς λέει: «αναρωτιέμαι τι κάνουν όλοι αυτοί με τα φτυάρια και τις αξίνες!»

Σχόλια: ενώ στο πρώτο πλάνο, όλοι έδειχναν απορία γι' αυτό που έβλεπαν, το πλήθος που περνούσε, ο Άς εξέφρασε την απορία του με λόγια. Είναι ο πρωταγωνιστής αλλά είναι και αγόρι, κι έτσι προτιμήθηκε.

Πλάνο 4:

Εικόνα: ένα πλάνο αργό από πάνω προς τα κάτω, εμφανίζει αρχικά δυο πόδια, στη συνέχεια το σώμα και μετά ολόκληρο το σώμα ενός αγοριού., με φόντο χτυπητά χρώματα άσχετα, αφύσικα με τον υπόλοιπο χώρο, σαν εφέ. Το παιδί κρατούσε κι αυτό αξίνα και εξοπλισμό αντίστοιχο με των άλλων.

Ήχος: ξαφνικά δυνάμωσε και άλλαξε ο σκοπός, ήταν μουσική σαν αυτές που έχουν στα τσίρκα όταν παρουσιάζουν επικίνδυνα νούμερα, μουσική πομπώδη.

Λόγος: το παιδί είπε: « γεια», μ' ένα υπεροπτικό και περήφανο ύφος.

Σχόλια: ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάστηκε το αγόρι αυτό μπροστά τους φανέρωνε δυναμισμό και ένταση. Ήταν ο αντίπαλος του Άς και η εμφάνισή του δήλωνε ότι ήρθε να προκαλέσει την οργή του. Τέτοια υπεροπτική εμφάνιση συνηθίζεται στην παρουσίαση αγοριών συνήθως και σπάνια κοριτσιών.

Πλάνο 5:

Εικόνα: φαίνεται μόνο το πρόσωπο του αγοριού του Γκάρι.

Λόγος: ο Γκάρι λέει στον Άς: «Άς πάντα αργοπορημένος και πάντα ανίδεος!»

Σχόλια: ο ανταγωνισμός και η πρόκληση, καθώς επίσης και η τάση για καυγάδες είναι συνήθως στοιχείο των ανδρών, σύμφωνα με τα σεξιστικά πρότυπα.

Πλάνο 6:

Εικόνα: το πρόσωπο του Άς, με τεράστιο στόμα και μάτια που δήλωναν απορία.

Λόγος: ο Άς λέει στον Γκάρι: «ε! Γκάρι!»

Σχόλια: η απορημένη έκφραση του Ας για το πώς βρέθηκε ο αντίπαλός του στο μέρος εκείνο, τον ανησυχεί γιατί ξέρει τι θα επακολουθήσει ύστερα από τον χαρακτηρισμό του Γκάρι προς το άτομό του. Όσο κι αν δεν ξέρει τι γίνεται, πρέπει να μην αφήσει το σχόλιο του «εχθρού» αναπάντητο. Όλοι θα περίμεναν από ένα αγόρι που το αποκαλούν «ανίδεο» ν' αντιδράσει και να ζητήσει το λόγο.

Πλάνο 7:

Εικόνα: όλοι οι φίλοι και ο Γκάρι.

Λόγος: ο Ας λέει στο Γκάρι: «γιατί είσαι ντυμένος έτσι;» ο Γκάρι απαντά: «μα για τις ανασκαφές που γίνονται εδώ. Ψάχνουμε για απολιθώματα προϊστορικών Pokemons». Οι άλλοι απορούν: «προϊστορικά Pokemons ;»

Σχόλια: ο Ας παρόλο που πρέπει να δείξει το θυμό του για τον χαρακτηρισμό του ως ανίδεο, προτιμά να μάθει τι κάνει ο Γκάρι και οι άλλοι εξοπλισμένοι έτσι. Η γνώση για το τι γίνεται στην περιοχή προέρχεται από το Γκάρι που είναι αγόρι και ένα αγόρι είναι πιο συνηθισμένο να ασχολείται και να ξέρει τέτοιου είδους πράγματα. (Αυτό άλλωστε ενισχύεται κι αργότερα που θα εμφανιστεί ένας κύριος ειδικός στα απολιθώματα.).

Πλάνο 8:

Εικόνα: έξι μαζορέτες ντυμένες αναλόγως που χορεύουν.

Ήχος: αλλαγή μουσικής για να χορέψουν οι μαζορέτες.

Λόγος: οι μαζορέτες λένε με τις ανάλογες κινήσεις, ένα επαναλαμβανόμενο δίστυχο: «Γκάρι, Γκάρι είσαι ωραίος, Γκάρι, Γκάρι είσαι σπουδαίος!»

Σχόλια: εκτός από Μίστι που εμφανίστηκε λίγο και είναι από τους βασικούς χαρακτήρες σ' αυτά τα κινούμενα σχέδια, εμφανίζονται κορίτσια ως μαζορέτες. Ο ρόλος αυτός είναι καθαρά σεξιστικός, άλλωστε δεν υπάρχουν αγόρια που να κάνουν το ίδιο πράγμα και στην πραγματικότητα. Θα ήταν απαράδεκτο για έναν άνδρα να διασκεδά-

ζει τον κόσμο στα διάφορα θεάματα με τα χορευτικά του, ενώ ο χορός και η ικανότητα να διασκεδάζουν τους άλλους, ταιριάζει στις γυναίκες. Τα λόγια από το δίστιχο είναι άκρως σεξιστικά επίσης. Αποκαλούν το Γκάρι σπουδαίο και ωραίο, χωρίς να έχει κάνει κάτι πριν. Είναι σπουδαίος άραγε, γιατί απλά και μόνο είναι άνδρας; Ξαναβρίσκουμε κι εδώ τις γυναίκες με ρόλο μόνο συμπληρωματικό των ανδρών. Στη συγκεκριμένη σκηνή απλά υπάρχουν για να θαυμάσουν το Γκάρι.

Πλάνο 9:

Εικόνα: ο Ας και ο Γκάρι, από τη μέση και πάνω. Ο Γκάρι καμαρώνει και χαίρετά τις κοπέλες.

Λόγος: ο Γκάρι λει στις μαζορέτες: «σας ευχαριστώ». Και μετά λει: «όμως γιατί χάνω τόσο χρόνο. Πρέπει να βρω τα απολιθώματα πριν από τους άλλους». Προς τον Ας, λει: «Δε θέλω να γίνω αποτυχημένος σαν κι εσένα».

Σχόλια: ευχαριστεί τις θαυμάστριές του, γιατί πρέπει σ' αυτές τις περιπτώσεις οι άνδρες να είναι ευγενείς, αλλά δεν θέλει και να χάνει χρόνο ασχολούμενος με τις γυναίκες, ενώ έχει τόσο σοβαρότερη ασχολία, όπως το να βρει τα Pokemons . Προβάλλεται η γνωστή άποψη για τις γυναίκες που πλαισιώνουν τους άνδρες για λίγο, αλλά στις σοβαρές δραστηριότητες, αυτές δεν έχουν θέση. Ο Γκάρι δεν ξεχνά να ξαναπροκαλέσει τον Ας, τον αγγίζει στο ευαίσθητο σημείο για έναν άνδρα, που είναι η επιτυχία κι ο ανταγωνισμός για το ποιος θα πετύχει γρηγορότερα και περισσότερα πράγματα.

Πλάνο 10:

Εικόνα: η Μίστι, ο Μπρόκ προσπαθούν να συγκρατήσουν τον θυμωμένο Ας, του οποίου το στόμα για να δείχνει θυμωμένο είναι τεράστιο και οι γροθιές του σφιγμένες.

Λόγος: ο Μπρόκ του λει να ηρεμήσει και ο Ας λει: « εγώ αποτυχημένος;»

Σχόλια: η ντροπή και ο θυμός του Ας είναι μεγάλη, γιατί τον είτε ο αντίπαλός του ανίδεο και τώρα αποτυχημένο, κι αυτός, απαράδεκτο για αγόρι, δεν αντέδρασε τόσο δυναμικά όσο θα έπρεπε κατά τη στερεότυπη άποψή του.

Πλάνο 11:

Εικόνα: κοντινή, φαίνεται μόνο το νευριασμένο πρόσωπο του Ας και οι σφιγμένες του γροθιές.

Λόγος: Ας: «ο εξυπνάκιας! Θα βρω ένα απολίθωμα Pokemons , πριν καν προλάβει ν' αρχίσει το σκάψιμο.»

Σχόλια: λει το Γκάρι εξυπνάκια, για να τονίσει στους φίλους του που τον βλέπουν και τον ακούν, ότι παρόλα όσα έγιναν, ο Γκάρι κάνει τον έξυπνο, αλλά δεν είναι πραγματικά. Για αυτό κι ο ίδιος θα τα καταφέρει καλύτερα από τον Γκάρι. Η αντίδραση του Ας, είναι τέτοια γιατί θέλει να αποκαταστήσει στα μάτια των φίλων του τουλάχιστον, τη δόξα και τη δύναμή του. Ο Γκάρι τον υποβίβασε, αλλά για τους φίλους του πρέπει οπωσδήποτε να παραμείνει ο γενναίος Ας.

Πλάνο 12:

Εικόνα: ο Μπροκ και η Μίστι.

Λόγος: Μπροκ: «Δε νομίζω ότι είναι σωστό να ξεθάψουμε τα απολιθωμένα Pokemons , που αναπαύονται στη γη τόσα χρόνια» και η Μίστι: «αφού είναι στη γη τόσα χρόνια, μπορεί να θέλουν να πάρουν λίγο αέρα.»

Σχόλια: μια άποψη σεβαστή μπαίνει στο λόγο ενός αγοριού, ενώ το κορίτσι μπορεί να πει λόγω του φύλου του μια ανοησία, είναι αναμενόμενο.

Πλάνο 13:

Εικόνα: όλοι οι φίλοι μαζί.

Λόγος: ο Ας στη Μίστι: «μ! σκεφτόσουν πολύ ώρα για να το πεις αυτό;»

Σχόλια: ο Ας ειρωνεύεται τη Μίστι, της δηλώνει ότι αυτά που λει δε χρειάζονται πολύ σκέψη, κάτι με το οποίο το κοινωνικό στερεότυπο για τα κορίτσια, συμφωνεί. Τα κορίτσια λειτουργούν σύμφωνα με το συναίσθημα κι όχι με τη λογική, δε βάζουν το μυαλό τους να σκεφτεί, σύμφωνα με τα κλασικά στερεότυπα των φύλων. Δεν έφτανε μόνο ότι, έγιναν σεξιστικές επιλογές στα πρόσωπα του προηγούμενου πλάνου, στο οποίο το αγόρι είπε μια σοβαρή άποψη και το κορίτσι μια ανόητη, αλλά ενισχύεται η στερεοτυπική αντίληψη για τη διαφορετική ευφυΐα των φύλων, με το να βάζουν και τον Ας να μειώνει τη φίλη του, με αυτόν τον τρόπο.

Σεκάνς 2^η:

Πλάνο 1:

Εικόνα: οι τρεις γνωστοί φίλοι και το πόκεμόν τους(η Μίστι, ο Ας, ο Μπρόκ κι ο Πίκατσου), και ένα άλλο ροζ Pokemons που το χαρακτηριστικό του είναι ότι ξέρει να τραγουδάει. Όλοι είναι ανήσυχοι.

Λόγος: η Μίστι λει στο ροζ Pokemons : «τι σου συμβαίνει;» ο Ας λει: «γιατί είναι θυμωμένο;» και η Μίστι ρωτάει: «μήπως θύμωσε γιατί κοιμηθήκαμε την ώρα που τραγουδούσε;»

Σχόλια: ενώ όλα σχεδόν τα Pokemons έχουν περίεργη όψη και χρώματα ουδέτερα, αυτό που ξέρει να τραγουδάει είναι ροζ, ένα καθαρά κοριτσίστικο χρώμα, σύμφωνα με τα στερεότυπα των φύλων. Έχουν συνδυάσει το ροζ χρώμα με το τραγούδι, πράγμα όχι τυχαίο, γιατί και το τραγούδι όπως και κάθε καλλιτεχνικό είδος αρμόζει καλύτερα σε μια γυναίκα. Το φύλο του συγκεκριμένου Pokemons είναι ουδέτερο, το αποκαλούν «το τσίκλιπουφ», αλλά αποπνέει κάτι που παραπέμπει σε γυναίκες.

Όλοι ανησυχούν για το τι έχει το Pokemons , αλλά μόνο η Μίστι, ως γυναίκα, έδωσε μια πιθανή εξήγηση γιατί μπορεί να έχει θυμώσει μαζί τους. Η εξήγηση που δίνει δείχνει την ευαισθησία της απέναντι στους άλλους κι απέναντι στο τραγούδι.

Πλάνο 2:

Εικόνα: ο Μπροκ με τα χέρια του στο στήθος και ειρωνικό ύφος.

Λόγος: απευθύνεται στη Μίστι και της λει: «μπα, Δε νομίζω. Είναι λόγος αυτός για να θυμώσει κανείς;»

Σχόλια: το γεγονός ότι ένα αγόρι ειρωνεύεται τη φίλη του είναι συνηθισμένο, οι άνδρες νομίζουν ότι είναι δικό τους μόνο προνόμιο να κάνουν σχόλια έξυπνα. Από μια γυναίκα δεν περιμένουν κάτι τέτοιο. Το σημαντικό εδώ είναι ότι ως αγόρι, δε θεωρεί σοβαρό λόγο για να θυμώσει κάποιος, το να κοιμηθούν οι άλλοι την ώρα που αυτός τραγουδάει για αυτούς. Το τραγούδι δεν θεωρείται από τους άνδρες σοβαρή ασχολία άξια σεβασμού, σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα.

Πλάνο 3:

Εικόνα: ο Ας, η Μίστι και το Pokemons .

Λόγος: η Μίστι: «εμένα πάντως δεν θα μου άρεσε να τραγουδάω και ^{να} κοιμούνται οι άλλοι». Οι άλλοι δυο είπαν: «ούτε κι εμένα».

Σχόλια: το κορίτσι είτε τι θα αισθανόταν το ίδιο, αν δεν σέβονταν το τραγούδι της. Έδειξε με τη στάση της όχι μόνο ότι τα κορίτσια είναι πιο ευαίσθητα από τα αγόρια, αλλά κι ότι εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ενώ τα αγόρια δεν εκδηλώνονται . Αυτές είναι στερεοτυπικές για τα φύλα απόψεις που περνούν στα παιδιά, ακόμα και μέσα από τη συμπεριφορά των αγαπημένων τους ηρώων.

Πλάνο 4:

Εικόνα: η Μίστι έχει στην αγκαλιά της το Pokemons .

Λόγος: η Μίστι ζητάει από το Pokemons συγγνώμη για τη συμπεριφορά τους.

Σχόλια: βάζοντας το κορίτσι να φέρεται τρυφερά στο Pokemons και να του ζητάει συγγνώμη, τονίζει ακόμα πιο πολύ την ευαισθησία των κοριτσιών και τη στοργή που δείχνουν, καθώς επίσης και την έλλειψη εγωισμού όταν καταλαβαίνουν ότι πλήγωσαν κάποιον. Τα αγόρια θεωρούνται από τον κόσμο περισσότερο εγωιστές και αδιάφοροι απέναντι στα συναισθήματα, γι' αυτό και έβαλαν το κορίτσι να κρατήσει στοργικά το Pokemons στην αγκαλιά του, κι όχι ένα από τα αγόρια. Σε άλλη περίπτωση το Pokemons θα ήταν βαρύ για να το σηκώσει ένα κορίτσι, τώρα που εμπλέκεται το θέμα της φροντίδας και της στοργής, προτιμάται ένα κορίτσι για τη δουλειά αυτή.

Σελάνς 3^η:

Πλάνο 1:

Εικόνα: ο Ας, φαίνεται μόνο το τρομαγμένο του πρόσωπο.

Λόγος: απευθυνόμενος στο γιατρό τον οποίο έχουν πάει να επισκεφτούν: «είναι πολύ επείγον, πρέπει να μας βοηθήσετε.»

Σχόλια: αυτή τη φορά ο Ας, επειδή πρόκειται για το αγαπημένο του Pokemons, το φίλο του, ανησυχεί πολύ και ανέλαβε ο ίδιος να τον πάρει αγκαλιά και να τρέξουν γρήγορα στο γιατρό.

Πλάνο 2:

Εικόνα: ο γιατρός, με το ένα χέρι να κρατάει το κεφάλι του, τους κοιτάζει.

Λόγος: κανένας

Σχόλια: ο γιατρός είναι άνδρας και συγκρατημένος. Δεν ανησυχεί ιδιαίτερα και δεν μιλά προτού δει τι ακριβώς θέλουν.

Δεν προβάλλεται σε παιδικές εκπομπές, σχεδόν ποτέ, γυναίκα γιατρός. Ο γιατρός είναι επάγγελμα που προϋποθέτει πολλές εξειδικευμένες γνώσεις, επομένως ταιριάζει καλύτερα στους άνδρες. Αντίστοιχα δεν προβάλλονται άνδρες νοσοκόμοι, γιατί ο ρό-

λος τους δεν απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις και είναι περισσότερο βοηθητικός και φροντίδας παρά ικανότητας και γι' αυτό ταιριάζει περισσότερο στις γυναίκες.

Πλάνο 3:

Εικόνα: οι τρεις φίλοι, ο Πίκατσου κι ο γιατρός.

Λόγος: η Μίστι απευθυνόμενη στο γιατρό: «σας παρακαλούμε...»

Σχόλια: αφού δεν πείστηκε ο γιατρός με τα λόγια του Ας, μετά προσπάθησε η Μίστι, ως δεύτερη ευκαιρία, να πάρει το ρόλο αυτής που θα παρακαλέσει και επειδή είναι κορίτσι, μπορεί να τη λυπηθεί ο γιατρός και να εξετάσει το πόκεμόν τους. Η πρώτη κίνηση για τη λύση γίνεται από τους άνδρες και μόνο όταν αυτοί δεν πετυχαίνουν, χρησιμοποιούν τη γυναικεία γοητεία και αδυναμία, για να καταφέρουν αυτό που θέλουν

Πλάνο 4:

Εικόνα: η Μίστι με τα χέρια σταυρωμένα, με παρακλητική στάση, ύφος και βλέμμα.

Λόγος: κανένας

Σχόλια: μόνο ένα κορίτσι θα έβαζαν να παρακαλάει επίμονα. Ακόμα και στις δύσκολες ώρες που κινδυνεύει ο καλός του φίλος, ο Ας δεν καταδέχεται λόγω του φύλου του να παρακαλέσει.

Πλάνο 5:

Εικόνα: ο γιατρός με γελαστό και γλοιώδες ύφος και η Μίστι καθισμένη στο κρεβάτι.

Λόγος: ο γιατρός στη Μίστι: «πως θα μπορούσα να αρνηθώ σ' ένα γλυκό προσωπάκι, τι έχεις γλυκό μου κορίτσι;»

Σχόλια: το κορίτσι κατάφερε το γιατρό να τους δώσει σημασία, όχι γιατί η κατάσταση ήταν πραγματικά σοβαρή, αλλά γιατί μια όμορφη κοπέλα, άξιζε την προσοχή του. Ξανά το ίδιο στερεότυπο για τη γυναικεία ομορφιά, με την οποία οι γυναίκες πετυχαίνουν.

Πλάνο 6:

Εικόνα: όλοι οι φίλοι, το άρρωστο πόκεμόν τους και ο γιατρός. Ο Ας βάζει τον Πίκασου στο κρεβάτι.

Λόγος: η Μίστι εξηγεί στο γιατρό ότι δεν πρόκειται για αυτήν. Ο Ας λει στο γιατρό: «να ο ασθενήςγιατρέ.» Ο γιατρός λει ότι αυτό είναι νοσοκομείο για ανθρώπους και να πάνε καλύτερα στο νοσοκομείο των Pokemons.

Σχόλια: ο γιατρός παρά την ειδικότητά του, μάλλον υπερίσχυε η ιδιότητά του ως άνδρα και δεν δείχνει καμιά ευαισθησία. Όταν μάλιστα έμαθε ότι δεν είναι το κορίτσι η ασθενής έχασε κάθε ενδιαφέρον.

Πλάνο 7:

Εικόνα: ο Ας λυπημένος.

Λόγος: ο Ας λει στο γιατρό: «σας παρακαλώ πρέπει να τον εξετάσετε, το νοσοκομείο των Pokemons είναι μακριά.»

Σχόλια: δεν είναι εύκολο για τον Ας που είναι αγόρι, να παρακαλάει αλλά αναγκάζεται τελικά να το κάνει για τον καλό του φίλο.

Πλάνο 8:

Εικόνα: μόνο ο γιατρός.

Λόγος: ο γιατρός λει στον Ας: «λυπάμαι έχω ειδικευτεί στη θεραπεία των ανθρώπων».

Σχόλια: το κύρος ενός άνδρα γιατρού δεν επιτρέπει παρεκκλίσεις.

Πλάνο 9:

Εικόνα: η Μίστι με χέρια δεμένα στο στήθος, αποφασιστική και λυπημένη.

Λόγος: η Μίστι λει στο γιατρό: «ρίξτε μόνο μια ματιά.»

Σχόλια: ξαναπροσπαθεί το κορίτσι με παρακλητικό ύφος. Να που και τα κορίτσια, δεν το βάζουν κάτω και είναι επίμονα σε ώρες ανάγκης. Μόνο έτσι όμως παρουσιά-

ζονται επίμονες κι αποφασιστικές, όταν κάποιος κινδυνεύει. Για άλλους λόγους, για να ικανοποιήσουν δικές τους επιθυμίες, σχεδόν ποτέ, δεν εμφανίζονται επίμονες και δυναμικές.

Πλάνο 10:

Εικόνα: όλοι μαζί γυρισμένοι πλάτη και μόνο ο γιατρός κοιτάει προς την κάμερα, σκεφτικός.

Λόγος: ο γιατρός λει: « εντάξει, γιατί να μη μπορώ να πω όχι σ' ένα τόσο όμορφο κορίτσι;»

Σχόλια: τελικά η γυναικεία ομορφιά κατάφερε να πείσει έναν γιατρό, που με τόσο καμάρι έλεγε για την ειδίκευσή του, να εξετάσει ένα άρραστο Pokemons . Οι γυναίκες για άλλη μια φορά παρουσιάζονται να μην έχουν άλλο όπλο πέρα από την ομορφιά τους και οι άνδρες δίνουν σημασία μόνο σ' αυτήν, γιατί θεωρούν πως δεν έχουν τίποτα άλλο να τους προσφέρουν.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η σεξιστική προκατάληψη είναι εμφανής και στη Σίτσου και περισσότερο ακόμα στα Pokemons . Το να είναι το περιεχόμενο της Σίτσου βασισμένο στα στερεότυπα που επικρατούν στην κοινωνία, για τα δυο φύλα, είναι κατά κάποιο τρόπο λογικό, από την άποψη ότι αποτελεί μια διασκευή έργου παλιάς εποχής.

Τα Pokemons όμως που είναι ότι πιο σύγχρονο κυκλοφορεί από την ποικιλία των κινούμενων σχεδίων, είναι απαράδεκτο να διαχωρίζουν τα δυο φύλα είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο.

Και στα Pokemons και στη Σίτσου, η ανδρική επιθετικότητα είναι εμφανής, ενώ δεν υπάρχει γυναικεία επιθετικότητα, παρά μόνο στο πρόσωπο της Τζέσι, πράγμα λογικό αφού έχει το ρόλο της κακιάς.

Η πεποίθηση ότι οι άνδρες είναι πιο επιθετικοί από τις γυναίκες, παρουσιάζεται κι εδώ. Το παράξενο είναι ότι η κοινωνία έχει αποδεχτεί την επιθετικότητα των αγοριών ως φυσική και αποδεκτή. Ακόμα όμως κι αν πραγματικά είχαν τα αγόρια φυσική τάση προς τη βία, θα έπρεπε να την περιορίσουμε και όχι να την αποδεχόμαστε. Τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια όχι μόνο την αποδέχονται αλλά την προβάλλουν και ως πρότυπο συμπεριφοράς.

Η Σίτσου συμπεριφέρεται διαφορετικά από τα καθιερωμένα πρότυπα για το φύλο της, όμως κανένας δεν την παρεξηγεί. Το αντίθετο, είναι άξια θαυμασμού. Κανένας άνδρας δεν εμφανίζεται αντίστοιχα, με «γυναικείες» ιδιότητες, γιατί η κοινωνική αντίδραση θα ήταν ιδιαίτερα αρνητική.

Η Σίτσου αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα κατά κάποιο τρόπο, γιατί όπως αυτή κατάφερε να διαφοροποιηθεί από τις άλλες γυναίκες, έτσι και στη δική μας κοινωνία, αρκετές γυναίκες απέκτησαν ισότητα με τους άνδρες, σε κάποιους τομείς, η

πλειοψηφία των γυναικών όμως, εξακολουθεί να έχει κατώτερη θέση σε σχέση με αυτή των ανδρών.

Τα κορίτσια όμως έχουν περιθώρια ελευθερίας στη συμπεριφορά τους, γι' αυτό και οι συμπεριφορές τους πολλές φορές περιλαμβάνουν και «ανδρικές» ενέργειες. Τα κορίτσια μπορούν να ασχολούνται με αγορίστικα πράγματα, ενώ οι γονείς δεν θα δέχονταν τα αγόρια τους να συμμετέχουν σε κοριτσίστικες δραστηριότητες. Η διαφυλική αναστροφή είναι αποδεκτή για τα κορίτσια ως ένα σημείο, είναι απαγορευτική όμως για τα αγόρια.¹¹⁴

Φάνηκε ότι και οι δύο παιδικές σειρές, απέκλεισαν τις πραγματικές γυναικείες δραστηριότητες και το ιδεολογικό περιεχόμενο τους επηρεάστηκε από τις κατά φύλο προσδιορισμένες επιλογές προβολών. Κανονικά θα έπρεπε, οι ρόλοι των ηρώων και των ηρωίδων, να εικονίζονται με συνθήκες ίδιες με αυτές που επιβάλλει η σημερινή πραγματικότητα. Η τηλεοπτική πραγματικότητα, όπως έδειξε η έρευνα αυτή, άλλοτε παρουσιάζεται παραποιημένη, άλλοτε εξιδανικευμένη και άλλοτε διαστρεβλωμένη.

Στην πραγματικότητα, άνδρες και γυναίκες καθημερινά αλλάζουν ποικίλους ρόλους, ενώ στα κινούμενα σχέδια, που ερευνήθηκαν, οι γυναικείοι ρόλοι περιορίζονται και ηρωοποιείται η ανδρική κυρίως συμπεριφορά. Τα κορίτσια αντιμετωπίζονται ως κατώτερο μέρος της κοινωνίας και τα πρότυπα που προτείνονται είναι μυθοποιημένα, παρωχημένα και σεξιστικά.

Επομένως, τα πρότυπα κοινωνικοποίησης που προτείνονται στα παιδιά, μέσω αυτών των κινουμένων σχεδίων, δεν είναι ισότιμα ως προς τα δύο φύλα και δεν περιέχουν σύγχρονες αναπαραστάσεις των φύλων.

¹¹⁴ Herbert, M. (1998), *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.122.

Οι γυναίκες βιώνουν αποκλεισμούς που τις εμποδίζουν να λειτουργούν αυτόνομα. Η κυριαρχία των ανδρών στους περισσότερους τομείς, αυτόματα τις περιορίζει. Ο στερεοτυπικός επαγγελματικός διαχωρισμός ήταν εμφανής και στις δύο σειρές.

Τα κοινωνικά δεδομένα διαμορφώνουν τα στερεότυπα για τα επαγγέλματα ανάλογα με την κάθε εποχή. Σε κάθε κοινωνία αναπαράγεται η δομή της εξουσίας. Όποιος κατέχει την εξουσία κάθε φορά- συνήθως την έχουν οι άνδρες-, αγωνίζεται να διατηρήσει γι' αυτόν τα «ανώτερα» επαγγέλματα.¹¹⁵

Η «ανίχνευση» των συγκεκριμένων επεισοδίων, κατέληξε στο ότι τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, αναπαράγουν αναχρονιστικές ιδέες και αξίες σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων. Η γυναικεία απεικόνιση στις σειρές αυτές, είναι στερεοτυπικά προβαλλόμενη. Διαφαίνεται η ασύμμετρη κοινωνική θέση των γυναικών, σε σχέση με τους άνδρες. Επίσης, μέσα από τις ενέργειες των πρωταγωνιστριών, της Μίστι από τα Pokemons και της Σίσσυ από την ομώνυμη σειρά, προβάλλεται ο αγώνας των γυναικών να συγκροτήσουν μια νέα ταυτότητα, ισοδύναμη με την ανδρική και η προσπάθειά τους να συμμετέχουν σε διάφορα γεγονότα, ανάλογα με τις επιθυμίες τους κι όχι σύμφωνα με αυτό που ταιριάζει στο γυναικείο τους ρόλο.

Υπάρχει η βασική αντίθεση της δράσης και του συναισθήματος, όπου η δράση δηλώνει ενεργητικότητα και ταιριάζει στους ανδρικούς ήρωες, ενώ το συναίσθημα δηλώνει παθητικότητα και ταιριάζει στους γυναικείους χαρακτήρες. Η Σίσσυ προσπαθεί να συνδυάσει και τα δύο χαρακτηριστικά, αλλά το συναισθηματικό «γυναικείο» στοιχείο του χαρακτήρα της, είναι τόσο έντονο, που αποδυναμώνει την αντιστεροτυπική ενεργητικότητά της.

¹¹⁵ Κατή, Δ. (1990), *Νοημοσύνη και φύλο*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.31.

Ένα κοινό σημαντικό στοιχείο στα επεισόδια των δύο σειρών είναι ότι, τα πρότυπα του φύλου που προτείνονται στα κορίτσια δεν ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους και δεν τα βοηθούν να σχηματίσουν θετική αυτοεικόνα.

Έχουν να επιλέξουν ανάμεσα στην ανόητη και ανίδεη Μίστι, που ακολουθεί τους άνδρες φίλους της στις περιπέτειές τους και τσακώνεται συνεχώς μαζί τους και στη δραστήρια Σίσσυ που υπομένει τα πάντα προκειμένου να παντρευτεί τον αγαπημένο της. Άλλοι δευτερεύοντες γυναικείοι ρόλοι πρότυπα, είναι η ζηλιάρα, τεμπέλα και κακιά Έλενα, καθώς και η δυναμική αλλά αυταρχική και μοχθηρή αυτοκράτειρα.

Τέλος, υπάρχουν και άλλοι κατά καιρούς προβαλλόμενοι γυναικείοι ρόλοι, καθαρά στερεοτυπικοί σε σχέση με τα φύλα, λόγω της θέσης τους ή του επαγγέλματός τους ή αυτών που ακούγεται να λένε. Γυναίκες και άνδρες θεωρούν τα δύο φύλα ως εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους, νιώθουν διαφορετικοί και οι γυναίκες αυτοχαρακτηρίζονται διαφορετικές, αλλά διεκδικούν με δυναμισμό την ισότητα.¹¹⁶

Αυτό φάνηκε και στις δύο σειρές, μέσα από τα γυναικεία πρόσωπα που προβάλλονται.

¹¹⁶ Κερβαντούε, Λαβώ, Α., Ζ, (2000), *Οι γυναίκες δεν είναι σαν τους άλλους*, Πόλις, Αθήνα, σ.11.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας τείνουν προς τη διεθνοποίηση, την εμπορευματοποίηση και τη συνένωση της ηλεκτρονικής βιομηχανίας, με τον τηλεπικοινωνιακό τομέα και τις εταιρείες παραγωγής προγραμμάτων. Από την άλλη μεριά, η ραδιοτηλεόραση των κρατών-μελών, πιέζεται από οικονομικούς επικοινωνιακούς παράγοντες, καθώς η διεθνοποίηση επιταχύνεται, να δημιουργεί ομοιόμορφες δομές που να βασίζονται στους νόμους της αγοράς. Από τη στιγμή που ιδιωτικοποιήθηκε ο οικονομικός τομέας της ραδιοτηλεόρασης, τα ραδιοτηλεοπτικά συστήματα, τείνουν προς την ομοιογενοποίηση. Οι αγορές της επικοινωνίας δίνουν τη δυνατότητα για επενδύσεις με μεγάλα κέρδη.

Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, διαμορφώθηκε και ο τομέας των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην Ελλάδα. Δυστυχώς όμως, καθιερώθηκε και στη χώρα μας η ιδιωτική τηλεόραση, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι σχετικές εμπειρίες από τα άλλα κράτη. Η ανάλυση των εμπειριών των άλλων κρατών σχετικά με την ιδιωτική τηλεόραση, δεν θα βοηθούσε να αποφύγουμε τα λάθη, γιατί οι αδυναμίες της, λόγω της ιδιωτικής οικονομικής διάρθρωσής της, είναι μεγάλες. Σίγουρα όμως, θα βοηθούσε στο να εντοπιστούν τα ιδιαίτερα προβλήματα και το ελληνικό Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, θα ήταν περισσότερο έτοιμο, να τα αντιμετωπίσει.¹¹⁷

Η έννοια της ομοιογενοποιημένης συμπεριφοράς, μέσω της μαζικής κουλτούρας, για τους τηλεθεατές, αμφισβητείται από τις σύγχρονες έρευνες. Έχει αποδειχτεί ότι τα άτομα οικειοποιούνται τα τηλεοπτικά μηνύματα με διαφορετικό και άνισο τρόπο.¹¹⁸ Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτής της μελέτης, για να υπήρχε πλήρης ομοιογένεια και τυποποίηση, θα έπρεπε η τηλεόραση να πρότεινε πρότυπα που αντιστοιχούν στη σύγχρονη πραγματικότητα και αμφισβητούν τα παραδοσιακά πρότυπα. Η

¹¹⁷ Ζέρη, Π. (1990), *Ιδιωτική ραδιοτηλεόραση: το παράδειγμα των ΗΠΑ*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.13-15.

ανάλυση περιεχομένου των συγκεκριμένων σειρών, έδειξε το αντίθετο. Οι σειρές αυτές επαναλαμβάνουν και ενισχύουν τα παραδοσιακά, παγιωμένα στερεότυπα των φύλων. Έτσι, φαίνεται ότι η τυποποίηση και η ομοιογένεια της τηλεόρασης είναι περιορισμένη.

Τα μηνύματα της τηλεόρασης είναι πηγές πληροφόρησης των παιδιών για τις αντιλήψεις, τις αναπαραστάσεις και τις αξίες της κοινωνίας. Γι' αυτό το λόγο, η τηλεόραση θα πρέπει να προσαρμοστεί στις σύγχρονες αντιλήψεις και αξίες, και όχι να διαιωνίζει παρωχημένες στάσεις και ιδέες. Αυτό που χρειάζεται είναι, η τηλεόραση να συμβάλλει στη δημιουργία μιας ισορροπημένης κατάστασης, ανάμεσα στις ταυτότητες του φύλου, προβάλλοντας την ποικιλία και τη συνθετότητα των συμπεριφορών, ατομικών και συλλογικών, ανεξάρτητα από τα φύλα. Παράλληλα, τα παιδιά θα πρέπει να είναι έτοιμα να κρίνουν και να αξιολογούν τα τηλεοπτικά μηνύματα.¹¹⁹

Υπάρχει πρόβλημα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας γενικά αλλά και στην τηλεόραση ειδικότερα, γιατί δεν ανατρέπουν τα στερεότυπα που αφορούν τους ρόλους των δυο φύλων και δεν εκσυγχρονίζονται. Είναι στατικά και αντικατοπτρίζουν την ιδεολογία της υπάρχουσας τάξης των πραγμάτων. Η τηλεόραση μαζί με το σχολείο και το κράτος στο σύνολό του, προβάλλουν τις αντιπαραθέσεις εκείνες των φύλων, που ανταποκρίνονται στο κυρίαρχο σύστημα. Δεν είναι απλό λοιπόν, να ανατραπεί αυτό το αξιολογικό περιεχόμενο και ν' αντικατασταθεί από ένα διαφορετικό σύνολο αξιών, ιδεών και στάσεων.

Αντίθετα, παρατηρείται μια ακόμα εντονότερη διαφοροποίηση των ατόμων, όπως φάνηκε μέσα στα κινούμενα σχέδια, όχι μόνο σε σχέση με το φύλο αλλά και σε σχέση με τον ατομικισμό. Προτείνεται έμμεσα η επίτευξη των προσωπικών στόχων του καθενός και πάντα σε συμφωνία με το στερεοτυπικό ρόλο του φύλου του.

¹¹⁸ Κορωναίου, Α. (1993), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.154-156.

Τα τηλεοπτικά προγράμματα αντανακλούν τα στερεότυπα και τις αντιλήψεις που ήδη υπάρχουν στις συμπεριφορές και στις στάσεις ενός μεγάλου ποσοστού του κοινού. Ανάμεσα όμως στα άτομα και την τηλεόραση, υπάρχει μια αμφίδρομη και περίπλοκη επικοινωνία, που έχει ανάγκη από σοβαρές και σύνθετες διερευνήσεις. Η τηλεόραση λέγεται ότι ενισχύει τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις, όμως δε συμμορφώνονται όλα τα άτομα με τις καθιερωμένες αξίες, ούτε στον ίδιο βαθμό.¹²⁰

Στην περίπτωση των παιδιών όμως, η τηλεόραση μπορεί πιο εύκολα να ενισχύσει τον κομφορμισμό τους και να τα μάθει να συμμορφώνονται σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες, γιατί η δυναμική των ομάδων στις οποίες τα παιδιά είναι μέλη, είναι περισσότερο περιορισμένη απ' αυτή των ενηλίκων.

Βέβαια, κι η επικοινωνία των παιδιών με την τηλεόραση δεν είναι μονόδρομη γιατί το παιδί συμμετέχει σ' αυτή. Η κοινωνία όμως, έχει χρέος να προετοιμάζει με κατάλληλους τρόπους τα παιδιά, ώστε να αλληλεπιδρούν με το μέσο της τηλεόρασης, με τον ωφελιμότερο δυνατό τρόπο. Σε μια πραγματικά ισότιμη κοινωνία, οι άνδρες και οι γυναίκες είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους και λειτουργούν αυτόνομα, έχοντας αναπαραστάσεις όχι μόνο με ανδρικά αλλά και γυναικεία σύμβολα.

Αν και έχουν γίνει πολλές προσπάθειες ν' αλλάξουν οι καθιερωμένοι ρόλοι των φύλων, αυτό είναι τελικά πολύ δύσκολο. Ακόμα κι αν οι γονείς ήταν συνειδητοποιημένοι και δε συμπεριφέρονταν στερεοτυπικά σε σχέση με τους ρόλους των φύλων, η αλλαγή θα ήταν δύσκολη, γιατί οι ρόλοι είναι διαμορφωμένοι από την κοινωνία στην οποία οι ίδιοι και τα παιδιά τους μεγαλώνουν.¹²¹

Το παιδί εσωτερικεύει όλα τα ασυνείδητα και λανθάνοντα υπολείμματα στερεότυπων συμπεριφορών για κάθε φύλο και δρα κι αυτό με τον ίδιο τρόπο. Οι γονείς χωρίς να το συνειδητοποιούν πολλές φορές, συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους πα-

¹¹⁹ Ο.π, σ.157-160.

ραδοσιακούς ρόλους του κάθε φύλου και μαθαίνουν το ίδιο και στα παιδιά τους. Επειδή ακριβώς κάποιες φορές λειτουργούν ασυναίσθητα, μένουν έκπληκτοι όταν παρατηρούν τα παιδιά τους να συμπεριφέρονται πολύ «ανδρικά» ή πολύ «γυναικεία», σύμφωνα με τα σεξιστικά πρότυπα της κοινωνίας.

Όμως, η υπερβολικά γυναικεία ή ανδρική στερεότυπη συμπεριφορά των παιδιών δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της ασυνείδητης μεταφοράς από τους γονείς, στερεότυπων προτύπων, αλλά είναι και μίμηση των προτύπων που προβάλλουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και συγκεκριμένα τα πρότυπα των ηρώων που εμφανίζονται στα κινούμενα σχέδια. Μερικές φορές, η δύναμη των κινουμένων σχεδίων εμφανίζεται πιο ισχυρή στην επιρροή της παιδικής προσωπικότητας, απ' ό,τι η οικογενειακή επιρροή.

Η κοινωνία μας είναι πατριαρχική, αλλά έχει μια τάση να γίνει ισότιμη. Τα παιδιά σ' αυτή την κοινωνία αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη διαμόρφωση του ρόλου του φύλου τους. Η κοινωνία θεσπίζει νόμους και διατάξεις ώστε να μεγαλώσουν τα αγόρια και τα κορίτσια ομοιόμορφα. Τα παιδιά όμως τελικά λειτουργούν εντελώς διαφορετικά. Τα αγόρια παραμένουν αλαζονικά και περιφρονητικά ως προς τα κορίτσια, ενώ τα κορίτσια διατηρούν την ανασφάλειά τους απέναντι στα αγόρια και την ετοιμότητά τους να τα ικανοποιήσουν πάντα.¹²²

Αυτό συμβαίνει γιατί, τα ενήλικα άτομα που ευθύνονται για την κοινωνικοποίηση των παιδιών, οι γονείς κι οι εκπαιδευτικοί, έχουν την ιδέα της ισότητας μέσα τους και επιθυμούν να τη μεταβιβάσουν στα παιδιά. Η ιδέα όμως αυτή δεν είναι συνειδητοποιημένη και θεμελιωμένη, αλλά είναι επιφανειακή. Κι αυτό είναι αποτέλεσμα του ότι οι οικογένειες είναι ασυνείδητα, τις περισσότερες φορές, πατριαρχικές.

¹²⁰ Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.133,134.

¹²¹ Basch-Kahre, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.261.

¹²² Ο.π., σ.295.

Οι αντιλήψεις τους για το τι είναι ανδρικό και τι γυναικείο, είναι εξίσου σεξιστικές μ' αυτές της κοινωνίας, ακόμα κι αν δεν το συνειδητοποιούν.

Μένει λοιπόν στην τηλεόραση το μεγάλο βάρος, να οδηγήσει την κοινωνία στην ισοτιμία, προβάλλοντας συνειδητά, πρότυπα για τους ρόλους των δυο φύλων, τα οποία να είναι μη σεξιστικά. Τα κινούμενα σχέδια μπορούν να καταφέρουν πολλά για το σκοπό αυτό, εκτός αν υπάρχουν συγκεκριμένοι κοινωνικοί λόγοι που απαιτούν τη διαίωνιση της πατριαρχίας στην κοινωνία, έστω κι αν φανερά λέγεται το αντίθετο. Η κοινωνία φαίνεται να έχει ως αρχή της, τη δημιουργία ισότιμης κοινωνίας, αλλά στην πραγματικότητα τίποτα δεν αλλάζει.

Είναι σίγουρο ότι «η μετάβαση της κοινωνίας προς μια γνήσια ισότητα θα χρειαστεί σίγουρα περισσότερες από μια γενεές». ¹²³

Για να υπάρξει ουσιαστικό αποτέλεσμα, θα έπρεπε οι αξίες και οι αντιλήψεις περί κοινωνικής ισότητας, να συμπίπτουν σε όλους τους φορείς κοινωνικοποίησης, τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς, τους υπεύθυνους των μέσων μαζικής επικοινωνίας και γενικά της όλης της κοινωνίας.

Δεν αρκεί μόνο ν' αλλάξει ο στερεοτυπικός ρόλος της τηλεόρασης, για να εξαλειφθεί η παγιωμένη κατάσταση, όπως δε φτάνει μόνο η προσπάθεια του σχολείου ή της οικογένειας για την ισότητα των δυο φύλων. Είναι αναγκαίο, όλοι οι φορείς κοινωνικοποίησης να εκσυγχρονισθούν ταυτόχρονα, αν αυτό είναι δυνατό.

Σίγουρα κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να γίνει, γιατί « οι συλλογικές νοοτροπίες μετακινούνται βραδύτερα απ' ότι τα άτομα ή οι θεσμοί». ¹²⁴

Κι αυτό γιατί, σε οικογένειες στις οποίες οι γονείς, υιοθετούν ισότιμους ρόλους των φύλων, τα παιδιά τελικά επιλέγουν να δρουν σύμφωνα με τους παραδοσιακούς κοινωνικούς ρόλους για τα δυο φύλα. ¹²⁵

¹²³ Basch- Kahre, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.297.

Στόχος της κοινωνίας πρέπει να είναι η μετατροπή της από πατριαρχική σε «ανδρόγυνη κοινωνία». Η πατριαρχία υπάρχει σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, στην εννοιολόγηση του φύλου. Χρειάζεται να υπερβαίνουμε την ιδεολογία του φύλου και να μη διακρίνουμε τίποτα σε ανδρικό και γυναικείο. Η προβληματική μας πρέπει να είναι στραμμένη όχι πια στη θέση των γυναικών στην κοινωνία, αλλά στη μελέτη του φύλου γενικά.¹²⁶

Το ερώτημα είναι, γιατί η τηλεόραση παραμένει στατική. Ένας λόγος είναι ότι κάθε σημαντική αλλαγή, χρειάζεται πολύ χρόνο για να γίνει αποδεκτή από το κοινωνικό σύνολο. Έτσι, οι συντελεστές της τηλεόρασης, «βολεύονται» στην ιδέα αυτή και δε ρισκάρουν για κάτι καινούριο, αλλά εμμένουν στα παλιά και δοκιμασμένα προγράμματα, τα οποία ξέρουν ότι θα προσελκύσουν το κοινό.

Ένας δεύτερος λόγος είναι ότι, το κοινό μαθαίνει να του αρέσει αυτό που έχει συνηθίσει να βλέπει. Δε γνωρίζει θεάματα μη-στερεοτυπικά για να αποφασίσει τι προτιμάει. Το κοινό, αν τους δώσουν οι υπεύθυνοι την ευκαιρία, θα προσαρμοστεί σε κάτι καινούριο, μη-σεξιστικό. Τέτοια όμως βοήθεια δεν υπάρχει, από τη μεριά τους.¹²⁷

Οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις υπάρχουν, στην πράξη όμως οι προκαταλήψεις για την «κατώτερη» θέση της γυναίκας δεν άλλαξαν. Η τηλεόραση έχει τεράστια δύναμη στο να επηρεάζει το κοινό, την ώρα του ελεύθερου χρόνου του και να κατευθύνει τη γνώμη και τη στάση του. Στόχος είναι ν' αντιστραφεί ο τρόπος που αξιοποιείται αυτή η δύναμή της, ώστε να ευαισθητοποιηθεί το κοινό σε θεάματα που

¹²⁴ Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.19.

¹²⁵ Basch-Kahre, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.298.

¹²⁶ Παπαταξιάρχης, Ε.-Παραδέλλης, (1998), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ.17.

¹²⁷ Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.24.

προωθούν την ισότητα των δυο φύλων και να αλλάξει η υπάρχουσα νοοτροπία του, που είναι πλούσια σε κοινωνικές προκαταλήψεις για τα δυο φύλα.

Επειδή η τηλεόραση παρουσιάζει στα παιδιά ένα κόσμο που δύσκολα τα ίδια τον ξεχωρίζουν από τον πραγματικό, τα παιδιά γίνονται πιο ευάλωτα απ' ό,τι οι ενήλικες, στο να εσωτερικεύουν τα τηλεοπτικά μηνύματα. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η τηλεόραση έχει τη δύναμη να επέμβει εύκολα και με θετικό τρόπο, στο πρόβλημα της άνισης μεταχείρισης των δύο φύλων και να επηρεάσει με ευεργετικό τρόπο τα παιδιά, αν πάψει να έχει σεξιστικό περιεχόμενο.

Οι πληροφορίες που παρέχουν τα κινούμενα σχέδια, δε μπορεί να είναι άσχετες με τις αντιλήψεις των υποκειμένων που τα παράγουν. Τα στερεότυπα για τα φύλα που έμμεσα προβάλλονται, αντανακλούν την ιδεολογία αυτών που παρήγαγαν τα προγράμματα αυτά και διαιωνίζουν τις κυρίαρχες αντιλήψεις, που θέλουν τον ανδρισμό συνώνυμο της κανονικότητας και τις γυναίκες λιγότερο σημαντικές στην κοινωνία. Ακόμα και σήμερα, που έχουν γίνει τόσες προσπάθειες για την εξίσωση των φύλων, οι ρόλοι που προβάλλουν τα κινούμενα σχέδια είναι διαμορφωμένοι σύμφωνα με την παραδοσιακή ιεράρχηση των φύλων.

Στόχος μας πρέπει να είναι, σε σχέση με τα κινούμενα σχέδια, οι αλλαγές που θα γίνουν να έχουν αντίστοιχη μορφή με τα ήδη υπάρχοντα κινούμενα σχέδια. Ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα μη-στερεοτυπικό, το οποίο θα είχε ενημερωτικό ή συμβουλευτικό χαρακτήρα, δε θα είχε απήχηση στα παιδιά. Τα παιδιά αγαπούν τα κινούμενα σχέδια γιατί ψυχαγωγούνται μ' αυτά και συνεπώς θα ήταν ωφέλιμο ν' αλλάξουν μορφή, δηλαδή να έχουν μη-σεξιστικό περιεχόμενο, έτσι ώστε η λειτουργία της ταύτισης με τους ήρωες, να έχει θετικά αποτελέσματα.

Τα κινούμενα σχέδια καλύτερα θα ήταν να παρουσίαζαν τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και να «προσφέρουν» στα παιδιά αναπαραστάσεις των φύλων

που θα απέχουν από τους παγιωμένους και μυθοποιημένους ρόλους των φύλων. Αφού έχουν τόση απήχηση στα παιδιά και οι ήρωές τους αποτελούν πρότυπα για μίμηση, έχουν τη δυνατότητα να τους «μάθουν» να μοιράζονται τις ευθύνες, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, εξίσου αγόρια και κορίτσια. Θα πρέπει οι ρόλοι των ηρώων των κινουμένων σχεδίων, να διαμορφώνονται κάτω από συνθήκες της σημερινής πραγματικότητας που ζουν τα παιδιά και όχι να είναι ρόλοι-πρότυπα, οι οποίοι είναι παραποιημένοι, συντηρητικοί και ξεπερασμένοι.

Σύμφωνα με την έρευνα της Δουλκέρη για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και την ισότητα των δύο φύλων, που πραγματοποιήθηκε το 1990, φαίνεται ότι ενώ φαινομενικά έχει περάσει η εποχή των παραμυθιών, όπου οι κοπέλες περίμεναν το βασιλόπουλο να τις παντρευτεί και να ευτυχίσουν κι ότι υπάρχει τώρα μια πιο ρεαλιστική εικόνα, η πραγματικότητα δεν είναι αυτή. Υπάρχουν τα «βασιλόπουλα», αλλά σε μια σύγχρονη έκδοση. Δε ζητούν για γάμο τις κοπέλες αλλά τις βοηθούν να κερδίσουν χρήματα και δόξα, χρησιμοποιώντας μόνο την ομορφιά τους.¹²⁸

Δέκα χρόνια μετά, η δική μας έρευνα, δείχνει ότι η τηλεόραση παρουσιάζει μια διαφορετική εικόνα για την πραγματικότητα. Από τη μια, οι εξελίξεις και η σύγχρονη εποχή αντιπροσωπεύεται σε όλο της το μεγαλείο, μέσα από τα Pokemons, στα οποία το κεντρικό στοιχείο είναι οι δυνατότητες της τεχνολογίας. Στο σημείο αυτό, υπάρχει μια υπερβολή, γιατί η εικόνα που παρουσιάζεται δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Από την άλλη μεριά, η Σίσου, μας ξαναγυρνάει πίσω, στην εποχή των βασιλόπουλων και στα παραδοσιακά στερεότυπα, που κι αυτή η άποψη δεν είναι πραγματική.

Το μόνο σημείο, το οποίο στις δυο έρευνες είναι κοινό, είναι το ζήτημα της ομορφιάς. Η ομορφιά είναι το χαρακτηριστικό που κυρίως ενδιαφέρει τα κορίτσια,

μέσα στα κινούμενα σχέδια, αλλά δυστυχώς σε μεγάλο βαθμό και στην πραγματική ζωή. Τα κορίτσια δίνουν μεγάλη σημασία στην εξωτερική τους εμφάνιση και ενθαρρύνονται προς αυτό το σκοπό.

Γίνεται φανερό πως τα σύγχρονα κινούμενα σχέδια, αποπροσανατολίζουν τα παιδιά, γιατί τα θέματα κι ο τρόπος διαπραγμάτευσής τους, είναι εκτός πραγματικότητας, τις περισσότερες φορές. Τα κινούμενα σχέδια όχι μόνο, προτρέπουν τα παιδιά να ταυτίζονται με στερεοτυπικά πρότυπα και με τους σεξιστικούς ρόλους του φύλου τους, αλλά και τους πληροφορούν λάθος σε σχέση με τους ρόλους των φύλων στην πραγματική ζωή.

Οι σύγχρονες γυναίκες σε καμιά περίπτωση, δεν ασχολούνται μόνο με την εξωτερική τους εμφάνιση. Το ενδιαφέρεται κάποιος εξάλλου, είτε είναι άνδρας είτε γυναίκα, για την εξωτερική του εμφάνιση, δεν είναι αρνητικό στοιχείο, όταν μάλιστα μπορεί ο ίδιος να συνδυάζει επιτυχία και σε άλλους τομείς. Αρκετοί επίσης άνδρες, δίνουν μεγάλη σημασία στην εμφάνιση, αλλά ποτέ δεν έχει προβληθεί αυτό τους το χαρακτηριστικό.

Υπάρχουν βέβαια και γυναίκες που ενδιαφέρονται για εύκολο και γρήγορο χρήμα και δόξα και επιλέγουν επαγγέλματα που έχουν έντονο το στοιχείο της προβολής και που για να πετύχουν χρησιμοποιούν την ομορφιά τους. Αντίστοιχα, υπάρχουν και πολλοί άνδρες που πράττουν ακριβώς με τον ίδιο τρόπο και ποτέ δεν προβάλλονται έτσι. Όπως επίσης, ένα πλήθος γυναικών σπουδάζει και διαπρέπει ακόμα και σε τομείς που «ανδροκρατούνται», αλλά συνήθως η εικόνα τους αυτή δεν προβάλλεται.

Η τεχνολογία στην πραγματικότητα, είναι χώρος που έχει κατακτηθεί και από τις γυναίκες και από τους άνδρες, στα Pokemons που στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν, οι γυναίκες δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με αυτή.

¹²⁸ Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ισότητα των δυο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα,

Τα στοιχεία λοιπόν που παρουσιάζονται στα παιδιά μέσω των κινουμένων σχεδίων, είναι ψευδή και εντυπωσιάζουν χωρίς να προσφέρουν κάτι ουσιαστικό. Το να είσαι ανταγωνιστικός θεωρείται καλό στοιχείο και συνδέεται με τον ανδρισμό. Η κοινωνία μας είναι ανταγωνιστική και ο σχολικός θεσμός κάνει τα παιδιά ανταγωνιστικά, έτοιμα να προσαρμοστούν σ' αυτήν. Όμοια, κι ο θεσμός των μέσων μαζικής επικοινωνίας, είναι κι αυτός ανταγωνιστικός και τα συγκεκριμένα κινούμενα σχέδια που εξετάστηκαν, πιέζουν τα παιδιά να κάνουν το ίδιο.

Όπως το σχολείο μπορεί να έχει άλλο ρόλο και να δώσει στα παιδιά τα εφόδια, ν' αλλάξουν την κατάσταση, έτσι και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, μέσω των εκπομπών που απευθύνονται σε παιδιά, μπορούν να προβάλλουν πρότυπα που φτάνουν στην επιτυχία χωρίς τον ανταγωνισμό.

Όλοι οι φορείς κοινωνικοποίησης πρέπει να στοχεύουν στο να δίνουν στα παιδιά, μηνύματα όχι ατομισμού και ανταγωνισμού, αλλά συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας. Τα κινούμενα σχέδια μπορούν να προβάλλουν συλλογικές δραστηριότητες που στέφονται με επιτυχία, για να δίνουν κίνητρο στα παιδιά να κάνουν το ίδιο και στην προσωπική τους ζωή με τους άλλους.

Είναι αναγκαίο, τα κινούμενα σχέδια και κυρίως τα πιο δημοφιλή, να μαθαίνουν στα παιδιά μέσω των ηρώων τους, ότι αγόρια και κορίτσια, άνδρες και γυναίκες είμαστε όλοι τρωτοί, όλοι έχουμε τις δύσκολες στιγμές μας και θέλουμε τη στήριξη, την παρουσία και τη βοήθεια των άλλων ανθρώπων και όλοι θα πρέπει να μπορούμε και να θέλουμε να παραδεχόμαστε και να εκφράζουμε τη δυσκολία μας. Ο μη τρωτός είναι το ανδρικό σεξιστικό πρότυπο, αυτό που παρουσιάζεται ως σύμβολο στα παιδιά, μέσα από τους άνδρες ήρωες των κινούμενων σχεδίων.

Τα ίδια τα παιδιά, από τη θέση του θύματος στην οποία βρίσκονται ως προς το θέμα αυτό, δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για να αλλάξουν την προβληματική αυτή κατάσταση. Οι ενήλικες οφείλουν να μεριμνήσουν ώστε τα παιδιά να γίνουν ικανά, να αντιμετωπίζουν τα σεξιστικά μηνύματα που δέχονται από την τηλεόραση, με κριτικό πνεύμα.

Αγόρια και κορίτσια πρέπει να εκπαιδευτούν ενάντια στις διακρίσεις των φύλων, ώστε κάποια στιγμή το πρόβλημα να εξαλειφθεί. Ένας τρόπος επίλυσης θα ήταν, η οργάνωση ειδικών μαθημάτων προς αυτό το σκοπό, αλλά και η τροποποίηση των ήδη υπαρχόντων μαθημάτων και του τρόπου διδασκαλίας τους, γύρω από τα θέματα διάκρισης των δυο φύλων. Είναι μια λύση για παιδιά σχολικής ηλικίας.

Τα πρότυπα συμπεριφοράς και δραστηριοτήτων που προβάλλουν τα κινούμενα σχέδια, είναι καθορισμένα ανάλογα με τα φύλα, κι αυτό έχει άμεσα αρνητικό αντίκτυπο, στο τι τελικά μαθαίνει το κάθε φύλο συγκεκριμένα. Αν τα αγόρια, δεν παρακινηθούν με κάποιο τρόπο να παρακολουθήσουν διαφορετικά πράγματα στην τηλεόραση, δεν θα μάθουν ν' αξιοποιούν το δυναμικό τους και σε άλλες δραστηριότητες «μη ανδρικές», που ίσως αν άφηναν τον εαυτό τους ελεύθερο από προκαταλήψεις και στερεότυπα, να τους ενδιέφεραν πραγματικά.

Θα πρέπει να βρεθούν τρόποι έξυπνοι και κατάλληλοι, ώστε να παρακολουθούν τα αγόρια στην τηλεόραση και κοινωνικούς ρόλους που εμπεριέχουν φροντίδα, τρυφερότητα, συναίσθημα, συνεργασία, δηλαδή ρόλους που είναι κλασικά «γυναικείοι». Ο χρόνος που θα αφιερώσουν τα αγόρια σε τέτοιου είδους κινούμενα σχέδια, θα τα βοηθήσει να στραφούν σε δεξιότητες που ευνοούν την επικοινωνία, τη στοργή και την αλληλεξάρτηση. Αυτό δε συμβαίνει τώρα, γιατί οτιδήποτε «γυναικείο», αποφεύγεται και γίνεται αντικείμενο κοροϊδίας από τα αγόρια.

Στόχος είναι λοιπόν, να βρεθεί ο τρόπος που θα εμπνεύσει τα αγόρια ν' ασχοληθούν μ' αυτές τις προβολές και τις αντίστοιχες δραστηριότητες. Βέβαια, κι αν ακόμα βρεθεί αυτός ο τρόπος, είναι αναγκαίο, παράλληλα να γίνουν ανάλογες αλλαγές και στους άλλους φορείς κοινωνικοποίησης, γιατί μόνο έτσι ίσως σταματήσει ο διαχωρισμός των ιδιοτήτων σε «γυναικείες» κι «ανδρικές». Αν δεν υπήρχαν τα οικονομικά συμφέροντα στο χώρο της διαφήμισης, η διαφήμιση θ' αποτελούσε την καλύτερη λύση για την επίτευξη του παραπάνω στόχου. Το κράτος όμως θα μπορούσε να κάνει πολλά πάνω στο θέμα αυτό.

Για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, που πλάθουν το χαρακτήρα τους και την προσωπικότητά τους μέσω των εμπειριών τους, μόνο μέσα από την κοινωνικοποίηση μπορεί να επέλθει η αλλαγή. Η κοινωνικοποίηση που συντελείται μέσα από τις παιδικές τηλεοπτικές εκπομπές είναι ένας τρόπος, αν βελτιωθούν τα περιεχόμενα των εκπομπών και ο τρόπος διαφήμισής τους.

Μια ιδέα ακόμα, είναι να συζητά κανείς με τα παιδιά, τα προγράμματα που παρακολούθησαν ώστε να μην περιορίζονται τα παιδιά στα όσα είδαν και κατάλαβαν μόνα τους, αλλά να συνηθίζουν στην κριτική προσέγγιση των προγραμμάτων που βλέπουν.

Η τηλεόραση είναι μια πλούσια πηγή ερεθισμάτων για τα παιδιά: κατακλύζει τα παιδιά με φλυαρία, φασαρία, αστείους ήχους, ιδέες, άλλοτε τα ηρεμεί ή γίνεται τροφή για συζήτηση και αναπτύσσει το λεξιλόγιό τους, είναι ένα είδος παιχνιδιού.

Τα παιδιά όμως πάντα, έχουν ανάγκη να συζητούν γι' αυτά που βλέπουν, να κρίνουν γιατί οι άνθρωποι συμπεριφέρονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Πρέπει να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει πίσω απ' όσα βλέπουν. Τα παιδιά χρειάζεται να είναι ικανά να μπορούν να παρατηρούν τι είναι καλό, τι ψεύτικο, τι κακό στο πρόγραμμα που είδαν.

Πρέπει να θυμίζουμε στα παιδιά ότι ο κόσμος της τηλεόρασης δεν είναι ο πραγματικός. Επίσης, να κουβεντιάζουμε μαζί τους για το στερεοτυπικό ρόλο της. Τελικά, στόχος μας πρέπει να είναι, η ανάπτυξη ενός κοινού με κριτικές και αξιολογικές ικανότητες. Η γυναικεία υποτέλεια είναι εμφανής στα κινούμενα σχέδια. Το κορίτσι δεν αναπαριστάται όπως πραγματικά είναι, δηλαδή ικανό όσο και το αγόρι να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του. Η Φρειδερίκου αναφέρει χαρακτηριστικά: «τα κορίτσια πρέπει να σταματήσουν να περι-γράφουν, να αντι-γράφουν και να ξαναγράφουν αντρικές σκέψεις. Πρέπει να βρουν πρότυπα γυναικείου λόγου.¹²⁹

Η παραπάνω συγγραφέας αναφέρεται στα βιβλία, αλλά το ίδιο ισχύει και στην τηλεόραση. Πρέπει οι γυναίκες που θα δουλέψουν για τις τηλεοπτικές παραγωγές, όχι μόνο να είναι ισάριθμες με τους άνδρες, αλλά και να είναι απόλυτα συνειδητοποιημένες ως προς το φύλο τους. Χρειάζεται να αυξηθεί ο αριθμός των γυναικών που είναι υπεύθυνες για τη δημιουργία, την προώθηση και τον έλεγχο των παιδικών εκπομπών. Παράλληλα όμως, θα πρέπει αυτές οι γυναίκες, να προσπαθήσουν ν' αποκαταστήσουν την αδικία που συντηρείται ως τώρα σε βάρος των γυναικών και να μη συμβάλουν με τη δουλειά τους, στη διαίωνιση της σεξιστικής αντιμετώπισής τους.

Το 1969, το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, στις ΗΠΑ, τόνισε την «υποχρέωση του ραδιοτηλεοπτικού φορέα να δρα ως θεματοφύλακας της κοινωνίας και διαπιστώνει ότι τα δικαιώματα των ακροατών και θεατών έχουν μεγαλύτερη αξιολογική θέση από τα δικαιώματα των διοργανωτών ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων»¹³⁰.

Αντίστοιχα, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι τα πρότυπα συμπεριφοράς που προσλαμβάνει ένα παιδί μέσα από τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, που αποτελούν ταυτόχρονα πρότυπα για μίμηση, έχουν πολύ μεγαλύτερη αξία, από τις

¹²⁹ Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των*

ανάγκες και τις επιθυμίες των δημιουργών, αυτών των προγραμμάτων. Τι είναι πιο σημαντικό, να ικανοποιούμε την επιθυμία και ανάγκη του παιδιού να κοινωνικοποιηθεί με τον καλύτερο τρόπο ή να καλύπτουμε τις ανάγκες των επιχειρηματιών που σχετίζονται με τις παιδικές σειρές;

Αν το ενδιαφέρον στραφεί στα παιδιά κι όχι στους δημιουργούς των τηλεοπτικών εκπομπών, στη συνέχεια θα πρέπει με κάποιο τρόπο η κοινωνία να εφαρμόσει πρακτικές που θα εμποδίζουν τους υπεύθυνους της τηλεόρασης, να πράττουν αντίθετα με τις κοινωνικές προτιμήσεις.

Το σχολείο είναι ένας χώρος όπου αντανακλώνται, κοινωνικές ανισότητες. Οι εκπαιδευτικοί, πρέπει να είναι σε θέση να προφυλάσσουν τους εαυτούς τους από τις στερεότυπες αντιλήψεις και προσδοκίες για τα δυο φύλα. Ομοίως και ο χώρος της τηλεόρασης αντανακλά τις ανισότητες που υπάρχουν στην κοινωνία. Επειδή τα μικρά παιδιά, είναι δύσκολο και μακροπρόθεσμο να μάθουν να αποφεύγουν την υιοθέτηση στερεότυπων ιδεών, που προβάλλονται στην οθόνη, θα ήταν ευκολότερο να γίνουν οι υπεύθυνοι της τηλεόρασης πιο ευαίσθητοι στο θέμα αυτό.

Επειδή η ραδιοτηλεοπτική παραγωγή στοχεύει στα μαζικά προγράμματα,¹³¹ καταλήγει να αδιαφορεί για τις ανάγκες μικρότερων τμημάτων του κοινού, όπως είναι τα παιδιά. Επίσης, εξαιτίας του ότι υπάρχει εμπορικός ανταγωνισμός στην αγορά της τηλεόρασης, επικρατεί ένας συγκεντρωτισμός και μια μείωση των διοργανωτών προγραμμάτων, οι οποίοι προτιμούν συνήθως την εύκολη λύση των πανομοιότυπων εκπομπών.

Η τηλεόραση θα πρέπει να αλλάξει τη βασική δομή της διαμόρφωσης των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται πρώτα να αλλάξουν οι κοινωνικές αντιλήψεις και οι ανάγκες του κοινού. Η συμβολή της τηλεόρασης είναι ανα-

δημοσικού σχολείου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.186.

γκαία για την αλλαγή των κοινωνικών αξιών. Οι υπεύθυνοι όμως της τηλεόρασης, είναι δύσκολο να βοηθήσουν στην αλλαγή του τρόπου κατασκευής προγραμμάτων, αν δεν έχουν κίνητρα κέρδους.

Η τηλεόραση δεν είναι η μόνη αιτία των στερεότυπων προτύπων συμπεριφοράς των δυο φύλων, αλλά σίγουρα παίζει σημαντικό ρόλο για τη διάδοσή τους. Αυτοί που δημιουργούν τα κινούμενα σχέδια όμως δεν είναι ευαισθητοποιημένοι στον τομέα αυτό και « δίνουν αυτό που το κοινό ζητάει». Το συγκεκριμένο κοινό βρίσκεται σε μια ηλικία που οι εμπειρίες παίζουν σημαντικό ρόλο. Όταν οι εμπειρίες τους επικεντρώνονται στα συγκεκριμένα προγράμματα, είναι αναμενόμενο ότι εμποδίζονται οι διαφορετικές επιλογές τους. Για να επιθυμούν τα παιδιά να βλέπουν διαφορετικά πράγματα, θα πρέπει να τους προσφέρουμε κι άλλα ερεθίσματα και να τα προβάλλουμε έντονα όπως τα προηγούμενα.

Είναι γεγονός ότι η τηλεόραση επηρεάζει συνήθως αρνητικά τα παιδιά, προωθώντας στερεότυπες ιδέες και αντιλήψεις. Η αρνητική αυτή επίδρασή της, δε γίνεται όμως με τρόπο γενικό και απόλυτο. Δεν «καταστρέφεται» ο ψυχικός κόσμος όλων των παιδιών. Υπάρχει ένα πλήθος παραγόντων που αλληλεπιδρούν ώστε να φτάσει ένα παιδί να συμπεριφέρεται με συγκεκριμένο τρόπο. Κάθε παιδί έχει τη δική του προσωπικότητα, τη δική του ψυχολογία και ψυχοσύνθεση, έχει διαφορετικούς γονείς, διαφορετικές διαπροσωπικές σχέσεις, ξεχωριστό χαρακτήρα και άλλη νοημοσύνη.

Άλλοι πιθανόν να υποστήριζαν τον ευεργετικό ρόλο αυτών των κινουμένων σχεδίων, διότι μέσα από αυτά, αγόρια και κορίτσια μπορούν να εκτονωθούν, αισθανόμενα ευχαρίστηση από την παρακολούθηση σκηνών, στις οποίες βλέπουν πράγματα που ίσως να ήθελαν να κάνουν αλλά δε μπορούν.

¹³⁰ Ζέρη, Π. (1990), *Ιδιωτική ραδιοτηλεόραση, το παράδειγμα των ΗΠΑ*, Παπαζήση, Αθήνα, σ.21.

¹³¹ Ο.π., σ.41, υποσ.34.

Παρά τα παραπάνω πιθανά αποτελέσματα, θα πρέπει να υπάρξει βοήθεια στο να περιοριστεί η αδιαφορία για την παιδική ψυχή, σε σχέση με τα παιδικά προγράμματα.

Η σκέψη μας πρέπει να είναι μακροπρόθεσμη και να αναρωτιόμαστε τι είδους ανθρώπους θέλουμε να μεγαλώσουμε. Αν θέλουμε αυριανούς ενήλικες που θα είναι αδιάφοροι στον πόνο και την ταλαιπωρία των άλλων, επιθετικοί στη συμπεριφορά τους; μοναχικοί και να ενδιαφέρονται μόνο για το προσωπικό τους συμφέρον, τότε δε χρειάζεται καμιά αλλαγή στα προγράμματα αυτά.

Όμως αν θέλουμε να λέμε ότι έχουμε ισότητα μεταξύ των δυο φύλων, αλλά οι εικόνες που προβάλλουμε λένε το αντίθετο δημιουργώντας πρότυπα μίμησης στα παιδιά, τότε μάλλον τα παιδιά όταν ενηλικιωθούν, θα συνεχίσουν να διακονίζουν την ανισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες και να συμπεριφέρονται ανάλογα.

Δε φτάνει μόνο να δει κανείς σ' ένα πλάνο το μπαμπά να μαγειρεύει, για να εξαλειφθεί ο σεξισμός. Οι μεμονωμένες αλλαγές δεν οδηγούν σε αλλαγή στάσεων, ως προς τους ρόλους των δυο φύλων. Πρέπει τα παιδιά να πληροφορούνται μέσα από τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα, ότι οι ρόλοι της ζωής, είναι δικαίωμα και των ανδρών και των γυναικών, είναι διαθέσιμοι και στα δυο φύλα και το κάθε φύλο απλά χρειάζεται να επιλέγει αυτό που πραγματικά επιθυμεί. Χρειάζεται δουλειά σε πολλά επίπεδα και εργασία από ανθρώπους που ανήκουν σε διαφορετικούς τομείς, συγχρόνως. Είναι αναγκαίο να εντοπιστούν οι φορείς κοινωνικοποίησης των μικρών παιδιών και σε καθέναν απ' αυτούς να δρομολογηθεί μια διαδικασία αλλαγής των στερεότυπων ρόλων των φύλων.

Στόχος μας πρέπει να είναι η ευαισθητοποίηση των υπευθύνων της τηλεόρασης γύρω από το ζήτημα αυτό. Να προβάλλουν θετικά πρότυπα στα παιδιά, να εμπλουτίσουν τα παιδικά προγράμματα με περιεχόμενο περισσότερο παιδαγωγικό, με διαφορετικές αξίες και ελαχιστοποίηση της βίας. Καλό θα ήταν επίσης, να αξιοποιη-

σουν τα θετικά της διαφήμισης, ώστε να προσελκύσουν τα παιδιά σε αξιόλογα τηλεοπτικά προγράμματα.

Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς το θέμα της διαφήμισης σε σχέση με το παιδί ή πώς αυτή διαμορφώνει τους μελλοντικούς καταναλωτές, αλλά ξεφεύγει από το συγκεκριμένο αντικείμενο της εργασίας. Αυτό που ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη περίπτωση σχετικά με τις παιδικές διαφημίσεις, είναι ο στόχος των υπευθύνων που συνδυάζουν τα αγαπημένα τηλεοπτικά προγράμματα των παιδιών, με τα αντίστοιχα παιχνίδια, αντίγραφα των ηρώων και των αξεσουάρ τους. Οι αξίες και τα πρότυπα αυτών των διαφημίσεων είναι ίδιες με αυτές των αντίστοιχων παιδικών προγραμμάτων. Υπάρχει δηλαδή, ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Οι «κοριτσίστικες» διαφημίσεις κυριαρχούνται από τρυφερότητα, ρομαντισμό, παλ χρωματισμούς, ενώ οι «αγορίστικες» είναι γεμάτες ένταση, δράση, βία και έντονους ήχους. Δίπλα στα κλασικά κοριτσίστικα πρότυπα, τις κούκλες Cindy και Barbie, έρχεται να προστεθεί και η Σίσσυ και κοντά στα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τους αξέχαστους υπερανθρώπους Superman, Batman, PowerRangers των αγορίστικων προτύπων, μπαίνουν τα φοβερά Pokemons . Με μια διαφορά, ότι τα Pokemons , αποτελούν πρότυπα και για τα κορίτσια και για τα αγόρια.

Παρόλο που η τηλεόραση συμβάλλει στη μείωση της έντασης των διαδικασιών ταυτοποίησης των θεατών, με τους ήρωες που προβάλλονται, συγκριτικά με τον κινηματογράφο,¹³² τα παιδιά στην περίπτωση των συγκεκριμένων σειρών, βιώνουν έντονα τη διαδικασία της ταυτοποίησης. Ίσως η διαδικασία ταυτοποίησης των δημοφιλών αυτών σειρών, να ενισχύεται από την αντίστοιχη κινηματογραφική ταινία Pokemons και τα παιχνίδια των Pokemons και της Σίσσυ, που υπάρχουν στην αγορά.

¹³² Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.145.

Τα παιδιά ασχολούνται συνέχεια με πράγματα και θεάματα που έχουν σχέση με τις σειρές αυτές κι έτσι, είναι ευνόητο γιατί επηρεάζονται τόσο ως προς τα στερεότυπα για τα φύλα. Ένας ακόμα λόγος είναι, ότι την κινηματογραφική ταινία τη βλέπουν μια φορά, ενώ τις τηλεοπτικές σειρές πολύ συχνά, πράγμα που ενισχύει τη διαδικασία ταύτισης με τους ήρωες τους.

Η μορφή της μελέτης-έρευνας αυτής, η οποία ήταν μικρής χρονικής διάρκειας και περιορισμένου δείγματος, δε θα μπορούσε να καταλήξει σ' ένα συμπέρασμα με δυνατότητα γενίκευσης. Είχε μορφή προβληματισμού περισσότερο και κινήτρου για όποιον θα είχε ενδιαφέρον να συνεχίσει την έρευνα. Ο στόχος από την αρχή ήταν να δοθούν ερεθίσματα για να ευαισθητοποιηθούν περισσότερο οι υπεύθυνοι της τηλεόρασης, γύρω από το θέμα αυτό και να αποτελέσει η μελέτη, ένα είδος πρόσκλησης- ενδιαφέροντος για κάποιους που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην υλοποίηση του παραπάνω στόχου.

Όπως η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι μη-σεξιστική, έτσι και τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα θα πρέπει να αρνούνται τη σύνδεση «φυσικής» και άνισης συμπεριφοράς. Είναι αναγκαίο, να αποδεχόμαστε την ύπαρξη φυσικών διαφορών ανάμεσα στα φύλα, αλλά να στοχεύουμε στην ισότητα των συμπεριφορών κάνοντας θετικές διακρίσεις.

Αν θέλουμε ν' αλλάξει η υπάρχουσα κατάσταση στο χώρο της παιδικής τηλεόρασης, θα πρέπει να εκπαιδευτούν οι αρμόδιοι, που ανήκουν στο χώρο αυτό. Η διαδικασία που απαιτείται είναι δύσκολη και πολυεπίπεδη, καθώς θα πρέπει να τροποποιηθούν οι υπάρχουσες αναπαραστάσεις και νοοτροπίες, αλλά κι οι ανάλογες συμπεριφορές.

Παρά τη δυσκολία, υπάρχει δυνατότητα αλλαγής, προσφέροντας μέσα από τα παιδικά προγράμματα, διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς. Οι άνδρες αρμόδιοι στα

διάφορα κανάλια, δε βλέπουν το λόγο να κάνουν κάτι τέτοιο. Πέρα λοιπόν από την εκπαίδευση των όλων υπευθύνων, είναι αναγκαίο να προωθήσουμε και την κατάκτηση του τηλεοπτικού χώρου, από τις γυναίκες. Γιατί παρόλο που η κοινωνία είναι υπεύθυνη για τη διαμόρφωση της υποτιμητικής στάσης των ανδρών απέναντι στις γυναίκες, κι οι άνδρες από τη μεριά τους συμμετέχουν σ' αυτό και ευθύνονται για τη διακρίση του προβλήματος, διατηρώντας το στερεότυπο ρόλο τους.

Μια ιδέα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί σχετικά εύκολα, είναι να δημιουργηθούν, από κατάλληλα εκπαιδευμένα άτομα, «αντιστερεοτυπικά» παιδικά προγράμματα, τα οποία να προωθηθούν με κατάλληλους τρόπους, ώστε να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής και εκτίμησης από τα παιδιά.

Άλλοι τρόποι αντιμετώπισης της στερεοτυπίας στα δυο φύλα, είναι μέσα από συζητήσεις, μετά από σχετικές προβολές, να παρακινήσουμε τα παιδιά να αμφισβητήσουν και ενδεχόμενα ν' απορρίψουν τα στερεότυπα, αφού τα αναλύσουν, δημιουργώντας κατάλληλες καταστάσεις προβληματισμού.

Επίσης, μαζί με τα παιδιά, να αξιολογήσουμε την έννοια «ήρωας», τι σημαίνει για τον καθέναν από εμάς και πώς παρουσιάζεται ο «ανδρισμός» και η «θηλυκότητα» στα κινούμενα σχέδια. Να βρούμε μαζί τους, εναλλακτικές προοπτικές για τις γυναικείες και ανδρικές ιδιότητες, χωρίς να περιέχουν σεξιστικά στοιχεία.

Ακόμα, να προβληματιστούμε για την εξεύρεση ενός τρόπου για να πληροφρήσουμε τα παιδιά, για το πώς τα ίδια μαθαίνουν να λειτουργούν σεξιστικά, ο οποίος να είναι κατάλληλος για παιδιά προσχολικής ηλικίας, ώστε να καταλάβουν τη διαδικασία σχηματισμού της ταυτότητας του φύλου.

Μια προσπάθεια πληροφόρησης των παιδιών, με χαρακτήρα συμβουλευτικό, δεν θα οδηγούσε σε ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Η παραπάνω λύση, έχει αρκετές δυσκολίες, διότι τα παιδιά θα δυσκολευτούν να κατανοήσουν τη λειτουργία των στερεοτύπων και της λαθεμένης φύσης τους. Εξάλλου, το να επισημάνουμε τα σεξιστικά στερεότυπα των κινουμένων σχεδίων, μπορεί να φέρει το αντίθετο αποτέλεσμα: αντί τα παιδιά να τα αμφισβητήσουν, να τα ενισχύσουν. Προσοχή χρειάζεται επίσης, ώστε να μην προσβάλλουμε τις οικογένειες των παιδιών ή τα ίδια τα παιδιά, μέσω της κριτικής που θ' αναπτυχθεί. Είναι δύσκολο για τα παιδιά, να συσχετίσουν το πρόβλημα που συζητούν, με τη δική τους ζωή.

Έτσι, οποιαδήποτε δουλειά τέτοιου είδους με τα παιδιά, απαιτεί συνδυασμένες κινήσεις κι από τους υπόλοιπους φορείς και κυρίως από το κράτος, ως ξεκίνημα μιας διαδικασίας που επανεκτιμά τις κοινωνικές αξίες.¹³³

Πολλοί θεωρούν ότι η εξάλειψη των στερεοτύπων είναι ο στόχος που πρέπει να τεθεί. Ότι αν δηλαδή, «κάνουμε» τις γυναίκες πιο ανεξάρτητες, σκληρές και επιθετικές και τους άνδρες περισσότερο ευαίσθητους και τρυφερούς, θα έχουμε πετύχει το στόχο μας. Ο στόχος ας μην είναι αυτό, γιατί έτσι θα ήταν σα να αποδεχόμασταν κι εμείς, τα στερεότυπα που επικρατούν. Καλύτερα θα ήταν να τονίζαμε πάντα το γεγονός ότι, δεν είναι όλες οι γυναίκες χωρίς αυτοπεποίθηση και δύναμη, ούτε όλοι οι άνδρες επιθετικοί και φιλόδοξοι.

Όταν μαθαίνουμε τα παιδιά να είναι ανταγωνιστικά, ανεξάρτητα, σκληρά, να επιβάλλονται και να είναι πολύ φιλόδοξα, τα μαθαίνουμε πάλι, να βλέπουν τον κόσμο μέσα από αντιθέσεις: ο δυνατός και ο αδύναμος, ο νικητής και ο ηττημένος, ο ανώτερος κι ο κατώτερος. Αν θέλουμε μια ισότιμη κοινωνία, καταλληλότερο θα ήταν, να μάθουμε σε όλα τα παιδιά να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, να συνεργάζονται και να λειτουργούν σε πλαίσια ισότητας, αλληλεξάρτησης, ομόνοιας και αλληλοσεβασμού.

¹³³ Askew, S-Ross, C. (1994), *Τα αγόρια δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.125-127.

Η στερεότυπη συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών, πρέπει να τοποθετείται στα πλαίσια της δομημένης κοινωνίας. Αν δεν υπάρξουν αλλαγές στη δομή της κοινωνίας, δεν θα υπάρξουν και ουσιαστικές αλλαγές στις σχέσεις εξουσίας των φύλων. Οι στερεοτυπικές αντιλήψεις των ανθρώπων, έχουν άμεση σχέση με τις ιδέες που επικρατούν στο κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα. Η Κορωναίου γράφει σχετικά ότι: «η κοινωνική διαστρωμάτωση διαρθρώνεται στην ανισότητα των δύο φύλων και τη διατρέχει».¹³⁴

Οι φεμινίστριες εκπαιδευτικοί, Askew και Ross, υποστηρίζουν ότι για να αλλάξει η θέση των κοριτσιών, χρειάζεται να αλλάξει επί της ουσίας, ο σχολικός θεσμός. Η λύση που προτείνουν είναι, να διδάσκουμε τα παιδιά πώς να αντιμετωπίζουν τις διακρίσεις. Για παράδειγμα, να εξασκούνται τα κορίτσια στο πώς να αυτοεπιβεβαιώνονται και να έχουν αυτοπεποίθηση και σιγουριά για τον εαυτό τους. Τα αγόρια μπορούν αντίστοιχα, να εξασκηθούν στο πώς να φροντίζουν τους άλλους. Είναι μια λύση που δεν αλλάζει άμεσα το θεσμό του σχολείου, αλλά μπορεί μακροπρόθεσμα να οδηγήσει αυτά τα παιδιά, ως ενήλικες πλέον, να επιθυμούν μια κοινωνική αλλαγή τέτοιου είδους.¹³⁵

Οι παραπάνω λύσεις μπορούν να είναι εξίσου κατάλληλες και για την τηλεοπτική πραγματικότητα. Αν το περιεχόμενο των προγραμμάτων, προβάλλει ήρωες που ανεξάρτητα από το φύλο τους, επιλέγουν να δρουν και να αισθάνονται όπως κάθε φορά επιθυμούν, ίσως και η τηλεόραση να συμβάλλει στην ίση μεταχείριση των δύο φύλων.

Το κεντρικό σημείο των συμπερασμάτων αυτής της εργασίας είναι ότι, ενώ συχνά γίνεται λόγος για μη σεξιστική αγωγή, δε γίνεται λόγος για μη σεξιστική τηλεόραση και ειδικότερα για μη σεξιστικές τηλεοπτικές παραγωγές.

¹³⁴ Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, σ.153.

Το όλο ζήτημα έχει σχέση με τη νοοτροπία που απαιτείται να αλλάξει. Η αλλαγή όμως αυτή, δεν είναι αποδεκτή απ' όλους. Είναι μια αλλαγή ιδεών που σέβεται πάνω από όλα, τον άνθρωπο και τις δυνάμεις του, ανεξάρτητα από το φύλο του και πρέπει να είναι σταθερή σε όλους τους φορείς κοινωνικοποίησης.

Έρευνες έδειξαν ότι τα αγόρια προτιμούν να διαβάζουν επιστημονικά βιβλία και βιβλία που περιέχουν πληροφορίες, γνώσεις και στοιχεία για διάφορα θέματα, ενώ τα κορίτσια προτιμούν κυρίως τη λογοτεχνία, που μιλά για τη ζωή, τις περιπέτειες και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Οι διαφορετικές προτιμήσεις βιβλίων από τα παιδιά, ταιριάζουν απόλυτα με τα υπάρχοντα στερεότυπα για τα δυο φύλα.

Η δική μας μελέτη καταλήγει σε παρόμοιο αποτέλεσμα. Τα αγόρια αγαπούν μόνο τα κινούμενα σχέδια στα οποία κυριαρχούν τα τεχνολογικά στοιχεία και τα κορίτσια αγαπούν τα ρομαντικά κινούμενα σχέδια που μιλούν για αγάπη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει ένα επιπλέον στοιχείο: μόνο τα κορίτσια βλέπουν τα κινούμενα σχέδια που μιλούν για ιστορίες αγάπης και εξαιρετικά μεμονωμένες περιπτώσεις αγοριών. Όμως τα κινούμενα σχέδια, που βλέπουν τα αγόρια, τα παρακολουθεί κι ένας μεγάλος αριθμός κοριτσιών.

Αυτό συμβαίνει γιατί, το να παρεκκλίνει ένα κορίτσι από τους στερεοτυπικούς ρόλους, δε θεωρείται τόσο τρομερό. Ακόμα ένας λόγος είναι, ότι πολλά κορίτσια επιθυμούν να είναι δυναμικά σαν τα αγόρια, για να μπορούν έτσι να είναι μέλη της παρέας τους. Γενικά, υπάρχει μια τάση οι ηρωίδες να παρουσιάζονται, στα πιο πρόσφατα κινούμενα σχέδια, δυναμικές και σωματώδεις, σύμφωνα με τα ανδρικά πρότυπα.

Αυτές οι εξαιρέσεις είτε υπάρχουν για να επιβεβαιώνουν τον κανόνα, ότι το κανονικό είναι ο άνδρας να είναι σωματώδης και δυναμικός, είτε στα πλαίσια του να

¹³⁵ Askew, S-Ross, C. (1994), *Οι άνδρες δεν κλαίνε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.17,18.

είναι ισότιμα τα δύο φύλα, οι αλλαγές που γίνονται, είναι να προβάλλουν γυναίκες με ανδρικά χαρακτηριστικά, που είναι και η πιθανότερη εκδοχή.

Οι παιδικές σειρές, όπως αυτές που αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, αποτελούν έναν από τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά εμπεδώνουν τις αντιλήψεις της κοινωνίας για το κάθε φύλο. Το παράδοξο είναι ότι τα παιδιά, με τον τρόπο αυτό, μαθαίνουν και υιοθετούν εύκολα κι ευχάριστα, σεξιστικούς ρόλους.

Μετά από τόσους αγώνες που έγιναν και γίνονται για την ισότητα των φύλων, θα περίμενε κανείς από την κάθε κοινωνία, να αξιοποιεί τη δύναμη της τηλεόρασης, για να «περνάει» στα παιδιά, τέτοια ανθρωπιστικά μηνύματα. Στην πράξη, συμβαίνει το αντίθετο. Οι ελάχιστες προσπάθειες και εξαιρέσεις δεν έχουν τύχει ποτέ ιδιαίτερης προσοχής, προβολής και προώθησης, κι επομένως οι τηλεθεατές δεν έχουν δειξί το απαραίτητο ενδιαφέρον γι' αυτές.

Τα παιδιά πρέπει να είναι ελεύθερα από τις πιέσεις των κυρίαρχων «κανόνων» περί φύλων και να μπορούν να χαίρονται όλων των ειδών τις εκπομπές, αν τα ίδια το επιθυμούν. Φάνηκε όμως ότι οι προτιμήσεις των παιδιών είναι στερεότυπες και δυστυχώς στο όνομα του σεβασμού της επιθυμίας τους, διακινδυνεύεται μια κατάσταση.

Τα παιδιά αυτής της ηλικίας που μελετάμε, δεν είναι σε θέση να καταλάβουν ότι αν η κοινωνία δεν ήταν σεξιστική και τα ίδια δεν είχαν υιοθετήσει τα σεξιστικά της πρότυπα, θα μπορούσαν να επιλέξουν τα τηλεοπτικά προγράμματα που πραγματικά επιθυμούσαν, ανεπηρέαστα από τις κυρίαρχες νόρμες.

Πιστεύουμε, σύμφωνα με τα παραπάνω, ότι στερούμε στα παιδιά το ίδιο το δικαίωμα της επιλογής, γιατί τα εγκλωβίζουμε σε συγκεκριμένες στερεοτυπικές τάσεις και στάσεις και «δημιουργούμε» παιδιά και μελλοντικούς ενήλικες, που δε γνωρίζουν ότι στην πραγματικότητα, η επιλογή τους είναι αυτή που η κοινωνία έχει επιβάλλει στο κοινωνικό τους φύλο. Επειδή η κοινωνικοποίηση των αγοριών και των

κοριτσιών γίνεται με τρόπους σεξιστικούς, τα παιδιά ενσωματώνουν διαφορετικά τις προσδοκίες της κοινωνίας από το κάθε φύλο.

Όλοι, ενήλικες και παιδιά, χρειαζόμαστε τα θετικά στοιχεία του γυναικείου και του ανδρικού στερεότυπου, για να μπορέσουμε να ζήσουμε ολοκληρωμένα. Με αυτό σαν βάση, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, η οικογένεια και το σχολείο, πρέπει να βοηθήσουν, ώστε να μειωθεί η διπολικότητα στους ρόλους των φύλων.

Το γεγονός ότι έχουν ψηφιστεί νόμοι υπέρ της ισότητας των φύλων και οι παλιές στερεότυπες ιδέες για τα δυο φύλα, έχουν σ' ένα μεγάλο βαθμό αναθεωρηθεί, δεν αλλάζει επί της ουσίας η κατάσταση σε πρακτικό και πραγματικό επίπεδο. Οι ιδέες, οι αξίες κι οι πεποιθήσεις της κοινωνίας, είναι γεμάτες με εδραιωμένες προκαταλήψεις, οι οποίες είναι δύσκολο ν' αλλάξουν. Για να γίνει κάτι τέτοιο, θα πρέπει ταυτόχρονα να γίνεται ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και δράση σε όλους τους φορείς κοινωνικοποίησης, οι οποίοι θα βοηθήσουν με τις πρωτοποριακές ενέργειές τους να αλλάξει η νοοτροπία, πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Τα τηλεοπτικά κανάλια πρέπει να ευθυγραμμίσουν το πρόγραμμά τους, με το σύγχρονο πνεύμα και να εργαστούν εναντίον των διακρίσεων. Όμως όπως έχουμε ξανά τονίσει, μεγάλες αλλαγές δεν μπορούν να γίνουν μέσα από μεμονωμένες κινήσεις, γιατί ο κάθε θεσμός, συμβαδίζει με τις αξίες του κοινωνικού συστήματος που επικρατεί. Το κοινωνικό σύστημα οφείλει πρώτο, να ξεκινήσει ν' αναθεωρεί τις αντιλήψεις του, ώστε να προχωρήσουν κι οι θεσμοί σε αντίστοιχες αλλαγές.

Η τηλεόραση, το σχολείο, η οικογένεια, αποτελούν μικρογραφίες της κοινωνίας και μέσα από τη λειτουργία τους, διακινείται η κυρίαρχη κοινωνική ιδεολογία, με όλα τα στερεότυπα που εμπεριέχει. Ο τρόπος που ενεργούν οι θεσμοί αυτοί, είναι δύσκολο να σταματήσει ξαφνικά, να συμβαδίζει με τις κυρίαρχες αξίες, μικρές όμως αντιδράσεις ενάντια στις διακρίσεις, μπορούν να επιφέρουν μικρές αλλαγές. Η διαδι-

κασία τροποποίησης της διαφοροποίησης των φύλων, είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, όπου η κάθε σχετική αλλαγή, είναι μακροχρόνια ενέργεια.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όσο τα κορίτσια θα ψάχνουν να βρουν τη θέση τους στην κοινωνία, ενώ τα αγόρια θα συνεχίζουν να κυριαρχούν, το αίτημα για ισότητα των δύο φύλων, θα παραμένει αίτημα. Η ισότιμη αντιμετώπιση ανδρών και γυναικών, θα επέλθει μόνο, όταν οι γυναίκες αναπαρίστανται όπως είναι στην πραγματικότητα, έτσι ώστε να μάθουν να ενεργούν ελεύθερα, έχοντας θετική εικόνα για τον εαυτό τους.

Τα πρότυπα του υπάκουου, υποταγμένου και μη ανταγωνιστικού κοριτσιού, δεν θα βοηθήσουν στην μελλοντική αυτονόμησή τους. Αν θέλουν να διεκδικήσουν ίση θέση με τα αγόρια στην κοινωνία, τα κορίτσια θα πρέπει όχι να μιμηθούν, αλλά να αμφισβητήσουν τα πρότυπα που προβάλλονται στην παιδική τηλεόραση.

Το ίδιο από τη μεριά τους θα πρέπει να κάνουν και τα αγόρια.

Υπάρχει η άποψη ότι η τηλεόραση “κατασκευάζει” την παιδική ηλικία, κατά κάποιο τρόπο. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι τα προγράμματά της για να είναι ενδιαφέροντα και εύκολο να κατανοηθούν απ’ όλα τα παιδιά, θα πρέπει να μην παρεκκλίνουν από τις καθιερωμένες κοινωνικές αντιλήψεις.¹³⁶

Με το παραπάνω σκεπτικό, ουδέποτε θ’ αλλάξει κάτι στη στερεοτυπική προβολή των δύο φύλων. Από τη μια μεριά, οι γυναίκες θα συνεχίσουν να επιχειρούν να συγκροτήσουν μια νέα ταυτότητα και από την άλλη, οι άνδρες θα αγωνίζονται να διατηρήσουν τη δική τους.

Παράλληλα, το κάθε φύλο θα βιώνει τη μεροληπτική μεταχείριση εις βάρος του άλλου φύλου, ανάλογα με τις περιστάσεις. Η εποχή που το κάθε φύλο θα είναι και θα νιώθει ελεύθερο να εκφράζεται και να συμμετέχει όπου το ίδιο επιλέγει, για να επέλθει σύντομα, απαιτείται μεγάλη και συντονισμένη προσπάθεια.

¹³⁶ Βρύζας, Κ. (1997), *Μέσα επικοινωνίας και παιδική ηλικία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σ.20.

Όταν αγόρια και κορίτσια θα πάψουν να κοινωνικοποιούνται με βάση το φυλετικό προορισμό, τότε υπάρχουν ελπίδες για τροποποίηση της ασύμμετρης θέσης ανδρών και γυναικών.

Η ανάλυση περιεχομένου έδειξε ότι προβάλλεται και μέσα στα κινούμενα σχέδια, η ιδεολογική αλλοτρίωση στις σχέσεις ανδρών και γυναικών. Η γυναίκα στη σχέση αυτή αντικειμενοποιείται και ο άνδρας φαίνεται να κυριαρχεί, αλλά στην πραγματικότητα βιώνει κι αυτός την καταπίεση να ενεργεί σύμφωνα με τα κοινωνικά για το φύλο του κριτήρια.

Η αλλαγή νοοτροπίας όλων των φορέων κοινωνικοποίησης είναι ο στόχος για την επίλυση του προβλήματος, διότι παρά τις όποιες επίσημες κοινωνικές αλλαγές για την ισότητα των δύο φύλων, ο στερεότυπος τρόπος σκέψης παραμένει.

«Ο εκσυγχρονισμός φάνηκε να μην έχει αγγίξει τις βαθύτερες δομές και επομένως η επιτρεπτικότητα του κοινωνικού χώρου αποδείχτηκε νόθα», σύμφωνα με την Ιγγλέση. Η ίδια θεωρεί επίσης ότι χρειάζεται να διευρυνθούν τα φυλετικά όρια, ώστε για τις γυναίκες ο χώρος της Επιθυμίας να μην παραμείνει ο χώρος της Απαγόρευσης». ¹³⁷

Το μόνο ζήτημα όμως δεν είναι να γίνουν οι γυναίκες ισότιμες με τους άνδρες. Υπάρχουν και για τους άνδρες απαγορευμένοι «χώροι». Στην ουσία γυναίκες και άνδρες βιώνουν αλληπάληλους κοινωνικούς αποκλεισμούς, μέσα από τις αντιθέσεις τους και το παιχνίδι της εξουσίας ανάμεσά τους.

Άνδρες και γυναίκες, περιορίζουν τις επιλογές και τις επιθυμίες τους, προκειμένου να συμπεριφερθούν σύμφωνα με τον φυλετικά διαμορφωμένο προορισμό τους.

Είναι δύσκολη η προσπάθεια για αλλαγή των κοινωνικών αντιλήψεων, ως προς τα στερεότυπα των φύλων. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να στρέφεται προς την

¹³⁷ Ιγγλέση, Χ. (1990), *Πρόσωπα γυναικών: προσαοπεία της συνείδησης*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.250.

κατεύθυνση της αποδοχής από όλους, μιας κοινωνίας μεικτής και μη καταπιεστικής σε σχέση με τα δύο φύλα.

Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι είναι σήμερα, δύσκολο να προβληθούν ακραίες σεξιστικές αντιλήψεις και αξίες, αλλά είναι πολύ εύκολο να διαγωνιστούν με έμμεσους και σύνθετους τρόπους. Κανένας δε δηλώνει φανερά την ανισότητα των δύο φύλων, όμως αυτή υφίσταται. Βασίζεται σε στερεότυπους κοινωνικούς μύθους σχετικούς με τις ικανότητες ή τις αδυναμίες των φύλων και οδηγεί τα άτομα να κάνουν επιλογές που αντανακλούν τα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία όλοι αναγνωρίζουν.

Παρά το γεγονός ότι τα αποτελέσματα και της συγκεκριμένης μελέτης, όπως και των προηγούμενων, κατέληξαν στο ότι τα παιδικά μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι σεξιστικά, κι ότι τα παιδιά μιμούνται τα προβαλλόμενα πρότυπα, πρέπει να παραμείνουμε αισιόδοξοι.

Τα κοινωνικά πρότυπα δεν είναι στατικά. Όπως ο δέκτης των μηνυμάτων δεν είναι παθητικός αλλά ενεργεί ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, έτσι και τα άτομα δομούν τις δικές τους αναπαραστάσεις των φύλων, ανάλογα με την προσωπική τους εμπειρία και τις κοινωνικές αξίες της κάθε εποχής. Οι επιλογές των συμπεριφορών είναι ποικίλες με βάση όμως τα συγκεκριμένα κάθε φορά κοινωνικά στερεότυπα.¹³⁸

Χαρακτηριστικό παράδειγμα παραβίασης στερεότυπων προτύπων είναι η συμπεριφορά της Σίσσυ, που μελετήθηκε, η οποία καταξιώθηκε σε «ανδρικές» συμπεριφορές. Άσχετα όμως με τις εξαιρέσεις, επειδή οι προβαλλόμενες κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις επηρεάζουν τα παιδιά, τα οποία τις ακολουθούν συνήθως πιστά, είναι σημαντικό να ενεργήσουν σύντομα όλοι οι φορείς, που είναι σε θέση να προωθήσουν μη σεξιστικά πρότυπα συμπεριφοράς.

¹³⁸ Κατή, Δ. (1990), *Νοημοσύνη και φύλο*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ.232,233.

Σε κάθε πολιτισμό οι κατηγορίες «άνδρας» και «γυναίκα» ποικίλουν και το φύλο επιδρά καθοριστικά στις κοινωνικές σχέσεις, είναι η βασική αρχή κάθε κοινωνικής ομάδας.¹³⁹ Είναι γι' αυτούς τους λόγους, πολύ σημαντικό τα προβαλλόμενα πρότυπα των φύλων να είναι ισοδύναμα, για να είναι και στη συνέχεια οι κοινωνικές σχέσεις ισότιμες κι αρμονικές.

Τα παιδιά προτιμούν οι επιλογές τους να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα της ηλικίας τους και να αναπαράγουν σε μεγάλο βαθμό, τα στερεότυπα των φύλων.

Στόχος των φορέων κοινωνικοποίησης επομένως, πρέπει να είναι η ενθάρρυνση των παιδιών και η προσέλευσή τους σε επιλογές άλλες, διαφορετικές, αντιστεροτυπικές.

Τα παιδιά μπορούν να είναι ενεργοί τηλεθεατές. Για να γίνουν όμως χρειάζεται, να τα προετοιμάσουμε ώστε να γίνουν ικανά να κρίνουν όσα παρακολουθούν και να τους παρέχουμε δυνατότητες ποικίλων επιλογών. Όσο η τηλεόραση θα εμποτίζει τα παιδιά με την ιδεολογική αναπαραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας, τόσο περισσότερο θα υφίσταται ο διαχωρισμός μεταξύ αγοριού και κοριτσιού.

Οφείλουμε να προετοιμάσουμε τα παιδιά σχετικά με τον πολιτισμό της εικόνας ώστε να είναι σε θέση να αμύνονται απέναντι στον κίνδυνο του τηλεοπτικού σεξισμού, βοηθώντας τα να επιλέγουν προγράμματα με κριτικό πνεύμα και έχοντας τη γνώση να αποκωδικοποιούν τα προβαλλόμενα μηνύματα. Παράλληλα τα παιδικά κυρίως προγράμματα πρέπει σύντομα να αναβαθμιστούν.

Τα προβαλλόμενα τηλεοπτικά πρότυπα είναι υπεύθυνα για το σχηματισμό των προσωπικών παιδικών προκαταλήψεων και των στερεοτυπικών στάσεών τους, οι οποίες οδηγούν στη διάκριση των φύλων και στη διαίωνιση της άνιστης μεταχείρισης του ενός φύλου εις βάρος του άλλου. Οι σεξιστικές στάσεις και ιδέες που σχηματί-

¹³⁹ Παπαταξιάρχης, Ε. (1998), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ.12.

ζουν τα παιδιά, μέσω των παιδικών προγραμμάτων, είναι ριζωμένες στο οικονομικό, νομικό, πολιτικό και κοινωνικό σύστημα και ως τέτοιες αναπαράγονται.

Ακριβώς γι' αυτό το λόγο, η προσπάθεια εξεύρεσης λύσεων στο ζήτημα που μελετήθηκε, είναι αναγκαίο να υλοποιηθεί, βάση συντονισμένων ενεργειών. Καμιά αλλαγή δε θα φέρει ουσιαστικό αποτέλεσμα, αν δεν γίνει ταυτόχρονα και αλλαγή στο κοινωνικό σύστημα συνολικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Askew, S. Ross, C. (1994), *Τα αγόρια δεν κλαινε*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Basch-Kahre, E. (1999), *Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Berby, G. (1993), "Children and television-images in a changing sociocultural world", *Sage publications*.
- Βρύζας, Κ. (1997), *Μέσα επικοινωνίας και παιδική ηλικία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Chandler, D., "television and genderroles"
<http://scholar.neapean.uws.edu.au/~n9806039/gendertv2.html>
- Craig, S (1992), "The effect of television day part on gender portrayals, in television commercials", *Sex-Roles*, Vol.26, Nos. 5/6
- Δουλκέρη, Τ. (1990), *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και ισότητα των δύο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Δουλκέρη, Τ. (1994), *Παιδικά μέσα και σεξισμός*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Δουλκέρη, Τ. (1997), *Η εικόνα του παιδιού στην ελληνική τηλεόραση και στον ελληνικό τύπο*, Gutenberg, Αθήνα.
- Douglas, K. (1981), "Tomboys and Sissies: androgynous children?", *Sex-Roles*, Vol. 7, No. 12.
- Downs, A-Gowan, D. (1980), "Sex differences in reinforcement and punishment on prime-time television", *Sex-Roles*, Vol.6, No. 5.
- Drabman, R., Robertson, S., Patterson, J., Jarvie, G., Hammer, D., Cordua, G. (1981), "Children's perception of media-portrayed sex-roles", *Sex-Roles*, Vol. 7, No. 4.
- Eaton, L. (1999), contributing Plugged in analyst, "What in the world is", *Focus on the family*
- Eisenstock, B. (1984), "Sex -role differences in children's identification with counterstereotypical televised potrayals", *Sex-Roles*, Vol. 10, Nos. 5/6.
- Feldstein, J.-Feldstein, S. (1982), "Sex differences on televised toy commercials", *Sex-Roles*, Vol. 8, No. 6
- Harry, R.-Wright, S. (1982), "Knowledge of Sex-Role stereotypes in children aged 3 to 5", *Sex Roles*, Vol. 8, No 10.
- Haug-Schnabel, G. (1999), *Η Επιθετικότητα στο Νηπιαγωγείο*, Κορφή, Αθήνα.
- Heinicke, J, "Literary theory for Pokemon trainers", <http://www.postmodernvillage.com/eastwest/issue2/2a-0003.html>.
- Herbert, M. (1998), *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ιγγλέση, Χ. (1990), *Πρόσωπα γυναικών: προσωπεία της συνείδησης*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κακανά, Δ. (1999), «Χώρος και φύλο: στερεότυπα για το ρόλο των δυο φύλων μέσα από τη χρήση του χώρου στο νηπιαγωγείο», *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τεύχος 12.
- Κατή, Δ. (1990), *Νοημοσύνη και φύλο: ο σεξισμός στις επιστημονικές ιδέες για τις γνωστικές ικανότητες*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κερβαντούε, Λαβώ, Α., Ζ, (2000), *Οι γυναίκες δεν είναι σαν τους άλλους*, Πόλις, Αθήνα.
- Κλειμαμάκη, Ο. (2000), *Η προστασία των ανηλίκων στα οπτικοακουστικά μέσα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, Αθήνα.
- Κοκκοτάκη, Δ. (2000), «Τα τέρατα της τσέπης που αδειάζουν τις τσέπες», εφημερίδα *Αυγή*, 2

1948

1. The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

2. The second part of the report deals with the financial position of the organization and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

3. The third part of the report deals with the personnel and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

4. The fourth part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

5. The fifth part of the report deals with the financial position of the organization and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

6. The sixth part of the report deals with the personnel and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

7. The seventh part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

8. The eighth part of the report deals with the financial position of the organization and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

9. The ninth part of the report deals with the personnel and the results of the various projects. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

10. The tenth part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the work done in each of the various departments.

- Κορωναίου, Α. (1992), *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κορωναίου, Α. (1999), *Θεωρίες για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα, φάκελος σημειώσεων για το μάθημα: «Διάκριση, αποκλεισμός, στερεότυπα και ΜΜΕ», του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κουτσουβάνου, Ε. (1991), *Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας και η τηλεόραση*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κυριαζή, Ν. (1998), *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα.
- Κωστοπούλου, Μ. (2000), *Η προστασία των ανηλίκων στα οπτικοακουστικά μέσα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, σ.83.
- Ναυρίδης, Κ. (1993), *Η Αλήκη στη χώρα των πραγμάτων: το παιδί ως διαφημιστικό αντικείμενο*, Ύψιλον, Αθήνα.
- Παπαταξιάρχης, Ε-Παραδέλλης, Θ., (1998), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.
- Παρασκευόπουλος, Ι., *Εξελικτική ψυχολογία, τόμος 2*.
- Schempp, W. (1981), "Sex-role perception, portrayal and preference in fantasy play of young children", *Sex-Roles*, Vol. 7, No.10.
- Schwartz, L., Markham, W. (1985), "Sex stereotyping in children's toy advertisements", *Sex-Roles*, Vol.12, No. 1/2
- Smith, J-Russell, G.(1984), "Why do males and females differ? Children's beliefs about sex differences", *Sex Roles*, Vol. 11, Nos. 11/12.
- Σπίνκ, Τζ. (1990), *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, Καστανιάτη, Αθήνα.
- Στόφορος, Κ. (2000), «Αγόρια-κορίτσια: σε τι διαφέρει το ...γαλάζιο από το ροζ», *Η ζωή με το παιδί*, No. 24, σ.46-49.
- Φραγκουδάκη, Α. (2000), *Επιστήμη και γυναίκες, Βήμα: ένθετο: πρόσωπα -21^{ος} αιώνας*.
- Φρειδερίκου, Α. (1995), *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ζέρη, Π. (1990), *Ιδιωτική ραδιοτηλεόραση: το παράδειγμα των ΗΠΑ*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Χαιρετάκης, Μ (1997), *Οι τάσεις των Μ.Μ.Ε στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων Αθήνα.

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

21 ΜΑΙ. 2004

07 ΙΟΥΝ. 2004

07 ΝΟΕ. 2005

17 ΝΟΕ. 2006

02 ΙΟΥΝ. 2008

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000062045